

I. KRIVOGUZ
D. PRITSKER
S. STETSKEVIČ

MUSIM

AE G

X KLASSILE

A - 287M

I. KRIVOGUZ, D. PRITSKER, S. STETSKEVIČ

UUSIM AEG

ÕPIK KESKKOOLI X KLASSILE

5. trükk

KIRJASTUS „VALGUS“ · TALLINN 1967

9 (T)
K 75

Kaane kujundanud L. K r u u s m a a

Originaali tiitel:

И. М. Кривогуз, Д. П. Прицкер, С. М. Стецкевич
НОВЕЙШАЯ ИСТОРИЯ
Учебное пособие для IX класса средней школы
Издание шестое
Издательство «Просвещение»
Москва, 1967

Tõlge kinnitatud Eesti NSV Haridusministeeriumi poolt.

Vene keelest tõlkinud E. K a a r d e

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

SISSEJUHATUS.

§ 1. Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus.

**Uue ajastu algus
inimkonna ajaloos.**

Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon on esimene võidukas sotsialistlik revolutsioon inimkonna ajaloos. Ta erineb põhjalikult kodanlikest revolutsioonidest: marksistlik-leninliku partei juhtimisel kehtestas töölisklass liidus teiste töötava rahva kihtidega oma diktatuuri ning põhiliste tootmisvahendite ühiskondliku omanduse, likvideeris kapitalistlikud suhted, kaotas inimese iga-suguse ekspluateerimise teise inimese poolt ja rahvusliku rõhu-mise. Sotsialistlik revolutsioon avas piiramatud võimalused toot-like jõudude, teaduse ja kultuuri kiireks arenemiseks, rahvaste jõukuse tõstmiseks ning lõi tingimused järkjärguliseks ülemine-kuks sotsialismilt kommunismile.

Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon pani aluse ülemaailm-sele sotsialistlikule revolutsioonile, mille käigus sotsialistlikud revolutsioonid, vastavalt sisejõudude arenemisele, saavutavad eri aegadel paratamatult võidu kõigis maades. Sotsialistlik maailma-revolutsioon on kogu inimkonna üleminekuepohh kapitalismilt sotsialismile.

Oktoobrerevolutsiooni tulemusel loodi sotsialistlik süsteem. Tema suured edusammud näitasid veenvalt sotsialismi eeliseid võrreldes kapitalismiga ja aitasid kaasa sotsialistliku revolutsiooni võidule teistes maades.

40-ndatel aastatel, pärast sotsialistliku revolutsiooni võitu reas maades, muutus sotsialistlik süsteem maailmasüsteemiks. Ta tugevnes kiiresti ja hakkas 50-ndate aastate lõpul muutuma otsustavaks teguriks inimühiskonna arenemises.

Seega pani Suur Sotsialistlik Oktoobrerevolutsioon aluse uuele ajastule inimkonna ajaloos. Seda iseloomustades kirjutas V. I. Lenin varsti pärast Oktoobrerevolutsiooni: «Kapitalismi ja selle jälgede hävitamine, kommunistliku korra aluste elluviimine on nüüd maailma ajaloos alanud uue ajastu sisuks.»¹

Kapitalismi üldkriis. Esimesest maailmasõjast, eriti aga Suurest Sotsialistlikust Oktoobrerevolutsioonist peale algas kapitalismi üldkriis, kapitalismi maailmasüsteemi languse ja lagunemise protsess. See tabas kõigi kapitalistlike maade majandust, poliitikat ja ideoloogiat. Selle peajooneks oli maailma jagunemine kaheks süsteemiks. Pärast Oktoobrerevolutsiooni ei haara kapitalistlik süsteem enam kogu maailma. Kapitalismi valitsemisfäär aheneb. Järsult kitsenes ta sotsialistlike revolutsioonide võidu tagajärjel reas Euroopa ja Aasia maades. Sotsialistliku süsteemi tugevnemine ja arenemine muutis jõudude vahekorra sotsialismi kasuks ning avaldab kasvavat mõju kapitalistlike maade rahvaste võitlusele, kiirendab kapitalismi lagunemist.

Kapitalismi üldkriisi tähtsaks jooneks on imperialismi koloniaalsüsteemi kriis ja lagunemine rahvusliku vabadusliikumise surve all. Rahvusliku vabadusliikumise tõus oli vastuseks imperialistliku röövimise tugevdamisele. Rahvusliku vabadusliikumise jõud suurenesid proletariaadi ja rahvusliku kodanluse kasvu arvel, samuti haarati imperialismivastasesse võitlusesse kaasa rõhutatud maade talurahvas. Sellele aitasid kaasa Oktoobrerevolutsioon ja sotsialistliku süsteemi edusammud. Oktoobrerevolutsioon avas majanduslikult vähearenenud maadele võimaluse üleminekuks sotsialismile. Tänu Oktoobrerevolutsioonile ja sotsialistliku süsteemi edusammudele muutus rahvuslik vabadusliikumine revolutsiooniliste tööliste liitlaseks ja ülemaailmse sotsialistliku revolutsiooni koostisosaks. Imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi perioodil ei tahtnud kolooniate rahvad elada vana moodi, imperialistid aga ei saanud enam valitseda endiste meetoditega. Rahvusliku vabastuse revolutsioonid 40—50-ndail aastail põhjustasid imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemise — uute sõltumatute riikide tekkimise. See oli kõige tähtsamaks sündmuseks pärast sotsialismi maailmasüsteemi kujunemist. Rahvad võitlevad kolonialismi täieliku likvideerimise eest, mis nõrgestab imperialismi veelgi.

Kapitalismi üldkriisi tähtsaks jooneks on revolutsioonilise tööliikumise kasv. Selle aluseks on töötavate hulkade eksploateerimise tugevdamine monopolide poolt, miljonite inimeste ilmajätmine elatusvahenditest sagenevate majanduskriiside ja tehnilise revolutsiooni tagajärjel, sadade miljonite inimeste hukkumine ja kannatused imperialistide poolt vallapäastatud sõdades. Tõuke tööliklassi võitlusele kõigis maades ja kaasaegse kommunistliku

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 358.

liikumise tekkimisele andis Oktoobrirevolutsioon. Töölisklassi võitluse tugevnemisele aitavad kaasa sotsialismisüsteemi edusammud. Kõige selle tulemusel muutus ülemaailmne kommunistlik liikumine 50-ndatel aastatel meie aja kõige mõjuvõimsamaks poliitiliseks jõuks, ühiskondliku progressi kõige tähtsamaks teguriks. Kõikjal kapitalismimaades tugevneb töötajate püüe sotsialismile.

Kapitalismi üldkriisi oluliseks jooneks on *vastuolude teravnemine eri maade kodanluse vahel*. See toimub kapitalismi sfääri ahenemise, tootmise kasvu ja rahvahulkade piiratud ostuvõime tagajärjel kapitalistlikus maailmas, samuti majanduslikult vähearenenud maade rahvusliku kodanluse näol uute konkurentide tekkimise, majandusliku ja poliitilise arenemise ebaühtluse tugevnemise tagajärjel. Imperialistide võitlus maailma ümberjaotamise eest on saanud röövsõdade puhkemise, tohutute ohvrite ja purustuste põhjuseks.

Kapitalismi üldkriisi iseloomustavaks jooneks on kodanliku riigi järjest laialdasem kasutamine monopolide poolt — *riiklik-monopolistliku kapitalismi arenemine*, mis tugevdab töötajate ekspluateerimist ning ahistab väike- ja keskkodanlust. Selle tagajärjel teravnevad vastuolud iga maa kodanluse hulgas, kitseneb imperialismi sotsiaalne alus.

Kapitalismi üldkriisi iseloomustab kodanluse reaktsiooniliste ringkondade järjest tugevnev püüdlus likvideerida demokraatlikke vabadusi, toetuda relvastatud jõule, kehtestada terroristlikku diktatuuri. *See on fašistlike tendentside kasv*. Riiklik-monopolistliku kapitalismi huvides suurendatakse relvastust ja militariseerimist, mis on suunatud sotsialismimaade, töölis- ja rahvusliku vabadusliikumise vastu.

Kapitalismi üldkriisi tähtsaks jooneks on lõpuks ka *kodanliku kultuuri langus ja kodanliku ideoloogia laostumine*.

Kodanlus ei ole võimeline üldkriisi likvideerima. Üldkriis püsib kuni kapitalismi lõpliku hukkumiseni ja sotsialismi võiduni kogu maailmas.

Uusima aja periodiseerimine.

Maailma ajaloo epohhi, millele pani aluse Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, nimetatakse *uusimaks ajaks*. Seda iseloomustades kuulutas 1960. a. novembris Moskvas toimunud kommunistlike ja töölispartei esindajate nõupidamine: *«Meie ajastu, mille peamiseks sisuks on kapitalismilt sotsialismile üleminek, mis algas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga, on kahe vastandliku ühiskonnasüsteemi võitluse ajastu, sotsialistlike revolutsioonide ja rahvusliku vabastuse revolutsioonide ajastu, imperialismi kokkuvarisemise ja koloniaalsüsteemi likvideerimise ajastu, üha uute rahvaste sotsialismi teele asumise, kogu maailmas sotsialismi ja kommunismi võidulepääsu ajastu.»*¹ (Meie kursiiv. — Toim.)

¹ Kaasaja teoreetilisi probleeme, Tallinn, 1961, lk. 33.

Uusima aja ajalugu jaguneb kolme perioodi. *Esimene periood* algas 1917. aastal ja kestis Teise maailmasõjani (1939). Sel ajal sotsialism tugevnes ja võitis ainult ühel maal ning kapitalismisüsteem, mis oli üle elanud üldkriisi esimese etapi, oli tervikuna veel sotsialismisüsteemist tugevam.

Uusima aja *teine periood* algas Teise maailmasõjaga ja kestis XX sajandi 50-ndate aastate teise pooleni. Sel ajal väljus sotsialism ühe maa raamidest ja muutus maailmasüsteemiks. Arenes kapitalismi üldkriisi teine etapp — toimus imperialismi koloniaalsüsteemi lagunemine ja tekkis palju uusi sõltumatuid riike, tugevnesid töölis- ja demokraatlikud organisatsioonid ning kommunistlik liikumine muutus kõige võimsamaks poliitiliseks liikumiseks. Jõudude vahekord muutus põhjalikult sotsialismi kasuks. Tänu sellele avanes võimalus sõdade ärahoidmiseks.

Uusima aja *kolmas periood* algas XX sajandi 50-ndate aastate teisel poolel. Sotsialismi maailmasüsteem astus uude arenemisperioodi. Algas kommunismi laiahaardeline ehitamine NSV Liidus, lõplikult kindlustus sotsialistlik kord rahvademokraatiamaades, muutus kindlamaks sotsialismi maailmasüsteemi rahvaste ühtsus, tekkis rahvusvaheline sotsialistlik tööjaotus. Sotsialismi maailmasüsteem sammub majanduslikus võistluses kapitalismiga veendunult otsustavale võidule. Kahe süsteemi rahuliku võistluse tingimustes algas kapitalismi üldkriisi kolmas etapp, mil imperialism kaotas jäädavalt oma võimu inimkonna enamiku üle ega saa ennast ajaloolise arenemise vääramatu käigu vastu kaitsta isegi tuumarelvaga. Avaldades otsustavat mõju inimkonna saatusele ja saavutades materiaalse üleoleku kapitalismist, likvideerib sotsialismisüsteem jäädavalt maailmasõjad. Sotsialismisüsteemi tugevnemine kergendab kolonialismi täielikku likvideerimist ja üleminekut sotsialismile kõigis maades.

Ajaloo käik kinnitab sotsialismi ja kommunismi möödapääsmatut võitu kogu maailmas.

Küsimusi.

1. Milles seisab Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus?
2. Missugused on kapitalismi üldkriisi põhijooned?
3. Iseloomustage uusima aja kolme perioodi.

I OSA.

KAPITALISTLIK MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHELISEL PERIOODIL.

I PEATÜKK.

REVOLUTSIONILISE LIIKUMISE TÕUS KAPITALISTLIKES MAADES NING RAHVUSLIKU VABADUSLIIKUMISE KASV ASUMAADES JA SÕLTUVATES MAADES PÄRAST SUURT SOTSIALISTLIKKU OKTOOBRIREVOLUTSIONI. VERSAILLES' SUSTEEM.

Esimene maailmasõda teravdas kõiki imperialistlikke vastuolusid. Ta kurnas välja Euroopa suurriikide majanduse. Miljonid inimesed olid viidud meeleheitele veriste ohvrite tõttu rindel, julma ekspluateerimisega, õigusetuse ja näljaga. Nende olukord muutus väga vähe ka pärast maailmasõja lõppu. Aastail 1920—1921 haaras kapitalistlikke maid majanduskriis, mis veelgi suurendas viletsust ja tööpuudust. Eriti raske oli võidetud maade, kolooniate ja sõltuvate maade töörahva olukord. Rahvahulkade viletsus kutsus esile revolutsioonilise töölisliikumise ja rahvusliku vabadusliikumise võimsa tõusu. Sellele aitas kaasa Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mille kogu maailma töörahvas võttis vastu kui eeskuju ja signaali oma rõhujate kukutamiseks.

Kodanlik-demokraatlikud revolutsioonid toimusid Saksamaal ja Austria-Ungaris. Rahvaste rahvusliku rõhumise vastu suunatud võitluse tagajärjel moodustati uued riigid: Poola, Tšehhoslovakkia, Ungari, Austria ja Jugoslaavia. Soomes ja Ungaris puhkesid proletaarsed revolutsioonid. Eesrindlikud töölisel võitlesid kodanluse kukutamise ja sotsialismi võidu eest, moodustasid nõukogusid ja kommunistlikke parteisid. Miljonid töölisel võtsid osa võitlusest kaheksatunnilise tööpäeva kehtestamise, töötasu suurendamise ja demokraatlike vabaduste laiendamise eest. Talupojad nõudsid maad ning koos linna väikekodanlusega maksude vähendamist. Asumaade ja sõltuvate maade töörahvas ning rah-

vuslik kodanlus astusid välja kolonisaatorite vastu. Progressiivsed jõud, kelle avangardiks oli töölisklass, pidasid võitlust Nõukogudevastase interventsiooni lõpetamiseks ning abistasid Nõukogude Venemaad. Revolutsiooniline tõus haaras kogu maailma.

§ 2. Novembrirevolutsioon ja 1919. aasta klassisõjad Saksamaal.

Revolutsiooni põhjused.

Saksamaal olid klassivastuolud teravamad kui paljudes teistes maades. Eeldused sotsialistlikuks revolutsiooniks olid siin olemas, kuid samal ajal eksisteerisid veel feodalismi igandid: monarhistlik kord, aadlike privileegid ja maavaldus, talupoegade ning sulaste ekspluateerimise poolfeodaalsed meetodid. Sõja-aastail likvideeris sõjaväeline diktatuur kodanlik-demokraatlikud vabadused ja sotsiaalseadusandluse, seadis sisse sundtöö ning suurendas makse. Maa majandus oli laostunud, tootmine oli vähenenud ligi kaks korda. Rinnatel kaotas Saksamaa 1,8 miljonit inimest, nälja ja epideemiate tagajärjel aga veel 6 miljonit inimest.

Sõja lõpuks oli riigis kujunenud revolutsiooniline situatsioon. 1918. aasta sügisel, pärast sõjalist lüüasaamist, teravnes poliitiline kriis. Algas sõdurite massiline deserteerimine. Töölised korraldasid demonstratsioone, nõudsid sõja viivitamatut lõpetamist, monarhia ja sõjaväelise diktatuuri likvideerimist, oma materiaalse olukorra parandamist, pankade, tööstusettevõtete ja mõisate üleandmist rahva kätte (sotsialiseerimist), moodustasid nõukogusid. Pahempoolsete sotsiaaldemokraatide K. Liebknechti (1871—1919) ja R. Luxemburgi (1871—1919) poolt 1916. aastal loodud revolutsiooniline propagandistlik rühm «Spartakus» kutsus töötajaid üles järgnema Venemaa tööliste eeskujule ning võitlema sotsialistliku revolutsiooni võidu eest.

Kuid Saksamaal ei olnud revolutsioonilist parteid ja töölisliikumine oli lõhestatud. Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhid toetasid junkurlik-kodanlikku valitsust. Nad lubasid töölistele, et kehtestavad sotsialismi reformide teel, ilma monarhia ja olemasoleva valitsuse kukutamisetä. Palju tööinimesi uskus veel Saksamaa Sotsiaaldemokraatlikku Parteid. Osa töölisi oli tsentristide mõju all, kes juhtisid Saksamaa Sõltumatut Sotsiaaldemokraatlikku Parteid. Tsentristid kinnitasid, et sotsialismi on võimalik ehitada ilma proletariaadi diktatuurita.

Revolutsiooni käik.

Revolutsioon algas stiihiliselt. Oktoobri lõpul andis ülemjuhatus sõjalaevadele käsu minna merele ja võidelda Inglise laevastikuga. Ent madrused keeldusid seda käsku täitmast, heiskasid laevadel punased lipud ja valisid madruste nõukogud. 3. novembril 1918. aastal toimus laevastiku peabaasis Kielis massiline demonstratsioon. Kieli töölised kuulutasid välja üldstreigi ja moodustasid tööliste

saadikute nõukogud. Relvastatud madrused ja töölised hõivasid linna.

Sündmused Kielis olid revolutsiooni alguseks. Hamburgis, Münchenis ja teistes suuremates linnades toimusid tööliste ja soldatite võimsad demonstratsioonid loosungi all «Rahu, leiva, vabaduse ja sotsialismi eest!». Kõikjal tekkisid tööliste ja soldatite saadikute nõukogud.

Spartakuslaste üleskutsel algas 9. novembri hommikul Berliini tööliste üldstreik ja demonstratsioon. Keskpäevaks olid tööliised hõivanud ilma võitluseta valitsusasutused. Keiser Wilhelm II loobus troonist ja põgenes Hollandisse. K. Liebknecht teatas keisrilossi rõdult: «Kuulutan välja vaba sotsialistliku Saksa vabariigi... Me peame koondama kõik jõud, et luua tööliste ja soldatite valitsus ning uus, proletariaadi riigikord.»

Revolutsiooni peamiseks liikumapanevaks jõuks oli saksa proletariaat. Revolutsioon toimus teataval määral proletaarsete vahendite abil: streigid, demonstratsioonid ja tööliste relvastatud väljaastumised etendasid selles suurt osa. Kuid enamik töölisti uskus Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei ja Saksamaa Sõltumatu Sotsiaaldemokraatliku Partei liidreid, kes toetusid suurele parteiparaadile. Oportunistide mõju alla sattus enamik tööliste ja soldatite saadikute nõukogusid. 10. novembril valis Berliini nõukogu uue valitsuse — Rahvavolinike Nõukogu, mis koosnes parempoolsetest sotsiaaldemokraatidest ja tsentristidest. Rahvavolinike Nõukogu säilitas kõik endised ministriumid, kogu keisririigi administratsiooni ja armee, jättis kohtadele kontrrevolutsioonilised ametnikud ja ohvitserid. Oportunistid piirasid nõukogude funktsioonid demobiliseeritute töölesuunamisega, toiduainete jaotamisega töötajatele, abirahade määramisega jne., poliitilisi küsimusi aga lahendasid Rahvavolinike Nõukogu ja vana riigiaparaat.

Rahvavolinike Nõukogu oli oma olemuselt kodanlik valitsus. Tema juht, parempoolne sotsiaaldemokraat Ebert rääkis: «Ma vihkan revolutsiooni nagu surmapattu.» Ta kuulutas revolutsiooni lõppenuks. «Korra» taastamiseks ja eraomandi kaitsmiseks moodustasid ohvitserid Rahvavolinike Nõukogu nõusolekul ning suurkapitalistide ja mõisnike käest saadud rahalise toetusega kontrrevolutsioonilisi vabatahtlike väesalku. Need «ustavad» väed ümbritsesid suuremaid linnu ja õiendasid arveid revolutsiooniliste töölistega.

1918. aasta detsembris toimus nõukogude kongress. Enamik delegaate oli Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei poolt. Kongress lükkas tagasi eesrindlike tööliste nõudmise sotsialiseerida viivitamatult pangad ja tööstusettevõtted. Ta otsustas anda küsimuse riigikorrast lahendamiseks Asutavale Kogule. Juhtpositsioonide jäämine kodanluse ja mõisnike kätte nii majanduses kui ka poliitikas otsustas nende võidu Asutava Kogu valimistel ning

nõukogude likvideerimise. Spartakuslased nimetasid nõukogude kongressi enesetapjate kongressiks.

Revolutsiooni tähtsus.

Novembrirevolutsiooni tulemusena sai Saksamaa vabariigiks, kuulutati välja demokraatlikud vabadused, kaotati sõjaseisukord, kehtestati kaheksatunniline tööpäev ning meeste ja naiste võrdõiguslikkus. 11. novembril kirjutati alla vahele Antandi riikide ja Ameerika Ühendriikidega; sõda oli lõppenud. Töörahas kiskus suurkodanluse ja mõisnike käest välja mitmeid järeleandmisi. Kuid võim jäi kodanluse kätte. Töölised ei suutnud saavutada mõisnike, militarismi ja imperialismi likvideerimist. Novembrirevolutsioon oli lõpuleviimata kodanlik-demokraatlik revolutsioon. See on seletatav sellega, et saksa proletariaat oli lõhestatud ja petetud parempoolsete sotsiaaldemokraatide ja tsentristide poolt ning tal puudus liit talurahvaga. Revolutsiooni ajal ei olnud Saksamaal tõeliselt revolutsioonilist proletaarset parteid — spartakuslased, kes alahindasid organisatsioonilist tööd, jäid väikese-arvuliseks rühmituseks. Peale selle toetasid Saksamaa kodanlust ja mõisnikke pärast vahele sõlmimist Ameerika Ühendriikide ja Antandi riikide imperialistid. Rahvavolinike Nõukogu keeldus kehtestamast normaalseid suhteid Nõukogude Venemaaga; Saksa väed abistasid Antandi sõjas Nõukogude vabariigi vastu. Samal ajal võimaldas Novembrirevolutsioon Nõukogude valitsusel annulleerida Brest-Litovski röövelliku rahulepingu ja aitas kaasa revolutsioonilise liikumise kasvule teistes maades.

Saksamaa Kommunistliku Partei loomine.

Spartakuslased paljastasid parempoolseid sotsiaaldemokraate ja tsentriste, kutsusid töölisi üles purustama kontrrevolutsiooni, andma kogu võimu üle nõukogudele, viivitamatult läbi viima sotsialiseerimise ja sisse seadma vennalikud suhted Nõukogude Venemaaga. K. Liebknecht ja R. Luxemburg mõistsid, et sotsialistliku revolutsiooni võitu ei ole võimalik saavutada ilma proletariaadi revolutsioonilise parteita. Niisuguse partei ettevalmistamiseks andsid nad välja ajalehte «Rote Fahne» («Punalipp»). 30. detsembril 1918. aastal toimus Berliinis «Spartakuse» rühma kongress teiste pahempoolsete rühmituste osavõtul. Kongressil loodi Saksamaa Kommunistlik Partei. Kongressil vastuvõetud partei programm nõudis proletariaadi diktatuuri ja ühiskondliku omanduse kehtestamist põhilistele tootmisvahenditele ning Punakaardi loomist. See oli võitlusprogramm kodanlik-demokraatliku revolutsiooni ümberkasvamiseks sotsialistlikuks revolutsiooniks.

Saksamaa Kommunistliku Partei loomine oli pöördepunktiks saksa tööliikumise ajaloos. Nüüd oli saksa töölistel esialgu küll veel väikese liikmete arvuga, kuid tõeliselt revolutsiooniline partei. Selle partei ümber hakkasid koonduma revolutsioonilised jõud.

Nõukogude vabariik Baieris.

Valitsevad ringkonnad otsustasid proletariaadi revolutsioonilise avangardiga arveid õiendada. 1919. a. jaanuarikuu alguses provotseerisid nad Berliini töölisi enneaegsele ja ettevalmistamata relvastatud ülestõusule. Kontrrevolutsioonilised väed, keda juhtis parempoolne sotsiaaldemokraat Noske, ründasid tööliste poolt hõivatud kvartaleid. Vangistatud lasti kohapeal maha. Ohvitserid võtsid kinni ja tapsid elajalikult K. Liebknechti ja R. Luxemburgi. Neil päevil langesid paljud kommunistid kontrrevolutsioonilise terrori ohvritena.

Breemenis, Braunschweigis ja teistes Loode-Saksamaa linnades nõukogude vabariigi väljakuulutanud tööliste revolutsioonilised väljaastumised suruti samuti Noske vägede poolt maha. Sellele timukale jäi hüüdnimeks «verekoer».

Kasutades olukorda, et kontrrevolutsioonilised väed olid seotud põhjas, kehtestasid eesrindlikud töölised nõukogude võimu Baieris. Aprillis moodustati Münchenis nõukogude valitsus, millesse kuulusid kommunistid ja pahempoolsed «sõltumatud». Valitsust juhtis kommunist E. Leviné. Töölised võtsid kodanluselt relvad, formeerisid 40 000-mehelise Punaarmee, natsionaliseerisid tööstuse ja pangad, moodustasid erakorralise komisjoni võitluseks kontrrevolutsiooni vastu.

Kuid nõukogude võim Baieris ei andnud talupoegadele maad. See takistas proletariaadi ja talurahva liidu tugevdamist. Baieri Nõukogude Vabariiki ei saanud toetada teiste Saksamaa piirkondade töölised. Baieri Punaarmee juhtivad «sõltumatud» desorganiseerisid rinnet. Selle tagajärjel tungisid Eberti ja Noske poolt saadetud väed 1. mail Münchenisse. Kolm päeva võitlesid töölised linna tänavatel, kuid said lüüa. Üle tuhande tööliste tapeti. E. Leviné hukati. Baieris taastati kodanluse võim.

Weimari vabariik. Sel ajal kui Noske kontrrevolutsioonilised väed õiendasid arveid Loode- ja Lõuna-Saksamaa revolutsiooniliste töölistega, istus revolutsioonilistest keskustest eemal asuvas väikeses Weimari linnakeses koos 1919. aasta jaanuaris valitud Asutav Kogu. Enamus selles kuulus kodanlusele. Suvel võeti vastu konstitutsioon, mis fikseeris kodanlik-demokraatliku korra. Konstitutsiooni nimetati Weimari konstitutsiooniks ja Saksamaad Weimari vabariigiks. Presidendiks valiti Ebert.

Võimu juures kindlustudes hakkas kodanlus töölistelt nende poolt kättevõidetud järeleandmisi ära võtma ja likvideeris nõukogud.

Küsimusi.

1. Mispärast oli enamik tööliste ja soldatite saadikute nõukogudest Saksamaal oportunistide mõju all?

2. Vörrelge Saksamaa Rahvavolinike Nõukogu tegevust kodanliku Ajutise Valitsuse tegevusega Venemaal ja tehke sellest vastavad järeldused.

3. Mille poolest erines spartakuslaste poliitika oportunistide omast?

4. Miks ei suutnud Novembrirevolutsioon lahendada kõiki demokraatlikke ülesandeid ja üle kasvada sotsialistlikuks revolutsiooniks?

§ 3. Ungari Nõukogude Vabariik. Revolutsiooniline tõus Itaalias.

**Proletaarne
revolutsioon
Ungaris.**

1918. aasta oktoobris-novembris toimus Ungaris kodanlik-demokraatlik revolutsioon. Töölised, soldatid ja talupojad kukutasid monarhia ning mõisnike võimu, moodustasid nõukogud ja Tööliiskaardi ning saavutasid Ungari kuulutamise rahvavabariigiks. Ungaris olid olemas objektiivsed eeldused sotsialistlikuks revolutsiooniks ja töörahvas püüdis sotsialismile. Kuid ungari töölistel ei olnud siis veel revolutsioonilist parteid. Sotsiaaldemokraatliku Partei ja ametiühingute eesotsas seisid oportunistid, kes eitasid proletariaadi diktatuuri vajadust ja arendasid koostööd kodanlusega. Võim läks liberaalse kodanluse kätte, kes keeldus rahuldumast töötajate nõudmisi tööstuse ja pankade natsionaliseerimise ning mõisamaade talupoegadele tasuta üleandmise kohta.

Veendudes oportunistide reeturlikkuses, mõistsid eesrindlikud töölised, et ilma proletariaadi revolutsioonilise parteita on revolutsiooni edasine arenemine, võitlus sotsialismi võidu eest võimatu. 1918. aasta novembri lõpul löid pahempoolsed sotsiaaldemokraadid ja Venemaal vangis olnud revolutsioonilised soldatid Béla Kuni (1886—1939) juhtimisel Ungari Kommunistliku Partei. Juba ammu enne sõda, noorusaastaist peale võttis B. Kun osa revolutsioonilisest liikumisest. Sõja ajal oli ta mobiliseeritud ja langes Venemaal vangi. Seal sai temast kommunist. Ta tutvus V. I. Leniniga ja kaitses Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni saavutusi.

Ungari Kommunistlik Partei astus välja proletariaadi diktatuuri, tootmisvahendite natsionaliseerimise ja liidu eest Nõukogude Venemaaga. Kommunistid moodustasid oma rakukesi ettevõtetes ja külades, võitlesid enamuse eest nõukogudes, organiseerisid relvastatud salku.

1919. aasta veebruaris areteeris politsei peaaegu kõik Ungari Kommunistliku Partei juhid. Kuid partei jätkas relvastatud ülestõusu ettevalmistamist, kutsus töölisi üles kukutama kodanliku valitsuse ja kehtestama nõukogude võimu. Enamik töölisi, kehvikalupojad ja paljud soldatid toetasid kommuniste. Mõnes linnas läks võim nõukogude kätte.

Märtsis, palava revolutsioonilise situatsiooni õhkkonnas, esitas Antant Ungarile ultimaatumi, nõudes uusi territoriaalseid järeleandmisi. Kogu rahvas — töölised, talupojad, teenistujad ja linna väikekodanlus — oli nõrдинud ja nõudis üksmeelselt Ungari sõl-

tumatuse kaitsmist. Töötajad lootsid Nõukogude vägede abile, kes asusid sel ajal 200 km kaugusel Ungari piirist. Kodanlik valitsus ei julgenud Antandi nõudmist rahuldada, kuid ei otsustanud ka tema vastu välja astuda. Kodanlik valitsus kaotas elanike kõigi kihtide usalduse ja oli sunnitud erru minema.

Oportunistid tahtsid kapitalismi päästa ja püüdsid moodustada «tööliste» valitsust ilma kommunistideta. Ent 1919. aasta 21. märtsil tulid relvastatud tööliselised ja soldatid Budapesti tänavatele loo-
sungiga «Elagu proletariaadi diktatuur!». Nad võtsid kontrrevolutsionääridel relvad ja nõudsid kogu võimu andmist nõukogudele. Nende nõudmisel läksid Sotsiaaldemokraatliku Partei juhid vanglasse läbirääkimisi pidama Ungari Kommunistliku Partei juhtidega. Rahva survele pidi Sotsiaaldemokraatlik Partei vastu võtma Ungari Kommunistliku Partei programmi seisukohad. Samal päeval kirjutati alla kokkuleppele Sotsiaaldemokraatliku Partei ja Ungari Kommunistliku Partei vahel. Nad ühinesid üheks parteiks, kuulutasid kõigi tööliste, soldatite ja talupoegade nimel välja proletariaadi diktatuuri ning võtsid tilkagi verd valamata riigivõimu enda kätte. Budapesti nõukogu kinnitas Ungari Nõukogude valitsuse koosseisu.

Proletaarne revolutsioon võitis rahulikult teel, ilma relvastatud ülestõusuta. See oli seletatav sel ajal väga haruldase soodustavate tingimuste kokkulangemisega: kodanluse täielik poliitiline pankrot, kommunistide otsustav tegevus, tööliklassi ühtsus, tööliklassi toetamine kõigi teiste töötajate, isegi linna ja maa keskihtide poolt, Nõukogude Venemaa väga suur mõju. V. I. Lenin omistas proletaarse revolutsiooni võidule Ungaris väga suurt tähtsust.

**Sotsialistlikud
ümberkorraldused
Ungaris.**

Ungarist sai nõukogude vabariik. Kogu võim koondati töörahva saadikute nõukogude kätte. Eksploataatoritelt võeti poliitilised õigused. Maa kaitsmiseks välisvaenlaste vastu loodi Punaarmee, kelle tuumiku moodustasid tööliselised ja külakehvikud.

Võitluseks sisemaise kontrrevolutsiooni vastu ja revolutsioonilise korra säilitamiseks organiseeriti Punamiilits, eriülesandega väeosad, poliitilise luure osakond ja revolutsioonilised tribunalid.

Nõukogude valitsus natsionaliseeris tööstuse, pangad, transpordi ja kaubanduse, kulla ning väärisesemed. Tasuta konfiskeeriti maavaldused, mis ületasid 57 hektarit. Riigi kätte läksid majanduse võtmepositsioonid ning 55% kogu maast. Majanduse juhtimiseks moodustati rahvakomissariaadid ja kõrgem rahvamajanduse nõukogu. Mõisamaadel moodustati sulaste kooperatiivid.

Kõik rahvused said võrdõiguslikeks. Kehtestati kaheksatunniline tööpäev ja riiklik kindlustus. Töötasu tõsteti 25% võrra. Nõukogud paigutasid tööliste perekondi ümber kodanluse korteritesse,

avasid lasteaedu ja -sõimi ning klubisid. Kehtestati kohustuslik tasuta õpetus ning arendati sotsialismi propagandat. Kirik lahutati riigist, rahvale avati juurdepääs teadusele ja kunstisaavutustele. 1919. aasta suvel fikseeris üleungariline nõukogude kongress need saavutused Ungari nõukogude konstitutsioonis.

**Ungari Nõukogude
Vabariigi
hukkimine.**

Proletariaadi diktatuur Ungaris ei olnud kindel. Seletatav on see sellega, et proletariaadi ühinenud parteis olid enamuses oportunistid, kes tunnustasid proletariaadi diktatuuri ainult

sõnades. Ungari Kommunistliku Partei ja Sotsiaaldemokraatliku Partei liiga kiire ühinemine oli kommunistide tõsine viga. Peale selle ei antud talupoegadele mõisnike maid ja natsionaliseeriti palju väike-ettevõtteid. See takistas tööliste ja talupoegade liidu püsimist ja tugevnemist ning tõukas eemale linna väikekodanluse.

Ungari kapitalistidele ja mõisnikele tuli appi Antant. 1919. aasta kevadel tungisid Nõukogude Ungari territooriumile Prantsuse, Rumeenia ja Tšehhoslovakkia väed. Ungari Punaarmee osutas interventidele kangelaslikku vastupanu, kuid Nõukogude Venemaa vägedega ühineda tal ei õnnestunud. Ungari Punaarmee ridadesse pugunud reeturid ajasid pealetungi nurja. Algas interventide vastu pealetung.

Sotsiaaldemokraatliku Partei endised juhid, kes olid valitsuses tähtsatel kohtadel, otsustasid sel raskel silmapilgul kapituuleeruda. Antandi nõudmisel saavutasid nad 1. augustil nõukogude valitsuse lahkumise. Nõukogude võim Ungaris varises kokku.

Antandi imperialistide kaasabil kehtestati Ungaris suurkodanluse ja mõisnike terroristlik diktatuur admiral Horthy juhtimisel. 20 000 eesrindlikku töolist lasti maha ja kõik rahva saavutused hävitati.

Ungari Nõukogude Vabariigi kogemusel, ehkki see vabariik eksisteeris ainult 133 päeva, oli väga suur ajalooline ja rahvusvaheline tähtsus. Ta tõestas, et proletariaat võib võimu haarata rahulikult teel, ning paljastas oportunistide tõelise palge, kes olid valmis proletariaadi diktatuuri sõnades tunnustama, selleks et seda tegedes reeta. Ungari töötajate võitlus sidus osa Antandi jõude ja kergendas sellega Nõukogude Venemaa olukorda. Ta avaldas tohutut mõju Saksamaa, Itaalia ja teiste maade töölisliikumisele.

**Revolutsiooniline
kriis ja
kommunistliku
partei moodustamine
Itaalias.**

Esimese maailmasõja tulemusena asus Itaalia kuningriik võitjate leeris. Kuid maa, mis oli kaotanud 500 000 inimest tapetutena, oli laostunud ning muutus Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa võlglasteks. Antandi tugevamad suurriigid takistasid Itaalia imperialismil, mida

nimetati «kehvikute imperialismiks», teostamast kõiki tema valutusplaanid. Itaaliale läks kalliks maksma tema interventsioon Nõukogude Venemaa vastu, mis lõppes läbikukkumisega.

Pärast sõja lõppu vähenes Itaalias tootmine märgatavalt. Töötute arv tõusis 2 miljonini. Hinnad tõusid kolm-neli korda. 7,5 miljonil talupojal oli maalapp väiksem kui 0,25 hektarit.

Revolutsiooniline tõus algas juba sõjaperioodil, 1919. aastal oli aga streikijaid 20 korda rohkem kui eelnevatel aastatel. Töölised nõudsid töötasu tõstmist, kaheksatunnilist tööpäeva ning ametiühingutele õigust sõlmida kollektiivlepinguid. Linnades puhkesid näljamässud. Maal moodustasid talupojad «punaliite», haarasid ja jaotasid mõisnike maid. 1919. aasta juulis toimus üldrahvuslik poliitiline streik loosungi all «Käed eemale Nõukogude Venemaast!». Töölised keeldusid laadimast sõjavarustust ja vedamast vägesid, kes suundusid Venemaale.

1920. aasta augustis-septembris hakkasid Milaano, Torino, Genua, Rooma ja teiste linnade töölised üle võtma vabrikuid ning tehaseid ja moodustasid nende juhtimiseks vabriku- ning tehasekomiteesid, kaitseks aga Punakaardi salku. Sellest liikumisest võttis osa 600 000 töolist. Neid võisid toetada töötajate kõige laiemad hulgad. Oli saabunud soodne silmapilk kodanliku valitsuse kukutamiseks.

Selleks ajaks oli Sotsialistlikus Parteis 200 000 liiget, ametiühingute ja kooperatiivide liikmete arv aga ületas 6 miljonit. Töötajate hulgas suurenes pahempoolsete sotsialistide mõju, kellest leninismile kõige lähemal oli Antonio Gramsci (1891—1937) rühmitus. Gramsci hakkas esimesena Itaalias propageerima V. I. Lenini ideid. Tema poolt moodustatud rühmitus andis Torinos välja ajalehte «Ordine Nuovo» («Uus Kord»), mis muutus Itaalia Sotsialistliku Partei pahempoolse tiiva häälekandjaks.

Kuid Sotsialistliku Partei ja ametiühingute etteotsa jäid oportunistid. Nad ei tahtnud revolutsioonilise liikumise laienemist ega kutsunud töölisi üles võimu haarama. Nad eitasid proletariaadi diktatuuri vajadust. Olles saanud valitsuselt lubaduse töötasude tõstmise kohta, saavutasid oportunistid äravõetud ettevõtete tagasiandmise kapitalistidele.

Nii takistas revolutsioonilise partei puudumine ja oportunistide reeturlik poliitika sotsialistliku revolutsiooni läbiviimist Itaalias. Eesrindlikele töölisele oli see õppetunniks. 1921. aasta jaanuaris lõid pahempoolsed sotsialistid oportunistidest lahku. Nad moodustasid Itaalia Kommunistliku Partei. Selle silmapaistvaks organisaatoriks oli A. Gramsci. Uude, tõeliselt revolutsioonilisse parteisse ühines 70 000 inimest. See oli proletariaadi võitlusavangard.

**Fašistliku
diktatuuri
kehtestamine.**

1920. aasta lõpul algas reaktsiooni pealetung. Teda toetas katoliku kirik, kellel on Itaalias väga suur mõju. Reaktsiooni löögijõuks olid ohvitseridest ning suurpankurite, monopolistide ja mõisnike raha eest palgatud deklasseerunud elemendist moodustatud relvastatud väesalgad. Väesalku nimetati *fascio*

(ühendus, liit), nende liikmeid aga fašistideks. Fašistlikke organisatsioone juhtis avantürist Mussolini. Fašistid tapsid töölisi-aktiviste ja demokraate. Nad püüdsid võimule ja tahtsid kehtestada terroristliku diktatuuri ning likvideerida demokraatlikud vabadused. Püüdes rahvahulki enda poole tõmmata, ei olnud nad kitsid petlike lubaduste andmisega.

Fašistidele vastulöögi andmiseks moodustasid töölised, teenistujad ning osa väikekodanlust «rahva uljaspeade» relvastatud väesalku, töötajad organiseerisid massistreike. Sotsialistliku Partei ja ametiühingute juhid püüdsid fašiste järeleandmistele abil vaigistada, Kommunistlik Partei aga oli veel nõrk. Puudus kõigi antifašistlike jõudude tegevusühtsus.

1922. aasta oktoobris organiseerisid fašistid oma jõukude «retke» Rooma. Suurkodanluse ja mõisnike nõudmisel nimetas kuningas Mussolini valitsuse juhiks.

Itaalia oli imperialismi üheks kõige nõrgemaks lüliks. Just seepärast kehtestas reaktsioon siin varem kui kuskil mujal fašistliku diktatuuri — suurkodanluse ja mõisnike kõige agressiivsemate ning reaktsioonilisemate kihtide diktatuuri. Fašistid õiendasid tööliste, kommunistide ja demokraatidega arveid. Itaalia kommunistide juht A. Gramsci, kelle fašistid vanglasse heitsid ja kes hiljem vangla haiglas suri, paiskas neile näkku prohvetlikud sõnad: «Teie, fašistid, viite Itaalia hävingule, kuid meie, kommunistid, päästame ta!»

Küsimusi.

1. Mispärast võitis proletaarne revolutsioon 1919. aasta kevadel Ungaris rahulikul teel?
2. Missugused olid proletaarse revolutsiooni lüüasaamise põhjused Ungaris 1919. aasta suvel?
3. Mispärast ei toimunud Itaalias sotsialistlikku revolutsiooni?
4. Millised on fašistliku diktatuuri kehtestamise põhjused Itaalias?

§ 4. Revolutsiooniline liikumine Prantsusmaal, Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides.

Töölisliikumise tõus Prantsusmaal. Võit Saksamaa üle läks Prantsusmaale kalliks maksma. Ta kaotas tapetutena 1,4 miljonit inimest, kirdedepartemangud olid laastatud, toodangu tase moodustas sõjaeelsest ainult veidi üle poole. Kuid kakssada miljonäriperekonda ja teised kapitalistid organiseerisid kuluka interventsiooni Nõukogude Venemaa vastu. Töötute arv kasvas. Toiduainete ja kõige hädavajalikumate kaupade hinnad olid 2,5 korda kõrgemad kui enne sõda. Maksud suurenesid ning ligi 5 miljonit väikekodanlast seisis laostumise äärel.

Rahvahulkade pahameel valitsuse poliitika vastu väljendus liikumises «Käed eemale Nõukogude Venemaast!». Nõukogude Venemaale saadetud prantsuse sõdurid ja madrused keeldusid revolutsioonilise rahva vastu sõdimast. Neid toetasid madrused ja sõdurid Prantsusmaal. See liikumine oli tihedalt läbi põimunud töörahva võitlusega töötasu tõstmise, kaheksatunnilise tööpäeva kehtestamise, ametiühingute õiguste laiendamise ja tööstuse nationaliseerimise eest. Suurimaks väljaastumiseks oli demonstratsioon Pariisis 6. aprillil 1919. aastal. Tänavatele tuli 300 000 töölist. Nad kandsid loosungeid «Elagu revolutsioon!». Tööliste nõudmisel võeti vastu seadus kaheksatunnilise tööpäeva kohta, tõsteti veidi töötasu ning laiendati ametiühingute õigusi.

1. mail veeres üle kogu maa poliitiliste streikide ja demonstratsioonide laine loosungi all «Käed eemale Nõukogude Venemaast!». Sellest võttis osa 3 miljonit töölist ja sõdurit. *Töörahva massilised väljaastumised olid üheks põhjuseks, mis sundisid Prantsuse valitsust oma vägesid Venemaalt ära tooma.*

Võitluse käigus kasvas Sotsialistliku Partei ja ametiühingute liikmete arv mitmekordseks. Ehkki juhtivatele kohtadele jäid oportunistid, toetas üha suurem osa töölisi revolutsioonilist suunda, mille juhiks sai Marcel Cachin (1869—1958). Juba üliõpilaspõlvest peale võttis ta aktiivselt osa tööliikumisest, oli ametiühingu juhiks, Sotsialistliku Partei saadikuks parlamendis, ajalehe «Humanité» toimetajaks. Marcel Cachin võitles otsustavalt reaktsiooni ja militarismi vastu. Ta viibis Nõukogude Venemaal ning vestles V. I. Leniniga. Pahempoolsed sotsialistid pidasid V. I. Leniniga sidet ja kasutasid tema toetust.

1920. aasta detsembris Tours'is toimunud Sotsialistliku Partei kongressil lõi suurem osa delegaate M. Cachini juhtimisel oportunistidest lahku ja moodustas 1921. aastal Prantsuse Kommunistliku Partei.

Kodanlikud parteid ühinesid võitluseks revolutsioonilise liikumise vastu ning võtsid aegamööda töölistelt ära kõik, mis töölisel 1919. aastal olid saavutanud,

Liikumine „Käed eemale Nõukogude Venemaast!“ ja streigivõitlus Inglismaal.

Inglismaa territooriumi ei puudutanud sõjategevus, kuid maa oli siiski sõja tõttu välja kurnatud. Inglismaa kaotas ligi 750 000 inimest tapetutena. Tohtu suured kulutused sõjapidamiseks põhjustasid välismaiste kapitalimahutuste likvideerimise 25% ulatuses. Inglismaa

kaotas tähtsad positsioonid maailmakaubanduses, tema eksport vähenes ja ta muutus Ameerika Ühendriikide võlglaseks.

Inglise imperialismi positsioonid olid õõnestatud kapitali ja turgude kaotamisega Venemaal, samuti rahvusliku vabadusliikumise tugevnemisega tema tohtu suures koloniaalimpeeriumis.

Neid kaotusi püüdis Inglise kodanlus kompenseerida töötajate ekspluateerimise suurendamise arvel Inglismaal. Töötajate kanda

jäi Nõukogude-vastase interventsiooni ja rõhutatud rahvaste vabadusliikumise vastase võitluse kulude koorem. Elanikkonna enamiku moodustava proletariaadi olukord halvenes.

Liikumine «Käed eemale Nõukogude Venemaast!» omandas Inglismaal eriti laia ulatuse. Sõdurid ja madrused moodustasid oma komiteed, nõudsid demobiliseerimist. Murmanskis asuvates väeosades ja laevadel Venemaa rannikul algasid rahutused. Nõukogude Venemaa kaitseks astusid välja Britannia Sotsialistlik Partei, ametiühingud, revolutsioonilised «shop-stewardid» (töölise valitavad esindajad ettevõtetes), keda juhtis metallitöeline W. Gallacher. Nad moodustasid «tegevuskomiteesid» ning ähvardasid valitsust üldstreigiga. Töölised keeldusid laadimast ja vedamast sõjavarustust interventide ja valgekaartlaste jaoks. Seda liikumist toetas progressiivne intelligents, teenistujad ja väikekodanlus. Sügisel moodustati Rahvuskomitee «Käed eemale Nõukogude Venemaast!».

1920. aasta suvel, kui Inglise laevastik sai käsu suunduda Nõukogude Venemaa rannikule, et päästa purustamisest valgepoolakad, saavutas liikumine «Käed eemale Nõukogude Venemaast!» oma kõrgpunkti. Üle maa veeres demonstratsioonide laine. Töölise üleinglismaaline konverents esitas valitsusele ultimaatumi loobuda interventsioonist ja sõlmida Nõukogude valitsusega kaubandusleping. «Tegevuskomiteed» kontrollisid kohalike asutuste ja ettevõtete tegevust. *Selle tagajärjel oli valitsus sunnitud teatama interventsioonist loobumisest ning alustama läbirääkimisi Nõukogude valitsusega. Nii osutasid inglise töötajad Nõukogude Venemaale tõsist toetust.*

Samaaegselt selle liikumisega toimus streigivõitlus töötasu tõstmise, tööpäeva lühendamise ja töötutele abirahade sisseseadmise eest.

Töölised esitasid tööstuse natsionaliseerimise nõude, mis võeti isegi Leiboristliku Partei uude programmi. Leiboristliku Partei liikmete arv oli üle 4 miljoni inimese.

Aastail 1919—1920 võttis streikidest osa üle 4,5 miljoni töötaja. Selle tulemusena saavutasid Inglismaa töölised töötasufondi suurendamise, tööpäeva lühendamise ja abirahade sisseseadmise töötutele.

1920. aasta augustis loodi Suurbritannia Kommunistlik Partei. Sellesse ühinesid Britannia Sotsialistliku Partei ja teiste revolutsiooniliste organisatsioonide liikmed, kes astusid välja sotsialistliku revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri eest. Suurem osa töölisi läks endiselt koos oportunistidega, kuid *tänu Kommunistliku Partei loomisele oli oportunismi valitsemisse löödud lõhe.*

1920. aasta lõpul algas majanduskriis ja kodanlus läks üle pealetungile. Mäetöölise suur streik sai lüüa. Töötasu alandamise tulemusena peaaegu kõigis tööstusharudes vähenes töötasufond

ainult ühe aasta jooksul rohkem kui 900 miljoni naelsterlingi võrra. Inglise kodanlusel läks korda maha suruda rahvuslik vabadusliikumine ja säilitada oma asumaad.

Klassivõitluse teravnemine Ameerika Ühendriikides.

Esimese maailmasõja aastail Ameerika Ühendriikide imperialistid kraapisid kokku kõigest rohkem. Võlgniku seisundist muutusid nad Inglismaa, Prantsusmaa ja teiste maade võlasaldajaks ning ahistasid viimaseid maailmaturul. Ameerika Ühendriikidele kuulus tunduvalt üle poole maailma kogutoodangust.

Monopolide rikastumise peamiseks allikaks jäi oma maa tööraha ekspluateerimine. Sõjajärgseil aastail halvenes tööliste olukord seoses ekspluateerimise tugevnemise, sõjalise toodangu vähenemise ja töötute arvu suurenemisega. Eesrindlikud töölised tugevdasid võitlust monopolide ja Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade reaktsoonilise poliitika vastu. Nad astusid välja Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt organiseeritud Nõukogude-vastase interventsiooni vastu. 3500 vabatahtlikku avaldas soovi astuda Punaarmeele. Töölised keeldusid laadimast interventidele ja valgekaartlastele määratud varustust. Ameerika Ühendriikide eesrindlike inimeste poolt loodud Nõukogude Venemaa Sõprade Liit korraldas protestimiitinguid ja -demonstratsioone Nõukogude-vastase interventsiooni vastu. Seda toetas rida ametiühinguid.

Enneolematu ulatuse saavutas streigivõitlus — 1919. aastal streikis üle 4,1 miljoni töölise. Eriti ulatuslikud olid terasevalajate ja söekaevurite streigid. Nad saavutasid kaheksatunnilise tööpäeva kehtestamise ja töötasu tõstmise. Streikide innustajaks oli W. Fosteri poolt loodud Ametiühingute Propaganda Liit. See nõudis Ameerika Tööföderatsiooni reorganiseerimist klassivõitluse põhimõtetel.

1919. aastal moodustasid oportunistlikust Sotsialistlikust Parteist lahkulöönud pahempoolsed sotsialistid kommunistlikud organisatsioonid. Nende üheks juhiks oli John Reed (1887—1920), andekas publitsist ja Nõukogude Venemaa tulihingeline kaitsja. Ta kirjutas Oktoobrirevolutsioonist suurepärase raamatu «Kümme päeva, mis vapustasid maailma». Kommunistid õhutasid töölisi võitlusele Nõukogude Venemaa blokaadi vastu ning selgitasid sotsialistliku revolutsiooni vajadust. *Kommunistliku Partei loomine ja tegevus õhnestasid kodanliku ideoloogia võimutsemist Ameerika töölisliikumises.*

Kuid Ameerika Ühendriikide imperialism oli tugevam kui teiste maade imperialism, töölised aga olid siin halvemini organiseeritud kui Lääne-Euroopas.

Rohkearvulisele töölisaristokraatiale ja reformistliku Ameerika Tööföderatsiooni juhtidele toetudes õhutas kodanlus vaenu tööliklassi erinevate kihtide (immigrantide, neegrite jt.) vahel.

Ameerika Töököföderatsiooni parempoolsed juhid töötasid monopolistidega käsikäes ja ajasid streike nurja. Politsei korraldas kommunistidele haaranguid, areteeris nende juhte, saatis töölisi-aktiiviste välja. Kommunistid olid sunnitud põranda alla minema.

Küsimusi.

1. Milliseid nõudmisi esitasid Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide töölised aastail 1919—1920? Mida nad saavutasid?

2. Mispärast võtsid miljonid inimesed välisriikides osa liikumisest «Käed eemale Nõukogude Venemaast!»? Milliste meetoditega pidasid nad võitlust?

§ 5. Imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi algus.

Rahvusliku vabadusliikumise kasv asumaades.

Esimese maailmasõja aastatel toimusid asumaades ja sõltuvates maades suured muudatused. Tööstustoodete sissevedu emamaalt vähenes, kuid sõdivate suurriikide vajadused asumaades toodetavate toidu- ja toorainete ning tööstuskaupade järele kasvasid järsult. Tänu sellele hakkas kolooniates ja sõltuvates maades arenema tööstus, peamiselt just mäe- ning kerge-tööstus. Kasvas rahvusliku kodanluse ja proletariaadi arv.

Rahvahulkade olukord, kelle õlgadele imperialistid püüdsid panna kogu sõja raskuse, halvenes järsult. Indias suri 1918. aastal nälja ja epideemiatega tõttu ligi 12 miljonit inimest.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon nõrgendas imperialismi ja andis võimsa tõuke rõhutatud rahvaste võitlusele.

Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika maades hakkasid levima marksismi-leninismi ideed ja tekkima kommunistlikud parteid. Töölis- ja talurahvaliikumine omandas organiseerituma iseloomu. Rahvuslik kodanlus muutus otsustavamaks ja julgemaks. Töölisklass, talurahvas ja rahvuslik kodanlus võitlesid välismaiste imperialistide, kompradoorse kodanluse ja mõisnike vastu rahvusliku sõltumatuse nimel, imperialistliku ja feodaalse rõhumise likvideerimise eest.

Imperialismivastane võitlus Hiinas.

Pärast Esimest maailmasõda tugevnes tunduvalt Hiina sõltuvus välisriikidest. Ameerika, inglise, jaapani ja teiste imperialistide käes oli suurem osa Hiina tööstusest, raudteedest ja veetranspordist. Välismaised monopolid, kes tuginesid mõisnikele, omavahel võitlevatele reaktsioonilistele sõjaväelistele kildkondadele ja kompradoorsele kodanlusele, röövisid ja ekspluateerisid hiina rahvast. Enamik talupoegi, kes moodustasid 80% maa elanikkonnast, ei omanud maad ja rentisid seda mõisnikelt, andes ära kuni $\frac{3}{4}$ saagist. Tööpäeva pikkus tööstuses ulatus 12—14 tunni, töötasu oli äärmiselt madal, tööseadusandlust ei olnud olemas. Rahvuslik kodanlus kannatas välismaise kapitali vägivalla all.

Nõukogude valitsuse loobumine kõikidest lepingutest, mille abil tsarism oli Hiinat orjastanud, innustas hiina rahvast võitlusele kõikide imperialistlike suurriikidega sõlmitud mittevõrdõiguslike lepingute likvideerimise eest. Pariisi rahukonverentsi otsus anda Jaapanile endised Saksamaa valdused Shandongi poolsaarel kutsus esile üldise pahameele. 4. mail 1919. a. läksid tuhanded Pekingi üliõpilased demonstratsioonile loosungi all «Hiina kuulub hiinlastele!». Miitingute ja meelevalduste laine veeres üle kogu maa, elanikud hakkasid boikoteerima Jaapani kaupu. Esmakordselt Hiina ajaloos võtsid Šanghai, Nankingi ja teiste linnade töölised kasutusele poliitilised streigid. Imperialismivastast liikumist juhtis Hiina intelligents. Vastavalt selle liikumise arenemisele kasvas Hiina proletariaadi aktiivsus, poliitiline teadlikkus ja organiseeritus. Sellele aitasid kaasa Nõukogude Venemaa eeskuju ja marksismi-leninismi ideed, mis olid pärast Oktoobrirevolutsiooni tunginud Hiinasse.

Pekingis, Šanghais ja teistes linnades tekkisid esimesed kommunistlikud ringid. 1921. aasta juulis tuli Šanghais illegaalselt kokku 12 delegaati, kes esindasid kommunistlike ringide 57 liiget. See oli Hiina Kommunistliku Partei esimene kongress. Kõnspiratsiooni eesmärgil toimus üks istung paadis näiliselt lõbusõiduna.

Oktoobrirevolutsioon avaldas tugevat mõju Hiina kodanlikule demokraatiale ja tema silmapaistvale juhile Sun Yat-xienile (1866—1925). Varem lootis Sun Yat-xien naiivselt, et välismaised imperialistid loobuvad vabatahtlikult oma vallutustest Hiinas ja abistavad Hiina revolutsiooni. Nüüd jättis ta need lootused ja mõistis vajadust luua sõbralikud suhted NSV Liidu ja Hiina vahel. Veel enam, ta rääkis: «Hiina revolutsioon ei või saavutada edaspidi edu, kui me ei vaata Venemaale kui oma õpetajale!» Sun Yat-xien kutsus hiina rahvast võitlema imperialismi vastu, demokraatliku vabariigi eest, nõudis linna ja maa töörahva majandusliku olukorra parandamist. Sun Yat-xieni niisugune seisukoht soodustas hiina tööliste, talupoegade ja rahvusliku kodanluse ühtse imperialismivastase bloki moodustamist.

Rahvusliku vabadusliikumise tõus Indias aastail 1919—1922. Gandhi.

Indias oli rahva põhiülesandeks rahvusliku sõltumatuse saavutamine ja feodaalsuhete likvideerimine külas. India töölisklass oli veel nõrk ja väikesearvuline. 380-miljonilise elanikkonna kohta tuli ainult ligi 1 miljon tööstustöölise. Töölisklass läks rahvusliku kodanluse järel, kes nõudis maa vabastamist Inglise ülevõimu alt. India rahva võitlust juhtis India rahvusliku kodanluse partei — India Rahvuskongressi juht Gandhi.

Mohandas Karamtšand Gandhi (1869—1948) oli tõeline India patrioot. Oma elu peaeesmärgiks pidas ta võitlust India rahvusliku sõltumatuse eest. Teed selle eesmärgi saavutamiseks nägi Gandhi

rahva massiüritustes. Püüdes ühendada kõiki rahvuslikke jõude, kutsus ta ühinema hindusid ja muhameedlasi ning astus välja kastikorra eraldatuse vastu. Ustavus India tavadele ja kommetele, lihtsus käitumises, tagasihoidlikkus igapäevases elus ja riie- tuses aitasid palju kaasa Gandhi populaarsuse suurenemisele. Rahvas hakkas teda nimetama Mahatma — «suur hing». Gandhi juhtimisel muutus India Rahvuskongress massiparteiks. Kuid Gandhi jutlustas vägivallast lahtiütlemist, pidades vastuvõeta- vaiks ainult rahulikke võitlusmeetodeid. See taktika piiras vaba- dusliikumise arenemist.

Inglise valitsus rikkus sõja ajal antud lubadusi Indiale oma- valitsuse andmise kohta ja katsus alanud rahvuslikku vabaduslii- kumist jõuga maha suruda. 13. aprillil 1919. aastal tulistasid Ing- lise väed mitme tuhande osavõtjaga miitingut Amritsari linnas. Ligi 3000 inimest tapeti või sai haavata. Ühele Amritsari tänavale, kus nõrдинud indialased olid läbi peksnud inglise naismisjonäri, seadsid inglased niinimetatud «kättemaksuposti» ja sundisid siin iga mööduvat indialast mahalaskmise ähvardusel kõhuli roomama. Paljude India linnade tänavatel ja väljakutel peksti indialasi ava- likult.

Teade inglaste veresaunast levis valgukiirusel üle maa ja pani kogu rahva liikuma. Gandhi kuulutas välja «koostööst loobumise» kampaania: indialased boikoteerisid seadusandlike organite vali- misi, keeldusid kandmast inglise riietust ja tasumast makse. Muhameedlased ja hindud astusid ühiselt välja imperialismi üle- võimu vastu. Tugevnes tööliste streigiliikumine, hakkasid tekkima esimesed kommunistlikud rühmitused. Võimsa ulatuse omandas talurahvaliikumine. Paljudes kohtades põletasid talupojad mõis- nike mõisaid, astusid välja politsei ja sõjaväe vastu.

Kui tööliste ja talupoegade liikumine hakkas üle kasvama «mittevägivalla» raamidest, kutsus Kongressi juhtkond Gandhi ettepanekul rahvast katkestama «koostööst loobumise» kampaania. Seda ära kasutades õiendasid inglased 1922. aastal imperia- lismivastase liikumisega arveid.

**Rahvuslik vabadus-
võitlus Lähis- ja
Kesk-Idas.**

Oktoobrirevolutsiooni mõjul arenes Lähis- ja Kesk-Ida maades massiline imperialismivas- tane liikumine. 1919. aasta veebruaris kuulutas Afganistan, kes oli neljakümne aasta kestel olnud Inglismaa ülevõimu all, välja oma sõltumatuse. Nõukogude valitsuse moraalsel ja diplomaatilisel toetusel andis afgaani rah- vas inglise imperialistidele löögi ja sundis neid tunnustama Afga- nistani sõltumatust. Esmakordselt ajaloos vabanes Idamaade väikeriik relva jõul välismaise imperialismi ikkest.

Veelgi suurema ulatuse omandas revolutsiooniline liikumine Türgis. Antandi riigid, kes olid Esimeses maailmasõjas Türgi üle võidu saavutanud, kavatsesid tema sõltumatust hävitada. Võitjate väed hõivasid Istanbuli, väinad ja osa Türgi territooriumist. Sul-

tani valitsus alistus Antandile, kuid patriootiliselt meelestatud ohvitseride ja rahvusliku kodanluse juhtimisel algas Türgis imperialismivastane, rahvuslik-vabastuslik kodanlik revolutsioon. Selle peamiseks liikumapanevaks jõuks oli kõige vaesem talurahvas.

Revolutsiooni juhtis kindral Mustafa Kemal (1880—1938), kes sai hiljem oma teenete eest perekonnanimeks Atatürk (türklaste isa). Tema nime järgi hakati kutsuma Türki revolutsiooni kemaalistlikuks.

Nõukogude vabariigid andsid türki rahvale moraalset ja materiaalselt abi ning aitasid tal oma sõltumatust kaitsta. Kemalistliku revolutsiooni tulemusena hävitati Türgis 1923. aastal monarhistlik (sultani) režiim, kehtestati kodanlik vabariik ja teostati mõned progressiivsed kodanlikud reformid.

Lähis-Ida araabia maade hulgas saavutas vabadusliikumine suurima tõusu Egiptuses, kus 1919. ja 1921. aastal puhkesid ülestõusud Inglismaa vastu. 1922. aastal oli Inglismaa sunnitud teatama Egiptuse sõltumatuse tunnustamisest. Kuid see sõltumatus oli näilik, sest Egiptusesse jäid Inglise okupatsiooniväed.

**Mongoolia
Rahvavabariigi
moodustamine.** Mongoolia oli Aasia üks mahajäänumaid maid. Siin valitses feodaalkord, töötavad araadid (talupojad-loomakasvatajad) olid isiklikus pärisorjuslikus sõltuvuses ilmalikest ja vaimulikest feodaalidest. 1921. aastal purustas mongoolia rahvas Nõukogude Venemaa abiga valgekaartlikud jõud, kes olid Jaapani imperialismi abiga vallutanud Mongoolia territooriumi. Mongoolia rahva võitluse eesotsas oli Mongoolia Rahvarevolutsiooniline Partei Suhe-Batori (1893—1923) juhtimisel. Tema peajõuks olid kehvikud-araadid.

1924. aastal kuulutati Mongoolia rahvavabariigiks. Mongoolia Rahvavabariigi moodustamine tähistas 1921. aastal alanud imperialismi- ja feodalismivastase rahvarevolutsiooni võitu. Olid loodud eeldused feodalismi järkjärguliseks likvideerimiseks. Rahvarevolutsiooniline Partei, juhindudes Lenini õpetusest, võttis kursi Mongoolia üleminekuks Nõukogude Liidu abiga feodalismilt sotsialismile, jättes vahele kapitalistliku arenemisstaadiumi.

*

Asumaade ja sõltuvate maade rahvaste vabadusvõitluse võimas tõus, mis oli alanud Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul, tähistas imperialismi koloniaalsüsteemi jõudmist kriisi perioodi, mis oli kapitalismi üldkriisi koostisosaks.

Küsimusi.

1. Millist mõju avaldas Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon asumaade ja sõltuvate maade rahvaste rahvuslikule vabadusliikumisele?

2. Milles seisis Gandhi taktika olemus?

3. Missugused olid 1919.—1923. a. rahvusliku vabadusliikumise tulemused?

§ 6. Versailles' süsteem.

**Maailma
ümberjaotamise
imperialistlikud
plaanid.**

Esimene maailmasõda lõppes Antandi suurriikide ja Ameerika Ühendriikide võiduga. Ameerika imperialistid pretendeerisid maailmavalitsemisele. Nad tegid ettepaneku moodustada kapitalistlike riikide rahvusvaheline organisatsioon — Rahvasteliit, milles nad lootsid haarata juhtiva koha. Ameerika Ühendriigid tahtsid säilitada tugevat Saksamaad, lootes teda kasutada nii võitluseks Nõukogude Venemaa vastu ning revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks maailmas kui ka Inglismaa ja Prantsusmaa vastu.

Prantsuse imperialistid püüdsid kehtestada oma hegemooniat Euroopas, nihutades Prantsuse-Saksa piiri Reini jõeni ja lõhes-tades Saksamaa reaks väikeriikideks. Nad tahtsid Saksamaa ümbritseda Prantsusmaa mõjule allutatud riikidega ja kasutada neid ühtlasi Nõukogude Venemaa vastu.

Inglise imperialistid saavutasid sõja tulemusena oma peamise võistleja Saksamaa nõrgenemise ning haarasid suure osa Saksa ja Türgi asumaadest. Nad lootsid kättevõidetud positsioone kindlustada. Inglismaa toetas Ameerika plaane tugeva Saksamaa säilitamiseks, nähes selles vastukaalu Prantsusmaa pretensioonidele saavutada Euroopas valitsev seisukoht. Kõigi maade imperialiste ühendas viha Nõukogude Venemaa vastu ja soov kukutada nõukogude võim.

**Pariisi
rahukonverents.**

Rahukonverents alustas oma istungeid 18. jaanuaril 1919. aastal Pariisis. Prantsusmaa pealinna tulid kokku 27 võitja riigi esindajad, kuid tegelikult otsustasid konverentsil kõiki küsimusi Ameerika Ühendriikide president Wilson, Prantsusmaa peaminister Clemenceau (konverentsi juhataja) ja Inglismaa peaminister Lloyd George. V. I. Lenin nimetas neid kõige hullemateks kiskjateks, imperialistlikeks kiskjateks. Saksamaa ja teiste võidetud riikide esindajaid konverentsile ei kutsutud. Clemenceau teatas, et «liitlased ei või lubada mingeid diskussioone oma õiguste suhtes rahu tingimusi kindlaks määrata».

Pariisi konverents muutus ülemaailmse kontrrevolutsiooni ja Nõukogude-vastase interventsiooni staabiks. Kuigi ametlikult ei olnud Nõukogude Venemaa küsimust päevakorras ega tema esindajaid konverentsil, oli konverentsi põhiküsimuseks «Vene küsimus». Imperialistid töötasid välja Nõukogude Venemaa kägistamise ja tema territooriumi jaotamise plaanid. V. I. Lenin kirjutas: «Nad hakkasid jaotama selle karu nahka, keda nad polnud veel ära tapnud ega tapagi. Aga ometi on neil juba selle karu pärast tüli lahti.»¹ Kokku leppida kõigi imperialistlike suurriikide ühi-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 292.

1. Austria-Ungari lagunemine.

seks sõjakäiguks Nõukogude Venemaa vastu osutus võimatuks vastuolude tõttu imperialistide endi leeris ja revolutsioonilise liikumise tõttu Läänes. Lloyd George'i tunnistuse järgi oleks «sõda bolševike vastu... organiseeritud tööliste hulgas esile kutsunud niisuguse liikumise, mida on raske isegi ette kujutada». Kuid Pariisis võeti vastu otsused abi osutamise kohta valgekaartlikele kindralitele, siit sai alguse kodusõda, mis tõi Nõukogude Venemaa rahvastele loendamatu kannatusi. Imperialistid suunasid löögid Nõukogude Ungari vastu.

Kõigis päevakorra küsimustes kulges konverentsil äge võitlus suurriikide vahel. Suured lahkkelid tekkisid Saksamaa küsimuses. Juhindudes revanši-ideest, püüdis Clemenceau saavutada Saksamaa lõhestamist. Põrgates Lloyd George'i visale vastupanule Prantsusmaa plaanide suhtes, teatas Clemenceau ärritatult: «Ma pean Teile ütlema, et teisel päeval pärast vaherahu leidsin ma Teie näol Prantsusmaa vaenlase.» Sellele vastas Lloyd George mürgiselt: «See ei pane mind imestama. See on alati olnud meie traditsiooniline poliitika.» Samal ajal ühinesid Inglismaa ja Prantsusmaa Ameerika Ühendriikide vastu.

Nii ei õnnestunudki Wilsonil kehtestada Ameerika Ühendrii-

kide hegemooniat sõjajärgses maailmas. V. I. Lenin märkis, et «Wilson osutus seal täielikuks lollpeaks, keda Clemenceau ja Lloyd George tõmbasid nõorist nagu hüpiknukku»¹.

**Rahvasteliidu
moodustamine.
Mandaadisüsteem.**

Pariisi konverents moodustas rahvusvahelise organisatsiooni — Rahvasteliidu. Rahvasteliidu põhikirjas oli öeldud, et tema ülesandeks on võitlus rahu ning rahvaste koostöö ja julgeoleku eest. Riigid, kes olid Rahvasteliidu liikmed (algul ei võetud Liitu võidetud maid), saatsid iga aasta oma esindajaid Rahvasteliidu assambleele (koosolekule), mis oli Liidu kõrgeim organ. Põhikiri nägi ette nii majanduslike kui ka sõjaliste kollektiivsete abinõude (sanktsioonide) kasutamise võimaluse agressorite vastu. Imperialistid kasutasid Rahvasteliitu maailma sõjajärgse jaotuse kindlustamiseks.

Pärast pikki vaidlusi õnnestus võitjatel endiste Saksa ja Türgi asumaade saatuse suhtes kokku leppida. Viidates sellele, nagu ei oleks asumaade rahvad «võimelised ennast ise juhtima», teatasid imperialistid, et «eesrindlikud rahvused» peavad nad oma hoolduse alla võtma, selleks et neid omavalitsusele «ette valmistada». Rahvasteliidu nimel anti Inglismaale ja tema dominioonidele, Prantsusmaale, Jaapanile ning teistele maadele mandaadid Saksa ja Türgi endiste asumaade valitsemiseks. Need territooriume hakati nimetama mandaat- ehk hooldusalusteks territooriumideks. *Tegelikult oli mandaadisüsteem ainult katteks endisele koloniaalsüsteemile.*

Versailles' rahuleping.

28. juunil 1919. aastal asusid 27 võitja riigi esindajad Versailles' lossi Peeglisaali keskel kullatud toolidel oma kohtadele. Samas saalis kuulutati 1871. a. välja Saksa keisririik. Suurtükisaluudi saatel kirjutasid Versailles'sse kutsutud võidetud Saksamaa esindajad alla rahulepingule, mida nimetatakse Versailles' lepinguks.

Selle lepingu tingimuste järgi tunnistas Saksamaa enda ainsaks süüdlaseks sõjas. Elsass ja Lotring anti Prantsusmaale tagasi, Saarimaa valitsemine aga jäi 15 aastaks Rahvasteliidule. Danzig (Gdansk) kuulutati «vabalinnaks» Rahvasteliidu valitsemise all. Osa omal ajal Saksamaa poolt haaratud Poola maid — Poznań ning mõned Preisimaa ja Pommeri rajoonid — anti Poolale. Need maad moodustasid niinimetatud «Poola koridori». Saksamaa tunnustas Poola, Austria ja Tšehhoslovakkia iseseisvust. Austria ühendamine Saksamaaga (*Anschluss*) keelati kategooriliselt.

Versailles' leping keelas Saksamaal üldise sõjaväekohustuse kehtestamise. Tal lubati omada 100 000-mehelist armeed (*Reichswehri*), mis oli komplekteeritud vabapalgalisel alusel. Saksamaa ei tohtinud omada allveelaevastikku, sõjalennuväge, raskesuur-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 413.

Saksamaa ja tema liitlastega sõlmitud rahulepingute alusel tekkinud rahvusvaheliste suhete süsteem nimetati Versailles' süsteemiks. Sellele süsteemil oli imperialistlik iseloom ja ta oli suunatud Nõukogude riigi vastu. Nõukogude riigi läänepiiril moodustati niinimetatud «sanitaarkordon» (Soome, Eesti, Läti, Leedu, Poola, Rumeenia), mida imperialistid pidasid «barjääriks bolševismi vastu» ja lootsid kasutada platsdarmina kallaletungiks Nõukogude Venemaale.

Versailles' rahu peegeldas uut jõudude vahekorda, mis oli välja kujunenud pärast Esimest maailmasõda. Imperialistidevahelised vastuolud aga ei olnud kadunud. Versailles' leping ei hävitanud Saksamaal militarismi ja sõjatööstust. See aga andis revanšivõimaluse, millest saksa imperialistid unistasidki. Võidetud maad ei soovinud võitjatele reparatsioone välja maksta.

Teravnesid ka vastuolud võitjate-suurriikide leiris: Inglismaa ja Prantsusmaa võitlesid teineteisega hegemoonia pärast Euroopas; Ameerika Ühendriigid, kes ei saavutanud maailmavalitsemist ega Inglismaa ja Prantsusmaa positsioonide nõrgenemist Euroopas ning Idamaades, keeldusid Versailles' lepingut ratifitseerimast, ei astunud Rahvasteliitu ja arendasid võitlust jõudude vahekorra muutmiseks maailma areenil oma kasuks.

Washingtoni konverents.

Püüdes saavutada hegemooniat Kaug-Idas ja Vaikse ookeani basseinis, kutsusid Ameerika Ühendriigid 1921. aasta novembris Washingtonis kokku konverentsi, millest võtsid osa Inglismaa, Jaapan, Prantsusmaa, Itaalia, Belgia, Portugal ja Holland ning ka Hiina. Siin sundisid Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Prantsusmaa Jaapanit loobuma nendest erakordsetest õigustest, mis ta oli Hiinas omandanud Esimese maailmasõja aastatel. Kuid Hiinal ei muutunud sellest kergemaks, kuna imperialistlikud suurriigid sundisid Hiinat alla kirjutama üheksa suurriigi lepingule, mis kuulutas välja «avatud uste» põhimõtte, s. o. andis kõigi maade imperialistidele vabaduse hiina rahvast ekspluateerida. See oli eelkõige kasulik majanduslikult kõige võimsamale suurriigile — Ameerika Ühendriikidele. Ühtlasi leppisid Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Jaapan ja Prantsusmaa kokku oma valduste kaitsmises Vaiksel ookeanil. See nelja suurriigi kokkulepe oli suunatud rahvusliku vabadusliikumise ja võimalike konkurentide vastu. Lõpuks sõlmisid viis riiki — Ameerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa, Jaapan ja Itaalia kokkuleppe oma sõjamerejõudude suuruse kohta. Inglismaa oli sunnitud tunnustama Ameerika Ühendriikide õigust omada Inglismaaga võrdset sõjalaevastikku. Jaapan, kelle sõjalaevastik pidi olema tunduvalt väiksem Ameerika Ühendriikide omast, pidas end ahistatuks.

Washingtonis allakirjutatud kokkulepped väljendasid muutusi, mis olid toimunud võitnud maade jõudude vahekorras Ameerika Ühendriikide imperialistide kasuks, ja andsid tunnis-

tust Versailles' süsteemi kriisi algusest. See süsteem osutus äärmiselt ebapüsivaks. V. I. Lenin ütles: «...kogu see rahvusvaheline konstruktsioon, kord, mis püsib Versailles' rahu najal, asubki vulkaanil...»¹ Olles vastuolus rahvaste huvidega ja lõhestatud eri maade imperialistide vahelise võitlusega, lõi Versailles' süsteem eeldused uuteks sõdadeks.

Küsimusi.

1. Milles väljendus Pariisi rahukonverentsi Nõukogude-vastane iseloom?
2. Millised lahkkelid olid konverentsil Saksamaa küsimuses?
3. Millised sõjalised kitsendused kehtestas Versailles' leping Saksamaa jaoks?
4. Miks peitus Versailles' süsteemis uue imperialistliku sõja oht?

§ 7. Kommunistliku Internatsionaali loomine ja esimesed tegevusaastad.

1923. aasta revolutsiooniline kriis.

Kommunistliku Internatsionaali loomine.

Kommunistliku Internatsionaali loomine oli *ajalooline vajadus*. Ei olnud võimalik saavutada sotsialistlike revolutsioonide võitu tõeliselt revolutsiooniliste proletaarsete parteideta, mis oleksid sarnanenud bolševike parteiga. Kuid enamiku maade töölisliikumises valitses oportunist, revolutsioonilised voolud olid aga alles nõrgad. See-pärast astusid bolševikud V. I. Lenini juhtimisel kohe pärast II Internatsionaali krahhi välja kõigi revolutsiooniliste elementide ühinemise ja revolutsioonilise voolu oportunistidest täieliku lahkulöömise eest ning uue, Kommunistliku Internatsionaali loomise eest. *Selle ideelis-teoreetiliseks ja poliitiliseks aluseks pidi saama marksism-leninism.*

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit tõestas tege-likkuses leninliku teooria ja poliitika õigsust ning revolutsiooni-lise proletaarse partei vajalikkust. Ta lõi ülemaailmse revolutsioonilise liikumise kantsi, kutsus esile kõigi maade töörahva solidaarsusliikumise ja tugevdas sellega proletariaadi internatsio-naalseid sidemeid.

Kommunistliku Internatsionaali loomise eeltingimusteks olid revolutsioonilise liikumise tõus ja kommunistlike parteide tekki-mine, samuti pahempoolsete sotsiaaldemokraatide mõju tugevne-mine välisriikides. 1918. a. moodustati kommunistlik partei Argentiinas, Soomes, Ungaris, Kreekas, Austrias, Poolas ja Saksamaal.

1919. aastal kuulutasid oportunistid II Internatsionaali taasta-tuks, kuid juba ilma revolutsioonilise vooluta, ja püüdsid takistada Kommunistliku Internatsionaali loomist. Kuid 2. märtsil 1919. aas-

¹ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 293.

tal tulid Moskvast VK(b)P initsiatiivil kokku 19 kommunistliku partei ja pahempoolsete sotsialistlike rühmituste esindajad Euroopa maadest ja Ameerika Ühendriikidest, kes olid «üksmeelised «Spartakuse» ja VK(b)P programmiga». Koosolijad teatasid III, Kommunistliku Internatsionaali loomisest ja kuulutasid end Kommunistliku Internatsionaali esimeseks kongressiks.

Peamiseks esimesel kongressil oli küsimus proletariaadi diktatuurist. Oportunistidele oli vaja anda otsustav vastulöök, kuna ilma proletariaadi diktatuurita on üleminek kapitalismilt sotsialismile võimatu. Ettekandega «Kodanlikust demokraatiast ja proletariaadi diktatuurist» esines V. I. Lenin. Ta näitas, et kodanlik demokraatia kujutab endast demokraatiat rikastele, vähemuse diktatuuri enamuse, töörahva üle. Vastupidiselt kodanlikule demokraatialle on proletaarne demokraatia demokraatia kõigile töötajatele, enamuse diktatuur ekspluataatorliku vähemuse üle. V. I. Lenin tõestas, et ilma tööliklassi diktatuurita ei saa murda ekspluataatorite vastupanu ja üles ehitada sotsialismi.

Kongress kohustas kõigi maade kommuniste selgitama töötajatele proletariaadi diktatuuri olemust, võitlema töörahva saadikute nõukogude loomise eest ja kindlustama nende juhtimise. Esimene kongress valis Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee — maailma kommunistliku liikumise alalise juhtiva organi.

Kommunistliku liikumise kasv.

1919. aastal ja 1920. aasta alguses loodi kommunistlik partei Ameerika Ühendriikides, Bulgaarias ja Jugoslaavias. Paljud Itaalia, Norra, Rootsi, Inglismaa, Hispaania, Saksamaa, Prantsusmaa ja teiste maade töölis-sotsialistid keeldusid toetamast II Internatsionaali ning tahtsid ühineda Kommunistliku Internatsionaaliga. Berliinis toimus kommunistlike noorsooühingute esindajate kongress. See pani aluse Noorsoo Kommunistlikule Internatsionaalile, mis muutus Kommunistliku Internatsionaali sektsiooniks. Ka ametiühingutes kasvas kommunistide mõju.

Parempoolsed sotsialistid astusid avalikult välja Kommunistliku Internatsionaali vastu. Tsentristid aga, arvestades paljude tööliste revolutsioonilisi meeleolusid, nõustusid Kommunistlikku Internatsionaali astuma, pildusid revolutsioonilisi fraase, kuid ei tahtnud tegelikult oportunistlikest vaadetest loobuda ja ajasid endist poliitikat. Tekkis oportunistide juurdevoolu oht Kommunistlikku Internatsionaali. See oli kõige suurem hädaoht ja V. I. Lenin pidas selle vastu otsustavat võitlust.

Samal ajal tekkis oht niinimetatud «pahempoolsete» kommunistide poolt. «Pahempoolsed» rõhutasid oma revolutsioonilisust ning kutsusid kommuniste loobuma kõigist endistest tööliklassi võitluse vormidest ja meetodidest. Nad keeldusid töötamast reformistlikes ametiühingutes, osa võtmast kodanlike parlamentide tegevusest, astusid välja ükskõik milliste kokkulepete vastu teiste

parteidega. «Pahempoolsed» kommunistid ei tahtnud arvestada revolutsioonilise võitluse objektiivseid arenemisseadusi, ajaloolisi tingimusi ja rahvuslikke erinevusi. «Pahempoolsed» arvasid, et kommunistlikud parteid ei vaja autoriteetseid juhte, ning eitasid parteilise distsipliini vajadust. Nende vaated olid dogmaatilised, nende poliitika aga sektantlik ja avantüristlik. «Pahempoolsed» takistasid kommunistlike parteide tugevnemist ja tegutsesid lõhestajatena.

**V. I. Lenini töö
„Pahempoolsuse“
lastehaigus
kommunismis“.**

Otsustava löögi «pahempoolsetele» andis V. I. Lenini töö ««Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis», mille ta kirjutas 1920. aasta kevadel. Lenin nimetas «pahempoolsust» lastehaiguseks, kuna see tekkis paljude kommunistide nooruse ja kogunematusel tagajärjel. Ta avas selle väikekodanliku olemuse. Lenin kutsus kõigi maade kommuniste üles õppima bolševike parteilt ning kasutama tema kogemusi loovalt, iga maa rahvuslikule omapärale vastavalt.

Rõhutades, et kommunistlikud parteid on töölisklassi avangard, püstitas Lenin ülesande muuta nad massiparteideks ning valida juhtivatesse organitesse kõige kogenumaid ja karastatumaid seltsimehi. Ta kirjutas, et kommunistid on kohustatud pidama raudset distsipliini ning paindlikult kasutama legaalse ja illegaalse võitluse vorme, parlamentlikke meetodeid ja massiüritusi, samuti ka selliseid kokkuleppeid teiste parteidega, mis aitavad kaasa revolutsioonilise liikumise edule, rikkumata marksismi-leninismi põhimõtteid.

Ainult avangardiga, olgu ta nii tugev kui tahes, ei saa võita. Seepärast tegi Lenin kommunistidele ülesandeks tõmmata oma poolele proletariaadi enamik ning saavutada kõigi tööliste tegevusuhtsus. Peale selle oli vaja kindlustada töölisklassile elanikkonna teiste kihtide, kogu rahva toetus.

V. I. Lenini töö anti välja paljudes keeltes ning see aitas välismaa kommunistlikel parteidel üle saada «pahempoolsest» kallakust. ««Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis» on ka praegu kommunistidele vahedaks relvaks võitluses sektantluse, dogmatismi ja revisionismi vastu.

**Kommunistliku
Internatsionaali
II kongress.**

1920. aasta juulis-augustis toimus Moskvas Kommunistliku Internatsionaali II kongress. Tema tööst võtsid osa 37 Euroopa, Ameerika, Aasia ja Austraalia maa kommunistlike ja pahempoolsete sotsialistlike organisatsioonide esindajad. Külalistena viibisid kongressil rea sotsialistlike parteide esindajad.

Ettekandes «Rahvusvahelisest olukorrast ja Kommunistliku Internatsionaali põhiülesannetest» näitas V. I. Lenin kapitalismi üldkriisi edasise süvenemise paratamatust. Kongress kohustas kommunistlikke parteisid juhtima võitlust ekspluataatorite kukutamiseks, tõmbama oma poolele mitte ainult töölisi, vaid ka talu-

poegi, ja neutraliseerima väikekodanluse kõhklevad kihid. Ta näitas, et kommunistlikud parteid peavad võitlema Nõukogude Venemaa, imperialistlike riikide ja asumaade ning sõltuvate maade töötajate lähenemise eest proletaarsete internatsionalismi põhimõttele. Kongressil märgiti, et sotsialistlike maade abiga võivad maha jäänud maad minna otse üle sotsialismile, vältides kapitalismi staadiumi.

II kongress mõistis otsustavalt hukka parempoolsete sotsialistide ja tsentristide intriigid, samuti «pahempoolse» kallaku. Selleks et takistada oportunistide tungimist Kommunistlikku Internatsionaali ja muuta kõik kommunistlikud parteid tõeliselt marksistlik-leninlikeks parteideks, kinnitas kongress V. I. Lenini poolt väljatöötatud Kommunistlikku Internatsionaali vastuvõtmise 21 tingimust. Kommunistlikku Internatsionaali võis vastu võtta ainult neid parteisid, kes olid vabad oportunistid, kes võitlesid proletariaadi diktatuuri eest, juhindusid proletaarsete internatsionalismi põhimõtetest ning olid loodud demokraatliku tsentralismi alusel, kes kasutasid kõiki võitlusvahendeid ning püüdsid kõiki töötajaid enda ümber koondada.

II kongress võttis vastu Kommunistliku Internatsionaali põhikirja. Kommunistlik Internatsionaal oli üles ehitatud demokraatliku tsentralismi alusel ühtse ülemaailmse parteina. Rahvuslikud parteid moodustasid Kommunistliku Internatsionaali sektiioonid.

II kongressi otsused kindlustasid maailma kommunistliku liikumise ühtsust ning aitasid kaasa kommunistlike parteide loomisele Inglismaal, Prantsusmaal, Šveitsis, Tšehhoslovakkias, Rumeenias, Itaalias ja Hispaanias. Oportunistide katsed Kommunistlikku Internatsionaali sisse tungida lõppesid ebaõnnestumisega.

Töölise ühistrinde eest. Aastail 1921—1923 läks välisriikide kodanlus üle pealetungile ja püüdis töölistelt võtta nende võidud. Kaitstes töörahva huvisid, esitasid kommunistlikud parteid ja Kommunistlik Internatsionaal loosungi «Massidesse!». Nad moodustasid ametiühingutes, vabrikutes ja sõjaväeosades kommunistlikke rakukehi. Kuna Rahvusvaheline Ametiühingute Föderatsioon keeldus koostööst ametiühingutega, kes toetasid Kommunistliku Internatsionaali poliitikat, siis moodustasid need ametiühingud oma organisatsiooni — Ametiühingute Punase Internatsionaali. Kommunistid tegid töölisele-sotsialistidele ettepaneku võidelda ühtse rindena töölis-talupoegade valitsuse moodustamise eest, asumaades ja sõltuvates maades aga ühendada võitluseks imperialismi vastu töölise, talupoegade ja rahvusliku kodanluse jõud. Ent parempoolsed sotsialistid ja tsentristid ajasid töölise ühistrinde loomise nurja. 1923. aasta kevadel ühinesid sotsiaaldemokraatlikud parteid niinimetatud Sotsialistlikku Töölisinternatsionaali, mis oli aastail 1919—1923 eksisteerinud oportunistliku II Internatsionaali järglane.

1923. aasta
revolutsiooniline
kriis.

1923. aastal põhjustas imperialistidevaheliste ja klassivastuolude teravnemine uusi revolutsioonilisi puhanguid. Kasutades Saksamaa valitsuse keeldumist maksta reparatsioone, okupeerisid Prantsusmaa ja Belgia Saksamaa peamise tööstuspiirkonna — Ruhri. Saksamaa jäi ilma Ruhri kivisöest, malmist ja terasest. Seetõttu jäid tehased seisma. Koos marga väärtusetuks muutumisega langes kiiresti reaalpalk. 60% töölistest olid kas töötud või pooltöötud. Saksamaal algas revolutsioonilise liikumise võimas tõus. Töötajad astusid välja nii okupantide kui ka oma maa kodanluse vastu. Augustis toimus üldstreik. Sügisel alustasid eesrindlikud töölised võitlust proletarse revolutsiooni võidu eest. Saksimaal ja Tüüringis moodustati töölisvalitsused, kuhu kuulusid sotsiaaldemokraadid ja kommunistid. Saksamaa Kommunistliku Partei mõju kasvas. Selleks et purustada töölisliikumine ja likvideerida kohalikud töölisvalitsused, saatis keskvalitsus Saksimaale ja Tüüringisse sõjaväeosad. Nende piirkondade tööliste võitlus valitsusvägede vastu võis arvestada proletariaadi toetusega kogu maal ja saada alguseks revolutsioonile. Ent töölisvalitsused kapituleerusid. Neist osavõtavad Saksamaa Kommunistliku Partei esindajad osutusid oportunistideks.

Soovides abistada Saksimaa ja Tüüringi töölisi ning alustada võitlust võimuhaaramise eest, alustasid Hamburgi revolutsioonilised töölised 23. oktoobril 1923. aastal relvastatud ülestõusu. See oli suur kangelasstegu. Ülestõusu juhtis Ernst Thälmann (1886—1944). Ta oli sündinud töölisperekonnas. Töötades laadijana, liitus ta noorukina revolutsioonilise liikumisega. Thälmann juhtis Saksamaa Sõltumatu Sotsiaaldemokraatliku Partei Hamburgi organisatsiooni, 1920. aastal aga ühines enamik töölisi-sõltumatuid tema initsiatiivil kommunistidega. Thälmannist sai saksa tööliste armastatud juht ja rahvusvahelise töölisliikumise väljapaistev tegelane.

Kolm päeva võitlesid Hamburgi ülestõusnud töölised 6000 hambuni relvastatud politseiniku vastu. Kuid nende väljaastumist ei toetanud Saksamaa teised piirkonnad. Kommunistid pidid taganema ja pöranda alla minema.

1923. aasta septembris, peaaegu samaaegselt revolutsioonilise kriisiga Saksamaal, tõusid Bulgaaria töölised kommunistide initsiatiivil koos talupoegadega üles fašistliku režiimi vastu. Töölised võitlesid töölis-talupoegade valitsuse moodustamise eest ning kehtestasid oma võimu paljudes linnades ja rajoonides. Terve nädala võitlesid nad kangelaslikult tunduvalt ülekaalus olevate valitsusvägede vastu. Ülestõusu maha surudes tapsid fašistid üle 20 000 inimese ning heitsid kümneid tuhandeid vanglasse.

Revolutsioonilise tõusu tulemused.

1918.—1923. aasta revolutsiooniline tõus lõppes töölis- ja rahvusliku vabadusliikumise ajutise lüüasaamisega. Kodanlus leidis jõudu kapitalistliku korra ja koloniaalsüsteemi säilitamiseks. Selleks kasutas ta mõnel maal äärmist abinõu — kehtestas fašistliku diktatuuri. Kodanlust abistasid oportunistid, kes lõhestasid töölisliikumist, ajasid nurja streike, reetsid revolutsiooni ja lämmatasid ülestõusud. Kommunistlikud parteid olid veel kogemusteta ja nõrgad ning nendega läks kaasa ainult proletariaadi avangard. Selle perioodi peamine tulemus oli nõukogude vabariikide tugevnemine, kes olid kaitsnud oma olemasolu ja moodustasid NSV Liidu. Samal ajal loodi paljudes maades kommunistlik partei, moodustati Kommunistlik Internatsionaal. Kommunistlikud parteid tegid läbi rasked katsumused ja karastusid. Tänu sellele kasvas tööliklassi teadlikkus ja aktiivsus. Hiinas arenes imperialismivastane võitlus. Ei vaibunud klassi- ja rahvuslik vabadusvõitlus ka teistes maades. Versailles' süsteem kõikus oma alustel. Kapitalismi vastuolud teravnesid ja ta kaotas igaveseks oma senise suhtelise stabiilsuse. *Kapitalismi üldkriis süvenes. Revolutsioonilise liikumise lüüasaamine oli ajutine.*

Küsimusi.

1. Missugused olid Kommunistliku Internatsionaali loomise eeldused?
2. Nimetage Kommunistliku Internatsionaali I kongressi tähtsamad otsused.
3. Jutustage V. I. Lenini töö «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis» tähtsusest maailma kommunistlikule liikumisele.

DOKUMENDID.

I. SAKSAMAA SOTSIALISTLIKU ÜHTSUSPARTEI KESKKOMITEE
TEESIDEST «1918. a. NOVEMBRIREVOLUTSIOON SAKSAMAAAL»
(VASTU VÕETUD 1958. AASTAL).

Novembrirevolutsiooni iseloomu kindlaksmääramisel tuleb lähtuda revolutsiooni põhiküsimuste klassihinnangust. Saksamaal valmisid imperialistliku arenemise käigus sotsiaal-majanduslikud eeldused sotsialistlikuks revolutsiooniks. Selle tulemusena tõusis ajaloolise ülesandena päevakorda võitlus sotsialismi eest. Ent klassivõitluse konkreetset tingimused, eelkõige subjektiivse faktori ebaküpsus, nimelt just proletariaadi revolutsioonilise võitluspartei puudumine, samuti asjaolu, et suurem osa tööliklassist oli veel oportunisti mõju all, nihutasid esiplaanile vajaduse viia lõpule võitlus kodanlik-demokraatliku revolutsiooni järjekindla läbiviimise eest.

Kuid tööliklass ei saanud täielikult rakendada oma hegemooniat isegi kodanlik-demokraatlikus revolutsioonis, sest «Spartakuse» rühm ei olnud võimeline asendama marksistlik-leninlikku parteid. Samuti puudus tööliste liit talurahvaga. Revolutsiooni põhiküsimus — küsimus võimust — lahendati sotsiaaldemokraatide parempoolsete juhtide reetlikkuse tõttu kodanluse kasuks. Revolutsiooni tulemused jäid kodanlike parlamendireformide raamidesse.

Seetõttu jäi 1918. aasta Novembrirevolutsioon oma iseloomult kodanlik-demokraatlikuks revolutsiooniks, mis teataval määral viidi läbi proletariaadi vahendite ja meetoditega.

II. UNGARI NÕUKOGUDE VALITSUSE TEADAANDEST PROLETARIAADI DIKTATUURI KEHTESTAMISE KOHTA UNGARIS (22. MÄRTSIL 1919. AASTAL).

Raadio. Kõigile, kõigile, kõigile!

Me teatame kogu maailma tööliste, et Ungari Sotsiaaldemokraatlik Partei ja Kommunistlik Partei on ühinenud üheks Sotsialistlikuks Parteiks, kuulutasid kõigi tööliste, soldatite ja talupoegade nimel välja proletariaadi diktatuuri ning on võtnud riigivõimu tilkagi verd valamata enda kätte. Võim kuulub seni ajutiselt Rahvakomissaride Nõukogule, kuni Ungari tööliste, soldatide ja talupoegade saadikute kongress kehtestab lõplikult Ungari Nõukogude Vabariigi põhiseadused. Kogu ungari proletariaat on ühinenud oma diktatuuri ja rahuliku sotsiaalse revolutsiooni lipu alla ning hakkab võitlema koos Vene Nõukogude Vabariigi ja kõigi nende proletarlastega, kes on jõudnud veendumusele, et ei ole teist teed võiduks rahvusvahelise imperialismi jõudude üle ja sotsialismi kehtestamiseks kui kõigi tööliste ja talupoegade ühine võitlus...

(Béla Kun).

III. AMEERIKA KODANIKE PETITSIOONIST AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE KONGRESSILE.

Alla kirjutatud üksikisikute ja ametiühingute poolt, kes esindasid 1 miljonit inimest. 1919. aasta.

1. Meie, Ühendriikide kodanikud, kutsume Ühendriikide Kongressi üles võtma tarvitusele abinõud Vene Nõukogude Vabariigi blokaadi lõpetamiseks. See blokaad põhjustab iga kuu sadade tuhandete inimeste näljasurma, kuigi me ei ole Venemaale sõda kuulutanud.

2. Me nõuame kõigi Ameerika vägede viivitamatut ärakutsumist Venemaalt ja katsete lõpetamist kinnitada eriväed teenistuseks Venemaal. See ei ole teenistus demokraatia sõdurite jaoks.

3. Me protesteerime kõige tõsisemalt selle vastu, et meie valitsus osutaks kaasabi või arendaks koostööd ükskõik millise kontrrevolutsioonilise grupiga, nagu Koltšak või Denikin, häbiväärse tsaarirežiimi kannupois- tega...

IV. TEHASEKOMISJONI SEKRETÄRI KÖNEST «FIAT-CENTRO» TEHASES TORINOS 1920. a. SEPTEMBRIS.

Töölised! Te teate, et meie, kommunistid, oleme rühma «Ordine Nuovo» ja Nõukogude Venemaa pooldajad. Me ei tohi piirduda hüüetega «Elagu Venemaa!»; tuleb järgneda vene tööliste ja talupoegade eeskujule. Tuleb toimida nii, nagu nemad meid õpetavad — tuleb võtta võim enda kätte ja hoida seda ennast ohverdades, nagu nemad ennast ohverdavad. Proletariaat peab võitlema selle eest, et liidus kehvtalurahvaga võtta võim enda kätte. Me peame hõivama mitte üksnes vabrikud, vaid kõik ettevõtteid; me ei tohi piirduda ainult võitlusega paremate lepingutingimuste eest. Me peame töötama, kuid mitte enam peremeeste heaks, vaid selleks, et ennast ette valmistada. Tuleb valmistada võimalikult rohkem relvi, et juba lähematel päevadel väljuda vabrikutest ja anda otsustav lahing.

Küsimusi kordamiseks.

1. Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus.
2. Kapitalismi üldkriisi põhijooned.
3. Kommunistliku Internatsionaali loomise eeldused, Kominterni I ja II kongressi tähtsamad otsused.
4. V. I. Lenin proletariaadi ja kodanluse diktatuuri erinevusest.
5. V. I. Lenini töö «Pahempoolsuse» lastehaigus kommunismis» põhiideed.
6. Kommunistlike parteide ja Kommunistliku Internatsionaali tekkimise ja tegevuse ajalooline tähtsus.
7. Milles väljendus Versailles' süsteemi imperialistlik ja Nõukogudevastane iseloom?

TEEMASID AJALOORINGI JAOKS.

1. Karl Liebknecht ja Rosa Luxemburg — Saksamaa Kommunistliku Partei loojad.
2. Pariisi rahukonverents 1919. aastal.
3. Ungari Nõukogude Vabariik 1919. aastal.

II PEATÜKK.

VÄLISRIIGID AASTAIL 1924—1939.

§ 8. Kapitalistlike maade majanduslik arenemine aastail 1924—1939.

Kapitalismi ajutine ja osaline stabilisatsioon.

Aastail 1924—1929 elas kapitalistlik maailm üle stabilisatsiooniperioodi, s. o. imperialistliku kodanluse poliitiliste ja majanduslike positsioonide tugevnemise perioodi. Poliitikas ilmnes kapitalismi stabilisatsioon esiteks revolutsioonilise liikumise mõonas, teiseks kodanlike parteide mõju kasvus ja kodanluse pealetungis töötajate õigustele ja huvidele, ning kolmandaks imperialistide ajutises kokkuleppes mõjusfääride jaotamise kohta.

Majanduses toimus neil aastail teatav tööstuslik tõus. Kapitalistliku maailma toodang suurenes aastail 1924—1929 umbes 26% võrra.

Stabilisatsioon oli osaline. Paljud majandusharud ei saavutanud isegi toodangu sõjajärelset taset. Enamikus kapitalistlikes maades elas põllumajandus üle kriisi. Ida-Euroopa maades, kus kapitalism oli nõrgem, saavutati stabilisatsioon pärast 1924. aastat, või ei saanud seda üldse.

Kapitalismi osaline kindlustumine toimus töölisklassi ekspluaterimise tugevdamise arvel. Laialdaselt rakendati konveierisüsteemi, ettevõtetes kehtestati tööliste üle eriline järelevalve, et sundida neid töötama kiiremini, oma jõudu maksimaalselt kasutades. Tööpuudus oli krooniline. See viis proletariaadi ja kodanluse vaheliste vastuolude teravnemisele, mis õhnestas kapitalismi stabilisatsiooni aluseid.

Kapitalismi osaline kindlustumine saavutati ka asumaade ja sõltuvate maade rahvaste ekspluaterimise tugevdamise arvel. India röövimise teel sai Inglise imperialism iga aasta ligi 150 milj.

naelsterlingit, s. o. 3,7 korda rohkem kui enne sõda. Kümned miljonid inimesed asumaades ja sõltuvates maades langesid ebainimliku ekspluateerimise alla, surid nälga ja haigustesse. See viis metropolide ning asumaade ja sõltuvate maade vaheliste vastuolude teravnemisele.

Kõige tugevama imperialistliku suurriigi — Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad aitasid kaasa kapitalismi stabiliseerumisele teistes maades. Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa imperialistid töötasid 1924. aastal välja Dawesi plaani. Plaani nimetati selle autori, Ameerika finantsisti nime järgi. Vastavalt sellele plaanile andsid nad Saksamaale laenu tema rahanduse tugevdamiseks ja aitasid revolutsioonilist liikumist maha suruda. Dawesi plaani järgi võisid Prantsusmaa ja teised Antandi riigid saada reparatsioone saksa töörahva röövimise ja ekspluateerimise tugevdamise arvel. Tooraine ja müügiturgude saamiseks pidi Saksamaa muutma Nõukogude Liidu oma agraar- ja tooraineripatsiks. Locarno konverentsil 1925. aastal garanteerisid Lääne-Euroopa imperialistlikud suurriigid Saksamaale tema piiride ohutuse läänes, selleks et vabastada Saksa imperialismi käed agressiooniks idas, Nõukogude Liidu vastu. Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistid hakkasid kaasa aitama Saksa sõjamajandusliku potentsiaali taassünnile.

Stabilisatsiooniperioodil jätkus võitluse teravnemine imperialistlike maade vahel müügiturgude ja tooraineallikate pärast, võitlus võitjate maade ja võidetute vahel, samuti võitlus võitjate eneste leeris. Ameerika Ühendriigid olid maailma rahandusliku ekspluateerimise keskuseks. Euroopa kapitalistlikud maad võlgnesid Ameerika Ühendriikidele 26 miljardit dollarit (1927. a.). Ameerika Ühendriigid ahistasid maailmaturgudel Inglismaad. Kuid Inglismaa oli endiselt kõige tugevam Lääne-Euroopa riik. Prantsusmaa pidas Inglismaaga võitlust hegemoonia pärast Euroopas. Inglismaa, Prantsusmaa ja Itaalia võitlesid üksteisega ülevõimu pärast Vahemerel. Jaapan taotles mõjusfääride ümberjaotamist Hiinas oma kasuks. Ta oli ohtlik võistleja Ameerika Ühendriikidele ja Inglismaale. Saksamaa kasutas võitjate maade vahelisi vastuolusid selleks, et järk-järgult revideerida Versailles' lepingut ja sõjaks NSV Liidu vastu valmistumise lipu all taasrelvastuda revanšiks. Imperialistlikud riigid suurendasid oma relvastust, valmistusid uueks sõjaks maailma ümberjaotamise pärast ja sõjaks Nõukogude Liidu vastu.

Proletariaadi ja kodanluse, imperialistlike riikide, metropolide ja asumaade vaheliste vastuolude teravnemine hävitas kapitalismi stabilisatsiooni. Majanduslik tõus pidi paratamatult asenduma ületootmise kriisiga. Kapitalismi stabilisatsioon oli osaline, ebapüsiv ja ajutine.

Samal ajal toimus NSV Liidus edukalt sotsialismi ülesehitamine. NSV Liidu edusammud olid võimsaks teguriks kapitalismi

stabilisatsiooni kadumisel. Vastuolu sotsialismi ja kapitalismi vahel muutus põhiliseks ja kujutas maailma poliitika telge.

Niisiis *toimus kapitalismi üldkriisi edasine süvenemine*. Kapitalismi stabilisatsiooni periood pidi paratamatult lõppema krah-higa, vastuolude teravnemine pidi viima uuele revolutsioonilisele tõusule.

Ülemaailmne majanduskriis aastail 1929—1933.

Ülemaailmne ületootmiskriis algas 1929. aastal ja kestis kuni 1933. aastani. Selle põhjuseks oli kapitalismi põhiline vastuolu tootmise ühiskondliku iseloomu ja omastamise erakapitalistliku viisi vahel. Kriis haaras kõiki kapitalistlikke maid, kuid kõige sügavamini tabas ta Ameerika Ühendriikide majandust. Kapitalistlik tootmine tervikuna vähenes 44% võrra ja langes 1908. aasta tasemele, Ameerika Ühendriikides aga veelgi madalamale. Põhilistes tööstusharudes kasutati tootmisvõimsusi kriisi ajal ainult 20—40% ulatuses. Töötute tööstustöölise arv kasvas kapitalistlikes maades 6 miljonilt 1929. aastal 35 miljonini 1932. aastal.

1929.—1933. aasta kriis haaras mitte ainult tööstuse, vaid ka põllumajanduse, kaubanduse, rahanduse ja transpordi — *kapitalistlike maade majanduse kõik harud*. Kapitalistliku maailma kaubandus vähenes 66% võrra. Kapitalistlike maade raha väärtus langes 20—40%. Paljud pangad ja kompaniid pankrotistusid. Pankrotistused ja laostused ka miljonid väikeomanikud. Hindade tõstmiseks ja monopolide kasumite suurendamiseks hävitasid valitsused tohtu hulga põllumajandussaadusi.

Kriis oli ennekuulmatult pikaleveniv — see kestis peaaegu neli aastat. Kriisist pääsemine oli raskendatud, kuna kapitalismil ei olnud enam endist tegevusvabadust. Kapitalistlik süsteem ei haaranud enam tervet maailma, asumaade ja sõltuvate maade rahvad osutasid imperialistidele järjest kasvavat vastupanu.

1937. aasta majanduskriis.

1933.—1935. aastani elas kapitalistlik tootmine üle *seisaku (depressiooni)*. Ta ei suutnud kuidagi kriisist toibuda. Alles 1935. aastal algas teatav elavnemine, tootmise ja kaubanduse kasv. 1936. aastaks saavutas kapitalistlik tootmine tervikuna 1928. aasta taseme. Kuid tõusu ei saabunudki. Tööpuudus vähenes, kuid ei kadunud.

1937. aasta teisel poolel algas uus majanduskriis. Sel korral toimus tööstustoodangu vähenemine veelgi kiiremini kui 1929.—1933. aasta kriisi perioodil. Ühe aasta jooksul vähenes toodang Ameerika Ühendriikides 21,9%, Inglismaal 9,5%, Prantsusmaal 15,5%. Töötute arv kõigis kapitalistlikes maades kasvas 14 miljonilt 18 miljoni inimeseni. Töötajate olukord halvenes uuesti jär-sult.

Kriisiaastail nähtus kapitalistlike maade arenemise ebaühtlus veelgi selgemini kui stabilisatsiooniaastail. Eelmisest erinevalt ei haaranud 1937. aasta kriis kõiki kapitalistlikke maid. Nõrgalt

avaldas ta mõju Saksamaale, Jaapanile ja Itaaliale, kelle majandus oli juba ümber korraldatud sõja vajadusteks. Teise maailmasõja algus 1939. aastal katkestas kapitalistliku tootmise normaalse arenemiskäigu.

Aastail 1929—1939 teravnesid kõik imperialismi vastuolud äärmuseni. Imperialistid püüdsid oma ülevõimu säilitada demokraatlike vabaduste likvideerimise ja fašistliku diktatuuri kehtestamisega. Nad tahtsid oma positsioone kindlustada vallutussõdadega, valmistasid ette uut maailmasõda maailma ümberjaotamiseks ning seadsid oma eesmärgiks NSV Liidu hävitamise.

Nõukogude Liit oli rahu kants. Seal arenesid kiiresti kõik tööstusharud ning ehitati üles sotsialism. Nõukogude Liidule kuulus 1937. aastal juba 10% maailma tööstustoodangust. NSV Liidu edusammud kahe süsteemi rahulikus võistluses õonestasid kapitalismi aluseid kogu maailmas.

Teise maailmasõja eelõhtul süvenes kapitalismi üldkriisi veelgi.

Küsimusi.

1. Mis on kapitalismi stabilisatsioon ja missugune on selle iseloom?
2. 1929.—1933. aasta kriisi põhjused ja iseloom kapitalistlikes maades.

§ 9. Saksamaa aastail 1924—1932.

Saksa imperialism stabilisatsiooni-perioodil.

Revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks kehtestas Saksamaa kodanlik valitsus riigis mõneks kuuks piiramisseisukorra. Võim oli koondatud sõjaväe ülemjuhatusesse. Raha-kursi kindlustamiseks saadi Ameerika Ühendriikidelt Dawesi plaaniga ettenähtud laenu. Saksamaa tööliste elatustase oli Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa tööliste omast madalam, kapitalistide kasumid aga kõrgemad. See meelitas Saksamaale väliskapitali. Peale selle aitasid Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja Prantsusmaa imperialistid Saksa monopolidel taastada ja arendada sõjatööstust, et Saksamaad ette valmistada kalaletungiks NSV Liidule.

Ainuüksi aastail 1924—1930 andsid nad Saksa majanduse arendamiseks üle 30 miljardi marga. See aitas kaasa suurimate pankade ja monopolide tugevnemisele, nagu seda olid kahurikuninga Kruppi firma ja keemiustrust «IG Farbenindustrie».

Uute masinate kasutuselevõtmise ja tööliste ekspluateerimise tugevdamise arvel tõusis stabilisatsiooniaastail tööviljakus. 1929. aastal oli tööstustoodang 3% suurem kui 1913. aastal. Kuid põllumajandus ei saavutanud sõjajärgset taset.

Töötavate hulkade olukord jäi raskeks. 10% töörahvast oli

töötä. $\frac{3}{5}$ -l kõigist talumajandeist oli kaks hektarit või veel vähem maad. Aastail 1924—1927 maksis Saksamaa oma töötajate arvel Antandile 5,4 miljardit kuldmarka, 1929. aastast alates aga pidi ta iga aasta tasuma 2,6 miljardit marka.

1925. aastal sai Saksamaa presidendiks feldmarssal Hindenburg, keda kodanlus nimetas «rahvuse päästjaks». Hindenburg ei varjanud oma monarhistlikke ja revanšistlikke vaateid. Endisele keisrile ja vürstidele anti tagasi revolutsiooni ajal konfiskeeritud mõisad ja paleed. Algas võimsate sõja- ja allveelaevade ehitamine.

Töölisliikumine stabilisatsiooni- aastail.

Stabilisatsiooniperioodil õnnestus töölistel visa streigivõitluse tulemusel saavutada mõningat töötasu tõstmist. Saksamaa Kommunistlikust Parteist aeti välja paadunud dogmaatikud, sektandid ja avantüristid. 1925. aastast peale juhtis parteid kindel leninlane Ernst Thälmann. 1928. aastal saavutas Saksamaa Kommunistlik Partei Riigipäeva valimistel tunduvat edu ja oli jõu poolest kolmas partei riigis. Saksamaa Kommunistliku Partei juhtimisel moodustati ja tugevnes Punafrontlaste Liit — 100 000-liikmeline tööliste omakaitse võitlusorganisatsioon. Samal ajal kasvas 3—4 korda streigiliikumise ulatus.

Klassivõitluse teravnemine sundis kodanlust manööverdama. 1928. aastal kutsus ta võimu juurde parempoolsed sotsiaaldemokraadid. Kapitalismi stabilisatsiooni ülistades püüdis Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhtkond töölisliikumist maha suruda. 1929. aasta 1. mail käskis Berliini politseipresident, parempoolne sotsiaaldemokraat, politseil tulistada töölisi — osavõtjaid 200 000-inimeselisest demonstratsioonist. Umbes 30 inimest sai surma ja mitusada haavata. Parempoolsete sotsiaaldemokraatide valitsus ajas Punafrontlaste Liidu laiali.

Klassivõitluse teravnemine majanduskriisi perioodil.

1929.—1933. aasta ületootmiskriis haaras sügavalt kõik Saksamaa majandusharud. Tööstustoodangu tase oli 1932. aastal 41,5% madalam 1928. aasta tasemest. Paljude näitajate osas oli Saksamaa tagasi langenud XIX sajandi 80—90-ndate aastate tasemele. Järsult vähenes ka põllumajanduslik tootmine.

Äärmiselt rasked olid kriisi tagajärjed töörahvale. Tööliste ja teenistujate sissetulekud vähenesid peaaegu kaks korda. 7—9 miljonit töötajat olid töötä. Katastroofiliselt kasvasid talupoegade võlad pankadele ja mõisnikele, kümned tuhanded talupojad laosusid. Uskumatu puudus viis töötajad meeleheitele.

Üksteisega vahelduvad kodanlikud valitsused andsid välja erakorralisi dekreete töötasu alandamise, töötajatelt võetavate uute maksude sisseseadmise, kapitalil lasuvate maksude vähendamise ning invaliidide ja töötute abirahade kärpimise kohta. Samal ajal anti kapitalistidele ja junkrutele riigikassast toetust rohkem kui 10,3 miljardi marga ulatuses. Algas kodanlik-demokraatlike vaba-

duste likvideerimine. See kutsus esile võimsa revolutsioonilise tõusu.

Tööraha avangardis astus välja Saksamaa Kommunistlik Partei. 1930. aastal esitas ta «Saksa rahva rahvusliku ja sotsiaalse vabastamise programmi», milles ta nõudis tööstuse ja pankade natsionaliseerimist, mõisamaade tasuta konfiskeerimist ja jaotamist vähese maaga talupoegadele, töötajate olukorra parandamist, maksude vähendamist jne. Saksamaa Kommunistlik Partei töötas välja «Talupoegade abistamise programmi», milles oli ette nähtud maksude vähendamine, võlgade likvideerimine ning kehvikute varustamine maaga mõisnike arvel.

Suurem osa töölisi läks veel kodanlusega koostööd arendavate parempoolsete sotsiaaldemokraatide järel. Riigipäeva valimistel 1932. aasta lõpul hääletas Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei poolt üle 7 miljoni valija. Ent Saksamaa Kommunistliku Partei mõju kasvas. 1928. aastal sai ta Riigipäeva valimistel 3,2 miljonit häält, aga järgmistel valimistel, 1932. aasta lõpul, juba ligi 6 miljonit häält.

Fašismioht.

Saksamaa valitsevad klassid ei saanud enam valitseda kodanlik-demokraatlike meetoditega. Võitluses revolutsioonilise liikumise vastu nihutasid nad esikohale niinimetatud natsionaalsotsialistliku partei, mis oli loodud juba 1919. aastal. Selle partei eesotsas seisis Hitler.

Hitler, kelle õige nimi oli Schikelgruber, oli pärit Austriast. Esimese maailmasõja ajal jõudis ta ainult jefreitori aukraadini. Kontrevolutsioonilised ohvitserid kasutasid teda oma nuhina ja oraatori-demagoogina. Monopolistide ja pankurite abil moodustas ta partei, mille programmi ta esitas oma raamatus «Mein Kampf» («Minu võitlus»). Hitlerlased lubasid kaitsta rahva rahvuslikke ja sotsiaalseid huve: tühistada Versailles' lepingu, likvideerida tööpuuduse, aidata talupoegi ja väikekodanlust, kindlustada kõigile külluslik elu. Majanduskriisi tingimustes õnnestus neil niisuguste lubadustega meelitada oma poolele tunduv osa meelegeittele viidud väikekodanlusest ja isegi osa demoraliseerunud töolistest. 1932. aasta suvel hääletas Riigipäeva valimistel natsionaalsotsialistide poolt 13,7 miljonit valijat.

Tegelikult polnud hitlerlik partei ei natsionaalne (rahvuslik) ega sotsialistlik. See oli *eläjäliku šovinismi, agressiooni ja sõja partei*. Hitlerlased kuulutasid, et sakslased on «kõrgem rass», nõudsid nende «eluruumi» laiendamist ning kõigi «alamate rasside» muutmist «saksa isandate» orjadeks. Nad kutsusid üles hävitama ning röövima juute, slaavlast, prantslast j. t. Oma eesmärged välispoliitikas püüdis Hitler saavutada sõja kaudu maailma ümberjaotamise eest ja NSV Liidu vastu. Hitlerlased kuulutasid end Lääne kaitsjateks, «bolševismivastaseks kantsiks».

Hitlerlaste partei oli *äärmise reaktsiooni ja verise terrori partei*. Ta nõudis demokraatlike vabaduste kaotamist. Hitler nimetas

demokraatiat «rumaluse ülevõimuks». Juurutades jõukultust, moodustasid hitlerlased deklasseerunud ja kuritegelikest elementidest relvastatud banded — löögirühmad, kes elajalikult tapsid töölisaktiviste ja demokraate. Esmajärjekorras püüdsid nad hävitada kommuniste kui rahva kõige otsustavamaid kaitsjaid. Hitler tõotas «marksismi täielikult välja juurida». Kuulutades Hitleri «tugevaks isiksuseks», «üliinimeseks», «füüreriks», nõudsid natsistid tema ainuisikulise diktatuuri kehtestamist ja saavutasidki selle, põlgamata ühtki vahendit — terrorit ja demagoogiat, äraostmist ja šantaaži, meelitamist ja laimu.

Hitlerlik partei oli saksa rahva surmavaenlane. See oli fašistlik partei ja teenis saksa finantskapitali kõige agressiivsemate ja reaktsioonilisemate ringkondade huve.

Saksa fašism oli aktiivsem ja tugevam kui ükski teine, ta oli fašismi kõige kardetavam erikuju. Saksamaa suurimad töösturid ja finantsistid andsid Hitlerile raha, aitasid tal relvastatud jõuke luua. Iga tonni söe ja raua pealt andsid nad hitlerlastele teatava summa. See moodustas kümneid miljoneid marku. Ka ameerika ja inglise finantsistid toetasid Hitlerit. Nad arvestasid, et Hitler lämmatab Saksamaal revolutsioonilise liikumise ja alustab sõda NSV Liidu vastu.

**Saksamaa Kommu-
nistliku Partei
võitlus fašismiohu
vastu.**

Saksamaa Kommunistlik Partei oli ainuke partei, kes võitles otsustavalt ja järjekindlalt fašistide vastu. Kuid majanduskriisi esimestel aastatel pidas Saksamaa Kommunistlik Partei esmajärgulisteks sotsialistliku revolutsiooni ülesandeid ning mõned kommunistid arvasid, et Saksamaa Sotsiaaldemokraatlik Partei on samasugune vaenlane nagu fašism. See ei olnud õige. 1931. aastal parandati need puudused. Esiplaanile nihutas Saksamaa Kommunistlik Partei ülesande võidelda kodanliku demokraatia säilitamise eest ja fašismi vastu. Ta korraldas sadu antifašistlikke streike, miitinguid ja demonstratsioone. Kommunistid ajasid nurja fašistide miitinguid, pidasid kangelaslikku võitlust hitlerlike rünnakrühmlaste vastu ja tegid korduvalt sotsiaaldemokraatidele ettepanekuid astuda ühiselt välja fašismi vastu.

Taotledes tööliklassi ja kõigi kodanliku demokraatia säilitamise eest väljaastuvate jõudude tegevusühtsust, võitles Saksamaa Kommunistlik Partei rahvarinde loomise eest ning kõigi töölis- ja demokraatlike organisatsioonide ühendamise eest võitluseks fašismi vastu.

Kuid Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhid keeldusid tegevusühtsusest Saksamaa Kommunistliku Parteiga. Nad valisid «väiksema pahe» taktika: nad toetasid reaktsioonilisi kodanlikke valitsusi, arvates, et sel kombel takistavad nad «suuremat pahet» — fašistide võimuletulekut. Tegelikult puhastasid 1930.—

1933. aastate reaktsioonilised kodanlikud valitsused fašismile teed võimu juurde ja nende kaasosalisteks olid parempoolsed sotsiaaldemokraadid.

Küsimusi.

1. Missugust osa etendasid Ameerika Ühendriikide imperialistid Saksa kapitalismi stabilisatsioonis?

2. Kelle huve väljendas hitlerlik partei ja millised eesmärgid ta endale püstitas?

3. Kuidas võitles Saksamaa Kommunistlik Partei fašismi vastu?

§ 10. Saksamaa fašismi ikke all (1933–1939).

Võimu haaramine fašistide poolt.

30. jaanuaril 1933 nimetas president Hindenburg suurfinantsistide ja monopolistide nõudmisel Hitleri valitsuse juhiks. *Imperialistid ja mõisnikud pidasid fašistlikku diktatuuri ainsaks abinõuks saksa proletariaadi võidu takistamisel. Nad kasutasid ära olukorra, et Saksamaal polnud parempoolsete sotsiaaldemokraatide süü läbi töölisklassi ühtsust ega antifašistlikku rahvarinnet.*

Fašistliku diktatuuri kehtestamist võis takistada ainult kogu töölisklassi ühine väljaastumine. Saksamaa Kommunistlik Partei tegi Saksamaa Sotsiaaldemokraatlikule Parteile ettepaneku viia läbi üldine antifašistlik streik, kuid Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei juhid keeldusid ja desorganiseerisid töötajate võitlust fašismi vastu. Antifašistlikke jõude ei läinud korda ühendada. See oli fašistidele kasulik.

Hitleri võimuletulek ei olnud ainult lihtsalt valitsuse vahetus, see oli riigipööre, mille tulemusel Saksamaal kehtestati *finantskapitali kõige reaktsioonilisemate, šovinistlikumate ja agressiivsemate ringkondade avalik terroristlik diktatuur*. Hitleri käsul keelati antifašistlikud koosolekud ja demonstratsioonid, suleti kommunistlikud ajalehed, teostati pogromm Saksamaa Kommunistliku Partei keskasutustele. Kuid kommunistid jätkasid võitlust. E. Thälmann ütles: «Tuleb vankumatult hoida kurssi partei säilitamisele ja arendamisele terrori ning kõigi fašistide löökide kiuste! Tuleb arendada ühisrindepoliitikat ja mobiliseerida rahvahulki võitlusele!»

Uute parlamendivalimiste eel organiseerisid fašistlikud ninamehed koletisliku provokatsiooni. 27. veebruaril tungis rühm natsiste Göringi paleest mööda maa-alust käiku Riigipäevahoonesse ja süütas selle. «Süütajana» võeti kinni juhuslik möödamineja, keda fašistid nimetasid Saksamaa Kommunistliku Partei juhtkonna ülesandel tegutsevaks kommunistiks. Süütamise peaorganisaator Göring teatas, et Riigipäevahoone süütamine olevat olnud signaaliks kommunistlikule ülestõusule. Hitlerlased kasutasid seda ettekäändena kommunistide massiliseks areteerimiseks

ja elajalikuks arveteõendamiseks nendega. Kümneid tuhandeid kommuniste heideti vanglatesse. Fašistid terroriseerisid töölisi. Neil õnnestus areteerida E. Thälmann ja sel ajal Saksamaal viibiv Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee liige G. Dimitrov.

Fašistlikule terrorile vaatamata hääletas Riigipäeva valimistel 1933. aasta märtsis üle 4,8 miljoni valija Saksamaa Kommunistliku Partei poolt. Kuid kommunistide mandaadid annulleeriti. Kodanlik Riigipäev andis Hitlerile õiguse välja anda ükskõik milliseid seadusi. Parempoolsed sotsiaaldemokraadid häbistasid ennast — nende saadikud hääletasid Riigipäeval Hitleri poolt. Sellele vaatamata ajasid fašistid 1933. aasta suvel laiali Saksamaa Sotsiaaldemokraatliku Partei, seejärel ka kõik kodanlikud parteid peale fašistliku. Kodanlike parteide kõige reaktioonilisemad elemendid astusid hitlerlaste parteisse. Weimari konstitutsioon faktiliselt tühistati. Riigipäev kaotas igasuguse tähtsuse. Kodanlikdemokraatlikud vabadused olid lõplikult likvideeritud.

Leipzigis protsess.

Pärast Riigipäevahoone provokatsioonilist süütamist anti grupp kommuniste eesotsas G. Dimitroviga kohtusse. G. Dimitrov (1882—1949) oli töölise poeg. Juba enne Esimest maailmasõda võttis ta aktiivselt osa Bulgaaria ja rahvusvahelisest tööliikumisest, seejärel oli ta üks Bulgaaria Kommunistliku Partei organiseerijaid ja tema esindaja Kommunistlikus Internatsionaalis ning Kommunistliku Internatsionaali Täitevkomitee liige. Kohtumõistmisega ühe Kommunistliku Internatsionaali juhi üle tahtsid natsistid näidata, et nad on löögijõuks võitluses rahvusvahelise kommunismi vastu. Valides välja valetunnistajaid ja septsedes võltsitud dokumente, lavastasid hitlerlased Leipzigis kärarikka protsessi, kus kommunistide vastu astusid välja Göring ja propagandaminister Goebbels.

Kohtus muutus Dimitrov süüalusest ähvardavaks süüdistajaks. Ta paljastas valetunnistajad ja võltsitud dokumendid. Ta tõestas, et Riigipäevahoone süütasid hitlerlased ise. Dimitrovi kartmatu käitumine oli eeskujuks kõigile antifašistidele. «Partei keelamine, massiorganisatsioonide laialisaatmine, seaduslikkuse kaotamine,» ütles ta, «on muidugi raskeks löögiks revolutsioonilisele liikumisele. Kuid see ei tähenda kaugeltki, et kõik on kaotatud.» Dimitrov kutsus Saksamaa töötajaid looma antifašistlikku ühisrintet.

Kogu maailmas arenes võimas liikumine Dimitrovi vabastamise eest. Maailma ühiskondliku arvamuse mõjul pidi Leipzigis kohus Dimitrovi õigeks mõistma. Nõukogude valitsus andis G. Dimitrovile Nõukogude kodakondsuse ja kutsus ta meie maale.

Fašistide kavatsus Leipzigis kukkus läbi, kuid fašistlik terror muutus veelgi metsikumaks. Aastail 1933—1934 heideti ligi 100 000 kommunisti vanglatesse või eriotstarbeks loodud kontsentratsioonilaagritesse (surmalaagritesse). Hitlerlased organiseerisid riikliku salapolitsei — gестаapo. Gestaapolased ning bandiidid kaitse- (SS) ja rünnakrühmadest (SA) piinasid vangistatuid, pii-

nasid surnuks ja hukkasid tuhandeid antifašiste. Kogu Saksamaa oli mässitud spionaaživõrku. Inimese areteerimiseks piisas anonüümsest kaebusest või isegi paljast kahtlustusest. Paljud olid terrorist heidutatud ja elasid alalises hirmus oma elu pärast. *Fašistlik Saksamaa muutus töörahvale sunnitöövanglaks.*

Fašistide võimuletulek langes kokku majanduskriisi lõppemisega. See aitas kaasa hitlerlaste positsioonide kindlustumisele. Fašistlik valitsus suurendas tunduvalt sõjalisi kulutusi. Majandus oli täielikult allutatud sõjajäesmärkidele. Töösturid said suuri tellimusi relvastusele. Ehitati sadu sõjatehaseid. Hitlerlased teatasid uhkeldades, et Saksamaal «on praegu maailma kõige võimsam sõjatööstus».

1939. aastaks oli tööstustoodang suurenenud 1929. aastaga võrreldes 14%. Saksamaa relvastamisest võtsid endiselt osa Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa imperialistid.

Majanduse militariseerimine rikastas monopoliste ja pankureid — Kruppi, Schacht ja teisi. Suurte monopolide, näiteks Kruppi monopoli ja «IG Farbenindustrie» kasumid suurenesid fašistliku diktatuuri mõne aasta jooksul kolm kuni seitse korda. Nende huvides likvideerisid hitlerlased kõik kompaniid, mille kapital oli väiksem kui 100 000 marka, ja sadu tuhandeid käsitöötetevõteteid. Rikastusid ka hitlerlikud ninamehed. Göring haaras ligi 500 tehast ja maagikaevandust ning moodustas suure kontserni — «Hermann-Göring-Werke».

Tohutu suurte sõjaliste kulutuste finantseerimiseks suurendasid hitlerlased töötajatelt võetavaid makse kolmekordseks, piirasid toidu- ja tööstuskaupade tarbimist. Esitati loosung «Kahureid või asemel!».

Miljonid töötud said tööd — nad olid tegevad sõjatööstuses, aitasid ette valmistada sõda, mis maksis paljudele miljonitele sakslastele elu. Fašistlikud seadused kinnitasid töölised ettevõtete juurde, võtsid neilt liikumisvabaduse. Laialiaetud ametiühingute asemel loodi niinimetatud «töörinne», millesse olid kohustatud astuma kõik töölised. Selle «rinde» juhtideks olid ettevõtjad. Tööpäeva pikendati 10—12 tunnini, kuid reaalpalk langes 1935. aastaks 30% võrra. Ainult ületunde tehes võisid töölised endale kindlustada elatusvahendeid.

Mõisnike ja kulakute huvides ühendasid natsistid talupojad ja põllumajandussaadustega kauplejad niinimetatud «impeeriumi toitlustusseisuseks». Talumajandid, millele kuulus üle 7,5 hektari maad, kuulutati «pärustaludeks» ega läinud jaotamisele. «Pärustalude» peremehed moodustasid fašismi toe külas. Nende noorematele poegadele, kes astusid SS-väeosadesse, gestaaposse või armeesse, lubati maad, mida hitlerlased kavatsesid vallutada idas. Ülejäänud talupoegi koorisid hitlerlased halastamatult, selleks et luua toiduainete tagavarasid tulevase sõja jaoks.

Hitlerlik klikk püüdis muuta rahva oma pimedaks tööriistaks.

Sakslastele, eriti sõduritele, sisendati: «Mõtles alati füürierile, ärgu segagu sind teised mõtted. Tea: tema mõtleb ja otsustab sinu eest.» Fašistlikud pimedusjüngrid püüdsid hävitada kõik, mis võiks segada seda ideoloogilist ümbertöötamist, — humanismi, suure saksa kultuuri. Hitler rääkis: «Me kasvatame üles noorsoo, kelle ees väriseb maailm... Ma tahan nende silmis näha metslooma pilku.» Ta kutsus fašiste üles hävitama miljoneid «alamast rassist» inimesi ja meelitas oma kõrilõikajaid: «Homme on terve maailm sinu ees põlvili.»

Fašistide võimuletulekuga muutus Saksamaa peamiseks sõjokoldeks.

Hitlerlased likvideerisid Versailles' lepingu need paragrahvid, mis piirasid Saksamaa relvastust, ja võtsid tagasi Saarimaa. Kasutades Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsevate ringkondade mahitust, hõivasid nad seejärel Austria, tükeldasid Tšehhoslovakkia ning muutsid Tšehhimaa Saksamaa protektoraadiks. Need vallutused panid paljudel sakslastel pea pööritama. Hitlerlased petsid miljoneid inimesi, kiskusid nad kuritegelikku sõtta. See oli saksa rahva tragöödia, kes ei suutnud fašistlikele vägivallatsetajatele vastupanu osutada.

Antifašistlik liikumine.

Julmale terrorile vaatamata jätkasid põranda alla aetud kommunistid ja tuhanded teised töölised võitlust fašismi vastu. 1935. aastal toimus Brüsselis Saksamaa Kommunistliku Partei konverents. Konverents näitas, et partei keskseks ülesandeks on saksa tööliklassi kõigi kihtide tegevusuhtsuse saavutamine ning rahvarinde loomine kõigist Hitleri vastastest. Konverents võttis vastu otsuse, mis kohustas kommuniste töötama isegi fašistlikes massiorganisatsioonides, selleks et võita masse oma poolele ja laostada neid organisatsioone seestpoolt. Saksamaa Kommunistlik Partei suurendas illegaalsete ajalehtede ja lendlehtede väljaandmist ning hakkas neid tööliste hulgas laialdasemalt levitama.

Kommunistid alustasid läbirääkimisi sotsiaaldemokraatidega ja Saksamaalt emigreerunud eesrindlike kodanlike tegelastega. 1936. aastal moodustati Saksamaa Kommunistliku Partei initsiatiivil Pariisis Rahvarinde Komitee, kuhu kuulusid kommunistid, sotsiaaldemokraadid ja teised antifašistid. Komitee pöördus saksa rahva poole üleskutsega: «Võitlusele vabaduse, leiva ja rahu eest!» Kõige lähemaks ülesandeks oli fašistliku režiimi kukutamine.

1939. aastal kuulutas Saksamaa Kommunistliku Partei konverents Bernis võitluse fašismi ja sõja vastu «iga sakslase esmajärguliseks rahvuslikuks ülesandeks». Ta rõhutas vajadust luua saksa tööliklassi ühtne revolutsiooniline partei.

Saksamaa Kommunistlik Partei, keda juhtisid Wilhelm Pieck ja Walter Ulbricht, töötas välja programmi, milles oli öeldud, et pärast fašismi kukutamist peab võim Saksamaal minema rahva

kätte. Selle suure eesmärgi nimel pidasid võitlust tuhanded tööli-
sed-antifašistid. Paljud neist langesid fašistliku terrori ohvriks.
Oma kangelasliku võitlusega päästsid nad saksa proletariaadi au.

Küsimusi.

1. Millisel eesmärgil süütasid saksa fašistid Riigipäevahoone?
2. Missugune oli fašismi sisepoliitika?
3. Millised ülesanded püstitas Saksamaa Kommunistlik Partei saksa rahvale pärast fašistliku diktatuuri kehtestamist Saksamaal?

§ 11. Ameerika Ühendriigid aastail 1924–1939.

Ameerika „õitseng“. Ameerika Ühendriigid jõudsid kapitalismi sta-
bilisatsiooni perioodi 1922. aastal — varem kui
teised maad. Selle perioodi jooksul, mis kestis
7 aastat, kasvas tööstustoodang tunduvalt ning 1929. aastal kuu-
lus Ameerika Ühendriikidele ligi 70% kapitalistliku maailma
naftatoodangust, kuni 50% terasetoodangust, 40% kivisöetoodan-
gust. Eriti kiiresti kasvas masinaehitus. Näiteks autosid valmistati
ööpäevas üle 20 000.

Ameerika kodanlikud propagandistid pasundasid kogu maa-
ilmale Ameerika Ühendriikide «õitsengust». Ajakirjandus, kino,
raadio ja reklaam teenisid üht eesmärki — kujutada Ameerika
Ühendriike maapealse paradiisina, kiita niinimetatud «ameerika
elulaadi».

Tegelikult ulatus õitseng ainult väikese käputäie rikkusesse
uppvate miljardäride ja miljonärideni (üks neist läks isegi nii-
kaugele, et kattis oma vannitoa seinad kuldplaatidega), kuid
ameerika elulaad oli äärmiselt mitteahvatlev. Kerge teenistuse
jahil ei kohkunud ameerika tegelinskid tagasi ühegi kuriteo ees.
Nii näiteks kehtis sel ajal Ameerika Ühendriikides «kuiv seadus»,
mis keelas alkohoolsete jookide müümise ja tarvitamise. Seadu-
sele vaatamata omandas alkoholism seninägematu ulatuse: ligi
2 miljonit inimest tegeles alkoholi salakaubandusega. Suurlinna-
des tegutsesid avalikult võimsad gangsterite — bandiitide ja mõr-
varite organisatsioonid, kellele sageli kuulus võimude ning polit-
sei toetus.

Tõelist teadust ja kultuuri kiusati taga. Nii kehtisid reas osa-
riikides seadused, mis keelasid darvinismi õpetamise. 1925. aastal
organiseerisid pimedusjüngrid Daytonis kohtuprotsessi õpetaja
John Scopes'i üle, kes julges Darwini õpetust kaitsta.

«Õitsengu» perioodil oli riigis 2–3 miljonit töötut, farmerid
laostusid, nende maa ja vara müüdi oksjonitel. Jätkus neegrite
diskrimineerimine, lintšimine muutus tavaliseks nähtuseks ja jäi
karistamata.

Kapitalistid tugevdasid tööliste ekspluateerimist. Tehastes ja

vabrikutes seati suure kiirusega sisse liikuvad konveierid, mis ei lubanud töölistele minutitki puhkust ning nõudsid neilt suurt füüsilist energiat ja närvikulu. Töö äärmine intensiivsus põhjustas organismi enneaegse kurnatuse ja mõjus raskesti tööliste ter- visele.

Kapitalismi stabilisatsioon Ameerika Ühendriikides oli äärmiselt ebapüsiv. Toodangu hulk suurenes, kuid rahva ostuvõime jäi madalaks.

Ameerika Ühendriikide töölised jätkasid ka stabilisatsiooni- aastail võitlust oma elutingimuste parandamise eest. 1929. aastal streikis 289 000 töolist. Võitluses töölisliikumise vastu ei peatunud Ameerika Ühendriikide valitsevad ringkonnad ka otsese provokatsiooni ees. Nii anti töölised Sacco ja Vanzetti kohtu alla süüdistusega tapmises. Sellele vaatamata, et nende süüetus täielikult tõestati ja leiti isegi tegelik tapja, mõistis kohus Sacco ja Vanzetti surma. Pärast seitsmeaastast viibimist surmamõistetute kambris hukati nad 1927. aastal elektritoolil. See kuritegu kutsus esile pahameele kogu maailmas.

Ameerika imperialismi ideoloogid kinnitasid, et Ameerika Ühendriigid on avastanud kriisideta arenemise saladuse ja «õit- seng» kestab igavesti. Marksistid aga, vastupidi, ennustasid uue kriisi paratamatust. Elu tõestas marksistide väite õigsust.

Ameerika Ühend- riigid — ülemaailmse majanduskriisi peamine kolle.

1929. aasta sügisel algas Ameerika Ühendriiki- des kogu kapitalismi ajaloo jooksul kõige tuge- vam majanduskriis. See haaras rahanduse, tööstuse, põllumajanduse, kõik elusfäärid. 1932. aastal vähenes autode tootmine 1928. aas- taga võrreldes 12 korda, terase- ja malmisula- tamine 6—7 korda. Tööpuudus omandas enneolematu ulatuse — ligi 17 miljonit inimest oli ilma tööta. Algas nälg. Töötud seisid tundide kaupa järjekorras armuanni — tüki leiva ja taldrikutäie supi järel. Linnades oli tuhandeid kodutuid. Sagedaseks nähtuseks muutus tervete perekondade enesetapp. *Suurim kapitalistlik maa — Ameerika Ühendriigid — muutus ülemaailmse majandus- kriisi peamiseks koldeks.*

Kriis teravdas järsult kõiki Ameerika kapitalismi vastuolusid. Kommunistide juhtimisel toimusid töötatöölise ja laostunud far- merite «näljamarsid» Washingtoni. Retkedest osavõtjad vallutasid ronge, autobusse ja autosid ning pealinna jõudes nõudsid vihaselt tööd ja leiba. Sageli võttis valitsus töötute ja farmerite vastu kasutusele relvad. «Näljamarsid» toimusid ka paljude osariikide pealinnades. Streigid viidi läbi loosungi all «Streigi näljasurma vastu!». Toimusid Ameerika Ühendriikides seninägematud far- merite streigid.

1921. aastast alates oli võimul Vabariiklik Partei. Ameerika Ühendriikide president aastail 1929—1933, suurkapalist Hoo- ver, ennustas kümneid kordi kriisi peatset lõppu, kuid aastad

möödusid, kriis aga aina süvenes. Pole imeks panna, et vabariiklased 1932. aasta valimistel lüüa said. Presidendiks valiti Demokraatliku Partei liider Roosevelt.

**Roosevelti
„uus kurss“.**

Franklin Roosevelt (1882—1945) oli väljapaistev poliitikategelane. Tema poliitilist karjääri ei seganud isegi see, et ta 39-aastaselt põdes läbi raske haiguse — jalgade halvatus, ning liikus suure vaevaga. Aastail 1928—1932 oli Roosevelt New Yorgi osariigi kuberner, 1933. aastast kuni oma surmani aga Ameerika Ühendriikide president. Sellele ametikohale valiti ta neli korda järjest — 1932., 1936., 1940. ja 1944. aastal. Ei enne ega pärast teda pole ükski president püsinud Valges Majas üle kaheksa aasta.

Olles kapitalistliku korra veendunud pooldaja, püüdis Roosevelt seda kindlustada. Ta arvas, et seda eesmärki võib saavutada riigi vahelesegamise teel monopolide tegevusse. Presidendi arvamuse järgi pidi riik kapitalistlikus tootmises sisse seadma planeerimise elemendid. Peale selle pidas Roosevelt vajalikuks teha rahvahulkadele teatavaid järeleandmisi. «Miljonid puudustkannatajad ei jää igavesti rahulikeks pealtvaatajaks,» ütles ta.

Tulnud võimule siis, kui majanduskriis oli täies hoos, kuulutas Roosevelt välja niinimetatud «uue kursi». «Uue kursi» olemus seisis järgmises: esiteks tehti ettevõtjatele ettepanek välja töötada «ausa konkurentsi koodeksid», mis määravad kindlaks iga ettevõtte poolt väljalastava toodangu hulga, tööpäeva pikkuse, töötasu suuruse ja müügiturgude jaotamise. Nende koodeksite abil lootis Roosevelt tootmist piirata ja tööstuskriisist üle saada. Teiseks hakkas valitsus maksma preemiaid neile farmeritele, kes vähendasid külvipinda ja hävitasid tooteid. Sellega lootis Roosevelt saavutada põllumajandustoodete hindade tõusu ja üle saada kriisist põllumajanduses. Kolmandaks nägi «uus kurss» ette ühiskondlike tööde organiseerimise — teede ehitamise ja remondi, paisude ja tammide ehitamise, soode kuivendamise jne., et vähendada töötute arvu.

Kuid «uus kurss» ei andnud neid tulemusi, mida lootis Roosevelt. Võimsad Ameerika monopolid ei soovinud riigi vahelesegamist oma asjadesse. Monopolistide survele kuulutas Ameerika Ühendriikide Ülemkohus aastail 1935—1936 suurema osa Rooseveltilt poolt läbiviidud abinõudest «Ameerika konstitutsiooni vaimule vasturääkivaiks» ja tühistas need.

Ameerika Ühendriikide Kommunistlik Partei.

Stabilisatsiooni- ja kriisiaastail kasvas Ameerika Ühendriikide Kommunistliku Partei mõju. Ta puhastas oma read parempoolsetest oportunistidest, kes kinnitasid, et Ameerika imperialism on saavutanud püsiva stabilisatsiooni ja areneb erilist teed mööda, kapitalismi üldistele arenemisseadustele mitte alludes. 1929. aastal valiti Kommunistliku Partei Keskkomitee esimeheks Ameerika töölisliikumise väljapaistev tegelane William Foster

(1881—1961). Olles töölise poeg, võttis ta juba noorpõlves aktiivselt osa streikidest ja töötas ametiühingutes. Foster oli suur marksismi teoreetik, rea ajaloo- ja majandusalaste väärtuslike tööde autor. Talle kuulus Ameerika Ühendriikide töörahva suur lugu- pidamine.

Kommunistid võitlesid aktiivselt tööliste, farmerite ja neegrite eluliste vajaduste eest. Kommunistlik Partei hindas õigesti Roosevelti «uut kurssi» kui asjatut katset päästa hukkamisele määratud kapitalistlikku korda. Kuid sealjuures toetasid kommunistid alati presidendi progressiivseid samme. Nende hulka kuulus 1935. aastal vastuvõetud Wagneri seadus, mis esmakordselt lubas ametlikult ametiühingute tegevust, keelas streikidest osavõtjate jälitamise ja kohustas kapitaliste sõlmima ametiühingutega kollektiivlepinguid.

1935. aastal moodustati kommunistide aktiivsel osavõtul uus ametiühingute koondis — Tootmisametiühingute Kongress. Erinevalt Ameerika Tööföderatsioonist olid Tootmisametiühingute Kongressi kuuluvad ametiühingud üles ehitatud tootmisprintsiiibi järgi, s. o. hõlmasid kõiki ühe tööstusharu töölisi, olenemata nende spetsiaalsusest ja kvalifikatsioonist, nahavärvusest, soost ja usutunnistusest. Tootmisametiühingute Kongressi loomine tugevdas töölisklassi organiseeritust ja aitas kaasa Ameerika töölisliikumise kasvule.

Ameerika Ühendriikide välispoliitika.

Kuueteistkümne aasta jooksul ajasid kõik Ameerika Ühendriikide valitsused avalikult Nõukogude-vastast poliitikat ning keeldusid visalt tunnustamast Nõukogude Liitu, kuni tema poliitikas ei toimu «põhjapanevaid muudatusi», s. t. kuni Nõukogude Liit ei loobu sotsialismi ülesehitamisest. Roosevelt mõistis sellise poliitika perspektiivtust ja kahjulikkust. Presidendi initsiatiivil kehtestati 1933. aasta novembris NSV Liidu ja Ameerika Ühendriikide vahel normaalsed diplomaatilised suhted. See oli Roosevelti valitsuse kõige tähtsam välispoliitiline akt.

Muus osas erines Ameerika Ühendriikide välispoliitika Roosevelti ajal vähe endiste valitsuste omast. 1935. aastal võttis Ameerika Kongress vastu «neutraliteedi» seaduse, mis võttis fašistliku agressiooni ohvriks langenud maadelt võimaluse saada Ameerika Ühendriikidelt relvastust. See seadus oli väga meeltemööda fašistlikele riikidele ja kergendas neil Teise maailmasõja vallapäästmist.

Küsimusi.

1. Mida tähendas Ameerika «õitseng» tegelikult?
2. Milles seisis president Roosevelti «uue kursi» olemus ja klassiiseloom?

**TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU**

§ 12. Inglismaa aastail 1924—1939.

Kapitalismi stabilisatsioon Inglismaal.

Kapitalismi stabilisatsioon Inglismaal toimus väga loiult. Inglise kapitalistid ei suutnud oma endisi positsioone taastada. Tööstustoodang saavutas 1929. aastal vaevalt 1913. aasta taseme. Vanad tööstusharud — kivisöe-, metallurgia-, laevaehitus- ja tekstiilitööstus — ei saavutanudki sõjaeelset taset ning üldine näitaja saavutati ainult tänu tootmise kasvule uutes harudes — masinaehituses, keemia-, auto- ja lennukitööstuses. Suurema osa ettevõtete sisseseade oli vananenud ning Inglise kaubad ei pidanud vastu Ameerika, Jaapani ja Saksa odavamate kaupade konkurentsile. Inglismaa kaotas turud ning tema erikaal maailmatoodangus langes pidevalt. 1913. aastal moodustas see 14,8%, 1929. aastal aga ainult 9,8%. Aastail 1924—1929 oli Inglismaal vähemalt 1 miljon töötut. Külvipinnad vähenesid ja põllutöölised lahkusid küladest.

Esimene leiboristlik valitsus.

Rahvahulkade rahulolematust kasutasid leiboristid. Nad lubasid võimule tulles tõsta tööliste töötasu, teha lõpu tööpuudusele, natsionaliseerida söetööstuse, raudteed ja elektrijaamad ning energiliselt asuda elamuehitusele. Leiboristide tähtsamaks välispoliitiliseks loosungiks oli NSV Liidu viivitamatu tunnustamine. Tänu nendele lubadustele sai Leiboristlik Partei parlamendivalimistel tunduvalt rohkem kohti kui varem. 1924. aasta jaanuaris moodustati Inglismaa ajaloos esimene leiboristlik valitsus, mida juhtis Ramsay MacDonald.

MacDonald (1866—1937) oli üks Leiboristliku Partei rajajaid ja juhte. Olles otsustav revolutsiooniliste võitlusmeetodite vastane, astus ta välja töölisliikumise allutamise eest kodanluse huvidele. Ilma igasuguse kartuseta usaldasid monopolistid talle valitsuse juhtimise.

Olles võimule tulnud, ei täitnud leiboristid oma valimiseelseid lubadusi. Nad piirdusid ainult töötute abirahade ja pensionide vähese tõstmisega, samuti täiendavate assigneeringutega elamuehitusele. Tööpuudus ei vähenenud, töötasu jäi endiseks ja natsionaliseerimist ei teostatud.

Leiboristlik valitsus õiendas halastamatult arveid vabadusliikumisega Iraagis ja Indias, toetas ettevõtjate võitlust tööliste streigiliikumisega, kaitses ustavalt monopolide huve.

Alustades läbirääkimisi Nõukogude Liiduga, nõudis MacDonald tsaarivalitsuse ja Ajutise Valitsuse võlgade tasumist ning ajas sellega läbirääkimised ummikusse. Alles pärast seda kui Kommunistlik Partei ja treidjuunionid hoiatasid peaministrit, et läbirääkimiste katkestamise korral toovad nad Londoni tänavatele 1,5 miljonit töölist, tuli valitsusel sisse seada diplomaatilised suhted Nõukogude Liiduga ja sõlmida kaubandusleping.

Kümne kuu jooksul kutsus leiboristlik valitsus oma kodanliku poliitikaga esile töötajate rahulolematuse. Edasine võimuloleks võinud viia Leiboristliku Partei mõju kaotamisele tööliiklasi hulgas. Tähtsusetut ettekäänat kasutades lahkus valitsus. 1924. aasta valimistel said konservatiivid Alamkojas absoluutse kohtade enamuse. *Nii kuulsusetult lõpetas oma eksisteerimise esimene leiboristlik valitsus.*

1926. aasta üldstreik.

Konservatiivne Partei esindas suurmaavaldajate, pankurite ja töösturite huve. Ülemkotta kuulus 29 hertsogit, 167 krahvi, 76 vikonti, 360 parunit ja 26 piiskoppi. Alamkojas olid ligi pooled saadikutest-konservatiividest suurettevõtete ja pankade omanikud või direktorid.

Konservatiivide valitsuse avalikult töölistevastane poliitika põhjustas sageli konflikte. Kõige teravam oli konflikt kivisöetööstuses.

1925. aastal teatasid kaevanduseomanikud oma kavatsusest alates 1. augustist tunduvalt alandada kaevurite töötasu. Nõrduinud töölisel otsustasid võidelda. 1. augustile määrati Nelikliidu (Inglismaa nelja suurema ametiühingu — mäetöölise, raudteelaste, transporditöölise ja masinaehitajate liidu) streik. Valitsus pidi järele andma. Reedel, 31. juulil 1925. aastal võttis ta vastu otsuse anda kaevanduseomanikele rahalist toetust, et nad saaksid kaevuritele maksta endist töötasu. 31. juuli nimetasid töölisel «punaseks reedeks».

Valitsuse rahalisest toetusest jätkus endise töötasu maksmiseks 9 kuu jooksul. See tähendas, et 1. mail 1926. aastal puhkeb konflikt uuesti. Valitsus ja kaevanduseomanikud valmistusid intensiivselt võitluseks. Üks kaevanduseomanik teatas jultunult: «Ükskõik, kui palju selleks verd või raha kulub, kuid me saavutame ametiühingute täieliku hävitamise.» Moodustati 75 000 inimesest koosnev streigimurdjate organisatsioon, tööstuskeskuste juurde paigutati sõjaväeosasid ja politsei.

Treidjuunionide juhid aga istusid sel ajal tegevusetult. Ainult kommunistid olid aktiivsed. Nad moodustasid streigikomiteesid ja omakaitsealku ning valmistasid töölisi ette eelseisvaks võitluseks. Vastuseks sellele algas kommunistide represseerimine. William Gallacher, Harry Pollitt ja teised partei juhid areteeriti.

1. mail 1926. aastal teatasid kaevanduseomanikud kõigi tööliste vallandamisest, kes ei ole nõus madalama töötasuga. Vastuseks sellele alustasid kaevurid streiki, mis muutus üldstreigiks. Tehased ja vabrikud jäid tühjaks, trammid ja autobussid seisid ridastikku parkides ja garaazides, ajalehed ei ilmunud, elektrienergia ja gaasi andmine katkes peaaegu täielikult, rongid ei lahkunud depoost. Streikijate üldarv oli 5 miljonit inimest. Niisugust streiki ei olnud Inglismaal veel näinud.

Tööliste võitlusvaim oli väga kõrge. Streigimurdjad ei julge-

nud tööle asuda. Võitlus oleks arvatavasti lõppenud streikijate võiduga, kui treidjuunionide eesotsas seisvad leiboristide juhid ei oleks käitunud reeturlikult. 12. mail kutsus treidjuunionide peanõukogu töölisi üles streiki lõpetama, kuna valitsus olevat lubanud sel juhul töölistega uuesti läbirääkimisi alustada. Mäetöölised keeldusid kategooriliselt niisuguseid ebamääraseid tingimusi vastu võtmast, kuid teised streigist osavõtjad, keda peanõukogu otsus oli desorienteerinud, hakkasid aegamööda tööle tagasi minema. Üldstreik oli murtud. Ainult mäetöölised jätkasid kangelaslikult võitlust kuni 1926. aasta lõpuni. Kogu maailma töölised toetasid neid materiaalselt ja moraalselt. Nõukogude ametiühingud saatsid umbes 1 miljon naelsterlingit. Aga ometi tuli mäetöölistel kapitu leeruda.

Kaevurite lüüasaamine põhjustas kapitalistide uue pealetungi Inglismaa töölisklassile. Reas tööstusharudes alandati töötasu, anti välja seadus, mis keelas üldstreigid ja solidaarsusstreigid.

Üldstreik andis väga hea õppetunni. Ühelt poolt andis ta tunnistust inglise tööliste kasvavast jõust ja aktiivsusest, teiselt poolt aga näitas, et leiboristlikud juhid teenivad kapitali huve, Kommunistlikul Parteil aga pole veel rahvahulkades küllaldast mõju.

**Konservatiivide
Nõukogude-vastane
poliitika.**

Nõukogude Liidu edusammud ja tema rahvusvahelise autoriteedi kindlustumine ehmatasid konservatiive tõsiselt. Võimuletuleku esimestest päevadest peale võtsid nad Nõukogudevastase kursi ning nimetasid iga töötajate väljaastumist Inglise poliitika vastu nii metropolis kui ka asumaades «Moskva propaganda» tulemuseks. Konservatiivide valitsus keeldus ratifitseerimast kaubanduslepingut NSV Liiduga, kihutas meie maa vastu üles Hiina militariste, saatis spioone ja diversante.

1927. aasta mais sõitsid soomusautodel ja autodel Inglise-Nõukogude kaubandusühingu (Arcos) hoone juurde Londonis hambuni relvastatud politseinikud. Nad tungisid hoonesse, lõhkusid seifid, otsisid läbi töötajad ning viisid ära dokumendid ja raamatud. Mõne aja pärast teatas Inglise valitsus diplomaatiliste suhete katkestamisest NSV Liiduga.

Konservatiivide arvestus oli lihtne: nad lootsid organiseerida kapitalistliku maailma sõjaretke NSV Liidu vastu. Kuid nende lootused ei täitunud. Ükski maa ei katkestanud NSV Liiduga suhteid. Konservatiivide Nõukogude-vastane poliitika, samuti kui nende reaktsiooniline sisepoliitika, viis hoopis konservatiivide lüüasaamisele 1929. aasta valimistel. Kõige tugevamaks parteiks parlamendis osutus Leiboristlik Partei ja MacDonald moodustas teist korda valitsuse, kes taastas diplomaatilised suhted NSV Liiduga.

Inglismaa ülemaailmse majanduskriisi perioodil.

Inglismaal algas majanduskriis 1929. aasta lõpul ja 1932. aastaks vähenes toodang mõnedes tööstusharudes ligi kahekordselt. Töötute arv ületas 3 miljonit, kahe kriisiaasta jooksul vähendati 4 miljoni tööliste töötasu. Järsult tugevnes töölisliikumine — streigid, miitingud, demonstratsioonid, töötute «näljamarsid» Londonisse.

Võitluseks kriisi vastu võttis MacDonaldi valitsus 1931. aastal vastu «kokkuhoiuplaani». Selle asemel et suurendada kapitalistidelt võetavaid makse, nägi plaan ette töötute abiraha vähendamise ja abiraha äravõtmise mitmesajalt tuhandelt töötult.

See «töölisvalitsuse» otsus kutsus esile töötajate äärmise pahameele. Mõistes, et kokkuhoiuplaani ellurakendamine tõukab töölist leiboristidest lõplikult eemale, tegi Leiboristliku Partei Täitevkomitee McDonaldile ettepaneku vaadata kokkuhoiuplaan veel kord läbi või lahkuda. MacDonald keeldus ja ta heideti Leiboristlikust Parteist välja, kuid ta jäi valitsuse juhiks, võttes sinna lahkunud leiboristide asemele Konservatiivse ja Liberaalse Partei esindajaid. MacDonaldi uus valitsus, mida ta nimetas «rahvuslikuks» valitsuseks, jäi võimule kuni 1935. aastani. Ta teostas «kokkuhoidu» tööliste arvel, jälitas tööliste huvide eest võitlevaid kommuniste, õiendas arveid Invergordoni (Šotimaa) sõjaväebaasis ülestõusnud meremeestega ning kiusas halastamatult taga «näljamarsidest» ja streikidest osavõtjaid.

Inglismaa Teise maailmasõja eelõhtul.

Alates 1935. aastast kuni Teise maailmasõjani olid uuesti võimul konservatiivid, kusjuures 1937. aastast peale juhtis valitsust üks kõige «puupäisem» konservatiiv — Neville Chamberlain (1869—1940). See piiratud mõistusega tegeliski mängis kuritegelikku osa mitte ainult Inglismaa, vaid kogu Euroopa ajaloos. Olles äärmine reaktionäär ja Nõukogude Liidu leppimatu vaenlane, püüdis ta ükskõik milliste järeleandmiste hinnaga «rahustada» Hitlerit, ässitada teda NSV Liidu kallale ja osutas visa vastupanu agressorite ohjeldamise katsetele.

Chamberlaini valitsuse ajal võeti vastu reaktsioonilised seadused «Mässust» ja «Avalikust korrast», mis piirasid rahva demokraatlikke õigusi ja kehtestasid rasked karistused väljaastumiste eest valitsuse poliitika vastu ning osavõtu eest sõjavastasest liikumisest. Ja ometi see võitlus jätkus. Kommunistlik Partei organiseeris massidemonstratsioone, nõudis sõbralike suhete sisseseadmist NSV Liiduga ning laia rinde loomist võitluseks fašismi ja sõja vastu. 1929. aastal valiti Kommunistliku Partei Keskkomitee peasekretäriks Harry Pollitt (1890—1960). Olles tööline-katelsepp, võttis ta juba 16-aastaselt osa töölisliikumisest, oli paljude streikide organiseerija ja juht, juhtis liikumist «Käed eemale Nõukogude Venemaast!» ning oli korduvalt areteeritud.

1935. aastal viidi Inglismaal läbi «rahu plebistsiid». Üle 10 miljoni inglase nõudis valitsuse välispoliitika muutmist, mis kiitis heaks fašistlike riikide agressiooni.

Küsimusi.

1. Missugune oli leiboristide valitsuste poliitika olemus?
2. Missugused olid 1926. a. üldstreigi õppetunnid Inglismaal?

§ 13. Prantsusmaa aastail 1924–1939.

Prantsusmaa stabilisatsiooni- ja kriisiaastail.

Kapitalismi stabilisatsiooni perioodil, mis kestis Prantsusmaal kuni 1930. aastani, saavutas tööstustoodang 140% sõjaelsest tasemest. Prantsusmaa muutus industriaal-agraarmaaks.

Stabilisatsiooni kestvus on seletatav sellega, et algul töötas tööstus sõjas purustatud rajoonide taastamiseks, seejärel aga täitis tellimusi, mis olid Prantsuse—Saksa piiril kindlustusteliini («Maginot' liini») ehitamisega seotud. Kuid ka neil aastail olid paljud tööstusharud ja põllumajandus seisaku olukorras.

1930. aasta lõpul haaras Prantsusmaa majandust kriis, mis osutus väga sügavaks ja laostavaks. Kriis kestis kuni 1935. aasta lõpuni. Töölisklass vaesus katastroofiliselt, väikeomanikud laostusid, talupojad lahkusid massiliselt küladest, täiendades töötute ja deklasseerunud elemendi ridu. Selle kriisi tagajärgedest ei suutnud Prantsusmaa välja rabelda kuni Teise maailmasõjani. 1936. aasta keskpäigas saabunud majanduse tähtsusetu elavnemine asendus juba 1937. aastal tootmise uue langusega.

Kriisiaastail tugevnes töölis- ja talurahvaliikumine. Sajad tuhanded talupojad võtsid osa massiliikumisest maksukoorma vastu. Mõnes tööstuskeskuses kasvasid streigid üle relvastatud kokkupõrgeteks tööliste ja politsei vahel.

Stabilisatsiooni- ja kriisiaastail sammus rahvahulkade liikumise eesotsas Kommunistlik Partei. 1925. aastal, kui Prantsusmaa päästis valla koloniaalsõja Marokos ja Süürias, organiseerisid kommunistid massilise protestiliikumise. Sõjavastastest streigist võttis sel ajal osa üle miljoni töötaja. Kommunistliku Partei mõju kasvule aitas kaasa ka tema ridade puhastamine võrastest elementidest ja oportunistidest. 1930. aastal valiti Prantsuse Kommunistliku Partei peasekretäriks Prantsuse ja rahvusvahelise tööliikumise väljapaistev tegelane Maurice Thorez (1900—1964).

Põlisest kaevuriperekonnast pärinev Thorez töötas juba kooliajal rikaste talunike juures, 12-aastaselt hakkas aga ise tööle kaevanduses. Esimese maailmasõja aastail tegeles ta metsaparvetusega, töötas pagaritöökojas, sai tunda kõiki sunniviisilise töö raskusi. 1919. aastal astus Thorez Sotsialistlikku Parteisse ja liitus selle pahempoolse tiivaga. Pärast Prantsuse Kommunistliku

Partei moodustamist sai ta üheks selle juhiks. 25-aastaselt valiti Thorez partei Keskkomitee sekretäriks, 1930. aastast kuni 1964. aastani töötas ta pidevalt Prantsuse Kommunistliku Partei peasekretäri kohal.

**Fašistliku putši
purustamine
1934. aastal.**

Majanduskriisi ajal seadsid kodanluse kõige reaktioonilisemad ringkonnad oma eesmärgiks fašistliku režiimi kehtestamise Prantsusmaal, rahvaliidumise mahasurumise ja sõja organiseerimise NSV Liidu vastu. Aktiviseerusid varem eksisteerinud ja tekkisid uued fašistlikud rühmad, nagu «Tulirist», «Kuningarüütlid», «Patriootiline Noorus» ja teised. 1932. aastal, parlamendivalimiste eelõhtul, organiseerisid nad Prantsusmaa presidendi tapmise. Parempoolsed ajalehed ruttasid kinnitama, et presidendi tappis venelane, sest nad arvasid, et see provokatsioon kutsub esile Prantsuse-Nõukogude konflikti ja pahempoolsete parteide lüüasaamise parlamendivalimistel. Ent reaktsioonil ei õnnestunud saavutada ühtegi neist eesmärkidest. Selgus, et presidendi tappis vene valgekaartlane, valimistel saavutasid võidu pahempoolsed parteid ning kommunistid said üle 800 000 hääle.

Fašistide võimuletulek Saksamaal innustas prantsuse reaktioonääre. Kodanlike parteide paljud silmapaistvad tegelased kutsusid üles kokkuleppele Hitleriga. «Kõige suuremaks ohuks käesoleval ajal on meile mitte Saksamaa, vaid bolševism,» kirjutas üks reaktioonilise kodanluse juhte.

6. veebruaril 1934. aastal tegid fašistid katse teostada riigipöörde. Nad tulid Pariisi tänavatele ja püüdsid vallutada Bourbonide paleed, kus toimus Saadikutekoja istung. Fašistid lasksid käiku relvad, petardid, raudpoldid, kivid, ehitasid barrikaade, süütasid autobusse. Radikaal Daladier' valitsus oli täiesti otsustusvõimetu. Olukord muutus ähvardavaks.

Sel hetkel tõusis tööliklass Kommunistliku Partei kutsel üles vabariigi ja demokraatia kaitseks. Üle 25 000 tööliste tuli pealinna tänavatele ja andis fašistidele otsustava löögi. 9. veebruaril toimusid Pariisis ja teistes linnades antifašistlikud manifestatsioonid, aga 12. veebruaril viisid Üldine Töökonföderatsioon, kommunistid ja sotsialistid ühiselt läbi grandioosse poliitilise streigi, millest võttis osa üle 4,5 miljoni inimese. Fašistid pidid taganema.

Nii andis rahvas löögi reaktsioonile ja demonstreeris oma viha fašismi vastu. Neil päevil tekkis Prantsusmaal rahvahulkade tahetel ühtne proletaarne rinne. 1933. aastast alates oli Prantsuse Kommunistlik Partei pöördunud 26 korral sotsialistide poole ettepanekuga luua niisugune rinne ja oli alati eitava vastuse saanud. Pärast veebruarisündmusi olid Sotsialistliku Partei juhid sunnitud alustama kommunistidega läbirääkimisi. *Läbirääkimised lõppesid pakti allakirjutamisega tegevusühtsuse kohta võitluses fašismiohu vastu. See oli demokraatia ja rahu jõudude silmapaistev võit.*

Rahvarinne.

Pärast kommunistide ja sotsialistide vahelise kokkuleppe allakirjutamist tegevusühtsuse kohta alustas Prantsuse Kommunistlik Partei võitlust veelgi laiema antifašistliku rinde loomiseks. Seda ideed toetasid töölisel, talupojad, väike- ja keskkodanlus ning intelligents, kes püüdsid takistada fašismi võitu.

1935. aasta suvel moodustati *Rahvarinne*. Tema koosseisu kuulus 48 mitmesugust organisatsiooni, sealhulgas Kommunistlik, Sotsialistlik ja Radikaalide Partei, ametiühingute koondised, noorsoo-, naiste-, kooperatiivsed ja muud organisatsioonid.

14. juulil 1935. aastal, Prantsusmaa rahvuspühal, korraldasid Rahvarinde pooldajad massidemonstratsiooni. Kommunistid, sotsialistid ja radikaalid läksid käsikäes, laulsid revolutsioonilisi laule ning andsid seejärel väljakul, kus kunagi asus Bastille, piduliku tötuse võidelda fašismi vastu, vabaduse, demokraatia ja rahu eest.

Prantsuse rahva ühtsus kandis suurepäraselt vilja: kommunistide ja sotsialistide mõju all olevad ametiühingukoondised ühinesid Üldiseks Töökõnöderatsiooniks. Ühe aasta jooksul kasvas see rohkem kui viiekordseks, tema liikmete arv ületas 5 miljonit inimest. Rahvarinde poolt vastuvõetud programm nõudis fašistlike rühmituste viivitamatut laialisaatmist, tööliste töötasu tõstmist, töönädala lühendamist, suurkapitalistidelt võetavate maksude tõstmist, töötajate maksukoorma vähendamist, sõjatööstuse natsionaliseerimist jne. See programm vastas rahva lootustele.

1936. aasta parlamendivalimistel saavutas Rahvarinne otsustava võidu, saades Saadikutekojas 381 kohta (parempoolsed parteid said 237 kohta). Saadikute-kommunistide arv kasvas 10-11 72-le. Kommunistliku Partei liikmete arv kasvas 30 000 liikmelt 1934. aastal 215 000 liikmeni. Valitsuse moodustas Sotsialistliku Partei juht Léon Blum (1872—1950). Blum oli pärit rikkast kodanlikust perekonnast. Ajakirjanik, teatri- ja kirjanduskriitik Léon Blum juhtis Sotsialistliku Partei parempoolset tiiba.

Tundes Blumi kui kodanluse huvide kaitsjat ja kokkuleplast, otsustasid kommunistid tema valitsusse mitte astuda, kuid lubasid talle täielikku toetust Rahvarinde programmi teostamisel.

Ent Léon Blum ei rütanud seda programmi täitma. Töölised vastasid streikidega, mis haarasid kogu maa. Valitsus pidi järele andma. 1936. aasta lõpul ja 1937. aasta alguses rakendati ellu tähtsad abinõud, mille tulemusel töötajate olukord tunduvalt paranes. Töötasu tõsteti 12—15% võrra, seati sisse 40-tunniline töönädal ja kahenädalane palgaline puhkus töölistele. Ettevõtjaid kohustati sõlmima ametiühingutega kollektiivlepinguid. Väikekäsitöölised ja -kaupmehed said riigilt krediiti. Suurenes riiklik toiduainete ülesost talupoegadelt. Osa sõjatööstust natsionaliseeriti, fašistlikud rühmitused saadeti laiali.

Rahvarindel oli silmapaistev osa Prantsusmaa ajaloos. Ta

tõkestas fašismile tee ja näitas töötajatele, millised tohutu suured võimalused peituvad ühtsuses. Rahvarinne aitas kaasa tööliisklassi liidu tugevnemisele talurahva, väikekodanluse ja eesrindliku intelligentsiga.

Ettevõtjad suhtusid neisse muudatusesse vaenulikult. Nad paigutasid kapitali välismaale, sulgesid ettevõtteid ja korraldasid lokaute. Selle asemel et reaktionääre otsustavate abinõudega ohjeldada, kapituleerus Léon Blum nende ees, keeldus Rahvarinde programmi edasisest elluviimisest ja 1937. aasta juunis lahkus.

Järgnevad valitsused likvideerisid pikkamööda kõik Rahvarinde saavutused. Sotsialistliku ja Radikaalide Partei juhid keeldusid koostööst kommunistidega ja lõhkusid Rahvarinde.

Prantsusmaa

Teise maailmasõja eelõhtul.

Rahvarinde programmi reetmine Sotsialistliku Partei ja radikaalide parempoolsete liidrite poolt vähendas nende mõju rahvahulkades. Kommunistliku Partei energiline ja järjekindel võitlus Rahvarinde loomise ja säilitamise, tema programmi elluviimise ja Prantsuse-Nõukogude sõpruse eest seevastu tõstis tohutult partei autoriteeti. Enne Teise maailmasõja algust kuulus sinna 300 000 liiget ja ta oli kõige suurem partei Prantsusmaal.

Aastail 1938—1939 oli võimul Daladier' valitsus. See likvideeris lõplikult Rahvarinde saavutused — 40-tunnilise töönädala, kohustuslikud kollektiivlepingud — ja valitses maad erakorraliste dekreetide abil. Tunduvalt suurendati töötajailt võetavate makse, kiiresti tõusid esmajärguliste tarbekaupade hinnad, uuesti aktiveerusid reaktionäärid ja fašistid. Prantsuse valitsus loobus iseseisvast välispoliitikast ja sõrkis inglise konservatiivide sabas. Ei tehtud mingisuguseid ettevalmistusi hitlerliku Saksamaa võimaliku kallaletungi tagasilöömiseks ning kõik Prantsusmaa valitsevate ringkondade lootused olid rajatud sõjale Saksamaa ja Nõukogude Liidu vahel. See lühinägelik rahvavastane poliitika viis Prantsusmaa katastroofile.

Küsimusi.

1. Millega on seletatav kapitalismi stabilisatsiooni kestvus Prantsusmaal?
2. Mispärast ei õnnestunud fašistidel 1934. aasta veebruaris võimu haarata?
3. Milliseid tulemusi andis Rahvarinne prantsuse töötajatele?

§ 14. Hispaania aastail 1930–1939.

Monarhia kukufamine.

Hispaania oli mahajäänumaid maid Euroopas. Enamikus provintsid ei olnud talupoegade (peaaegu 60% kogu elanikkonnast) oma maad ja nad rentisid seda orjastavatel tingimustel suurmõisnike käest. Riigis oli 2,5 miljonit sulast, kes suurema osa aastast töötasid ja kes elatusvahendeid otsides paigast paika rändasid. Tööstuses valitses väliskapital, tööliste palk oli väga madal. Vähemusrahvustel (kataloonlased, baskid, galiislased) ei olnud autonoomiat, ametlikuks keeleks oli kõikjal hispaania keel.

Hispaania oli endiselt poolfeodaalne monarhia. Kuningas Alfons XIII tugines mõisnikele, pankuritele, kindralitele ja kõrgemale vaimulikkonnale. Hispaanias oli ligi 5000 kloostrit ja 200 000 vaimulikku, munka ja nunna, kirikukoolides õppis 700 000 last. Kirikule kuulusid tohutud rikkused, kogu vaimset elu hoidis ta karmi surve all. Rahvas vihkas ahneid ja harimatuid vaimulikke.

Tööliste, talupoegade ja linna väikekodanluse surve all langes 1930. aastal kindral Primo de Rivera julm diktatuur, mis oli kestnud üle kuue aasta. Alfons XIII püüdis võimul püsida väikeste järeleandmistega abil. Pärast palju aastaid kestnud vaheaega määrati valimised kohalikesse võimuorganeisse 1931. aasta aprillikuuks. Vastu kuninga ootusi andsid need valimised võidu parteidele, kes monarhia vastu välja astusid. Ootamata otsust ülevalt poolt, kuulutas juubeldav rahvas 14. aprillil 1931. a. Hispaania vabariigiks. Madriidi kohal löi lehvima vabariigi punane-kollane-lilla lipp, ühiskondlikelt hoonetelt kisti kuninga vapid maha. Alfons XIII põgenes kiiruga välismaale. Sel kombel, ainsagi lasuta, kukutati Hispaania monarhia, algas kodanlik-demokraatlik revolutsioon.

Rahvarinne.

Pärast vabariigi väljakuulutamist läks võim kodanluse kätte, kes püüdis revolutsiooni peatada. Kuid rahva surve all valitsus sunnitud teostama mõningaid reforme: talupoegadele hakati väljaostu eest andma kuningliku perekonna ja grandide (kõrgema aadli) maid; samuti anti neile mõisnike poolt sööti jäetud maid; Katalooniale anti autonoomia; kirik lahutati riigist, jesuiitide ordu saadeti laiali; tõsteti pisut tööliste palka. Kehtestati kodanlik-demokraatlik konstitutsioon ja trükivabadus.

1932. aastal asusid Hispaania Kommunistliku Partei etteotsa uued juhid — José Diaz ja Dolores Ibarruri. Partei poolt väljatöötatud programm võitluseks revolutsiooni edasiarendamise ja süvendamise eest leidis rahva hulgas kasvavat toetust. Kommunistid arendasid tehastes, vabrikutes ja maal aktiivset tegevust.

José Diaz (1894—1942) oli pärit töölisperest. Kaheteistkümneaastaselt hakkas ta tööle pagaritöökojas, liitus noorukina anarhistidega ja oli korduvalt vangis. Olles tutvunud marksistlik-

leninliku teooriaga, katkestas ta sidemed anarhismiga ja astus Hispaania Kommunistlikku Parteisse. Ta oli Sevilla parteiorganisatsioonide sekretär, hiljem aga valiti ta Keskkomitee peasekretäriks. José Diazile kui andekale organisaatorile, tagasihoidlikule, peenetundelisele ja abivalmis inimesele kuulus töörahva siiras austus ning armastus.

Dolores Ibarruri (sünd. 1895. a.) tegi läbi elukutselise revolutsioonäri raske kooli, istus korduvalt vangis. Ammendamatu energia ja erakordse oraatoriande pärast nimetas rahvas oma armastatud juhi «Pasionariaks» («Kirglikuks»).

Hoolimata kommunistide visadest nõudmistest ei võtnud valitsus mõisnikelt maad ära, ei saatnud sõjaväest erru reaktioonilisi kindrleid ja ohvitseride ega konfiskeerinud suurkapitalistidelt ja pankureilt nende varandusi. Reaktioonilised jõud ei leppinud oma lüüasaamisega ja valmistusid võimu haarama. Tekkis fašistlik partei — Hispaania Falang, kes sai rahalist toetust hitlerlikult Saksamaalt, — ja teisi fašistlikke organisatsioone.

Protesti märgiks fašismi ohu vastu algas Hispaanias 1934. aasta oktoobris üldstreik, mis tööstuslikus Astuurias kasvas üle tööliste relvastatud ülestõusuks. Kaevurid löid Punakaardi, hõivasid provintsi pealinna Oviedo ja heiskasid selle kohale punase lipu. Ülestõusu mahasurumiseks toodi Aafrikast kohale maroko vägesid, revolutsioonilise Astuuria vastu saadeti tanke, lennukeid ja sõjalaevu. 15 päeva kestsid ägedad lahingud. Ebavõrdne võitlus lõppes tööliste lüüasaamisega: üle 3000 inimese sai surma ja 7000 haavata. Seejärel algas julm arveteõendus — üle 30 000 kaevuri heideti vanglasse.

Sündmused Astuurias näitasid, et rahvas vihkab fašismi ja on valmis tema vastu lõpuni võitlema. Fašistid ei sõandanud oma diktatuuri kehtestada. Ühtlasi tõestas ülestõus, et on tarvis fašistidele vastu seada antifašistlike jõudude laialdane rinne.

Rahvarinde loomise initsiaatoreiks olid kommunistid. Ületades kodanlike parteide ja sotsialistide liidrite visa vastupanu ning tuginedes rahvahulkadele, jõudsid nad niikaugemale, et 1936. aasta jaanuaris kirjutati alla Rahvarinde pakt. Rahvarindesse kuulusid kommunistid, sotsialistid, pahempoolsed kodanlikud parteid ning ametiühingu- ja noorsoo-organisatsioonid. Kortese valimistel 1936. aasta veebruaris saavutas Rahvarinne võidu. Moodustati valitsus, kes toetus Rahvarindele.

Seejärel ühinesid kõik kontrrevolutsioonilised jõud ja hakkasid ette valmistama sõjaväelist mässu vabariigi kukutamiseks. Vandenõulased toetusid reaktioonilistele ohvitseridele, mõisnikele, pankuritele, suurkapitalistidele, katoliku kiriku kõrgemale vaimulikkonnale. Neid toetasid Rooma paavst ja fašistlikud riigid — Saksamaa, Itaalia ja Portugal, kes saatsid hispaania fašistidele raha, relvi ja instruktoreid. Kommunistlik Partei hoiatas

mässuohu eest, kuid valitsus näitas üles äärmist muretust: ta isegi ei võtnud juhtivatelt kohtadelt sõjaväes maha vandenõu juhte kindraleid Francot, Molat ja teisi.

**Hispaania rahva
rahvuslik-revolu-
tsiooniline sõda.**

1936. aasta 18. juuli koidikul andis fašistide poolt vallutatud Ceuta (Hispaania Marokos) raadiojaam mitu korda edasi sõnad: «Kogu Hispaania kohal on pilvitu taevast.» Selle kokkulepitud signaali järgi algas sõjaväeline mäss kogu maal.

Fašistid arvestasid väkikiiret võitu. Kuid nad eksisid oma arvestustes. Kommunistliku Partei üleskutsel tõusis kogu rahvas võitlusele fašismi vastu. Madridis, Barcelonas, Valencias ja teistes suuremates keskustes said mässajad lüüa juba esimestel päevadel. Vabatahtlikest formeeriti rahvamiilitsa salgad, kes takistasid fašistide edasiliikumist. Fašistidel õnnestus vallutada ainult isoleeritud rajoonid maa lõuna- ja põhjaosas. Suurem osa sõjalaevastikust jäi vabariigile ustavaks. Tänu sellele olid Maroko väed, keda Franco kavatses sõjalaevadel Marokost metropoli tuua, Hispaaniast ära lõigatud. Näis, et mässajate lüüasaamine on paratamatu.

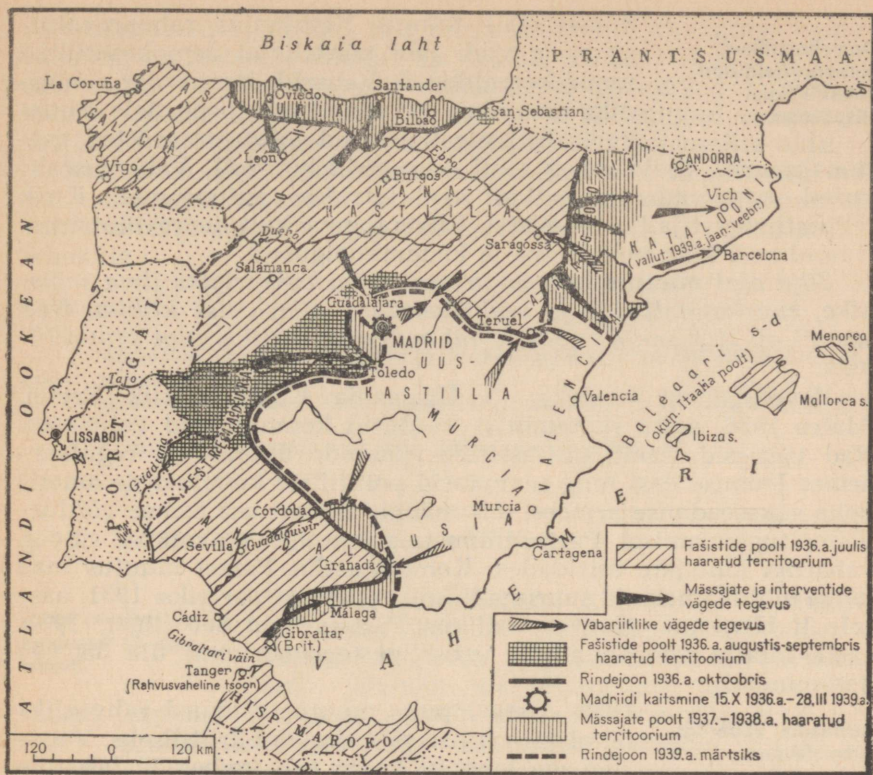
Sel silmapilgul tulid Hispaania fašistidele appi Hitler ja Mussolini. Saksa ja Itaalia transpordilennukid tõid marokolased Hispaaniasse. Seejärel aga saabus mässajate poolt vallutatud territooriumile pideva vooluna Saksamaalt ja Itaaliast iga liiki relvi. See võimaldas mässajatel alustada pealetungi Madridile.

Vabariiklik Hispaania ei olnud sõjaks ette valmistatud. Lennukeid, tanke ja kaasaegset suurtükiväge ei olnud tal peaaegu üldse. Anarhistid, kellel oli suur mõju, ei tunnustanud sõjaväelist distsipliini, ei allunud lahingukäskudele ja lahkusid sageli omavoliliselt rindelt. Iga partei ja organisatsioon moodustas oma sõjaväeosad ning käsutas neid oma äranägemise järgi. Seda kasutades liikusid mässajad kiiresti Madridi suunas. Kindral Mola, kes oli veendunud, et pealinn annab kohe alla, teatas, et Madridile tungivad rindelt peale neli kolonni, viienda kolonni aga moodustavad Madridis varjul olevad fašistid. Sellest ajast peale hakati kodumaa reetjaid nimetama «viiendaks kolonniks».

Kuigi fašistid jõudsid üsna Madridi alla ja piirasid ta peaaegu täielikult sisse, kaitsesid vabariiklased pealinna vihastes võitlustes.

Sündmused Hispaanias omandasid rahvuslik-revolutsioonilise sõja iseloomu. Hispaania rahvas kaitses oma kodumaa sõltumatust itaalia-saksa fašistide kallalekippumiste vastu ning võitles ühtlasi revolutsiooni lõpuleviimise ning maa demokratiseerimise eest. Sõja ajal loodi esmakordselt ajaloos tõeline Rahvarinde valitsus kommunistide osavõtul.

Hoolimata sellest et vabariiklikku Hispaaniat abistasid internatsionaalsetesse brigaadidesse ühinenud antifašistid maailma eri maadest, hoolimata Nõukogude Liidu abist oli sõda endiselt eba-

3. Rahvuslik-revolutsiooniline sõda Hispaanias.

võrdne, sest Franco poolel sõdis 150 000 itaalia ja saksa sõdurit. Ometi pani Hispaania vabariik fašistidele sangarlikult vastu ja tekitas neile küllalt tihti raskeid kaotusi. Nii purustasid vabariiklased 1937. aasta märtsis Itaalia korpuse lahingus Guadalajara juures ja korraldasid 1938. aasta juulis suure pealetungioperatsiooni Ebro jõe forsseerimisega.

Ent vabariigi sõjaline olukord halvenes järk-järgult. Fašistidel läks korda vallutada tööstuslik Põhja-Hispaania ja tükeldada seejärel vabariikliku Hispaania territoorium kaheks osaks, loigates Kataloonia ära ülejäänud maast. Fašistid said Saksamaalt ja Itaaliast sõdureid ning kaasaegset sõjatehnikat, kuid vabariigi varustamine Nõukogude Liidust saadetavate relvadega oli äärmiselt raske, sest Prantsuse valitsus ei lasknud Nõukogude relvi läbi Prantsusmaa viia, Vahemeres aga uputasid relvalaadungiga laevu Itaalia allveelaevad.

**Demokraatlikud
ümberkorraldused
vabariiklikus
Hispaanias.**

Sõja-aastail toimus Hispaanias rahvarevolutsioon ja viidi läbi põhjalikud demokraatlikud ümberkorraldused. Vabariik konfiskeeris mõisnike maa ning jaotas selle talupoegadele. Suurkapitalistidele kuuluvad tööstusettevõtted nationaliseeriti, ülejäänutes seati sisse töölis kontroll. Vähemusrahvused (kataloonlased, baskid) said laialdase autonoomia. Kirik lahutati riigist ja kool kirikust. Riigis toimus kultuuri revolutsioon. Naised said kõik poliitilised ja kodanikuõigused.

Sõja ajal muutus Hispaania uut tüüpi vabariigiks ilma mõisnike, suurkapitalistide ja reaktsioonilise sõjaväelise klikita. Neil aastail oli Hispaania vabariik rahvademokraatliku riigi prototüübiks.

Revolutsiooni hingeks oli Hispaania Kommunistlik Partei. Alates 1936. aasta septembrist kuulusid kommunistid valitsusse. Nad võitlesid visalt antifašistlike jõudude ühtsuse ja regulaararmee loomise eest ning saavutasid poliitiliste komissaride ametikoha sisseseadmise armees, mis mängis tähtsat osa armee võitlusvõime tugevdamisel. Partei liikmete absoluutne enamik oli rindel, vabariigi kaitsjate esiridades. Kommunistlik Partei muutus maa kõige mõjukamaks ja suurima liikmete arvuga parteiks. 1931. aastal oli Hispaania Kommunistlikus Parteis vaid 800 liiget, 1938. aasta lõpuks aga oli ainult vabariigi territooriumil üle 350 000 kommunisti.

**Hispaania vabariigi
lämmafamine.**

1938. aasta lõpuks muutus olukord rahvuslik-revolutsioonilise sõja rinnetel kriitiliseks. Vabariigi iga lennuki kohta tuli umbes 20 fašistide lennukit, vabariigi iga tanki ja suurtüki kohta kuni 35 fašistide oma. Ning ometi jätkas vabariiklik armee võitlust.

Inglismaa, Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide valitsused, kes kogu sõja jooksul ajasid niinimetatud «mittevaheseegamise» poliitikat Hispaania asjadesse (s. t. ei abistanud Hispaania seaduslikku valitsust ega takistanud fašistlikke riike sõdimast vabariigi vastu), soovisid, et vabariiklaste vastupanu vaibuks võimalikult kiiresti. Kasutades oma agente vabariikliku armee kõrgema ülemjuhatuses hulgas, saavutasid nad Kataloonia loovutamise fašistidele ning tunnistasid kindral Franco seejärel ametlikult Hispaania valitsuse juhiks.

1939. aasta märtsis organiseeris reetur kolonel Cassado riigipöörde ja kukutas vabariigi valitsuse, mida oli juhtinud sotsialist Juan Negrin. Patrioodid tegid kommunistide juhtimisel kangelasliku katse taastada valitsuse võim, kuid Cassado tõi rindelt vägesid ja uputas patriootide ülestõusu verre. 28. märtsil 1939. a. andsid reeturid Madriidi ja kogu vabariigi käes olnud territooriumi fašistidele. Hispaanias kehtestati kindral Franco julm diktatuur.

Vabariigi lüüasaamise peamiseks põhjuseks oli fašistlike riikide avalik, jultunud massiinterventsioon. Suurt osa mängis ka «mitte-

vahelusegamise» poliitika, mis võttis vabariigilt võimaluse kaitsevahendite saamiseks. Puudus ka vajalik ühtsus Rahvarinde ridades, kuhu tungis hulgaliselt lüüasaamise pooldajaid ja viienda kolonni agente. Sotsialistid, anarhistid ja kodanlikud vabariiklased osutusid võimetuks pidama tõeliselt revolutsioonilist sõda.

Rahvuslik-revolutsiooniline sõda, milles hukkus peaaegu miljon hispaanlast, oli ajaloo esimene relvastatud vastupanu rahvusvahelise fašismi pealetungile. See on Hispaania ajaloo kuulsusrikas lehekülg.

Küsimusi.

1. Mispärast õnnestus Hispaania reaktionääridel ja fašistidel alustada mässu vabariigi vastu?

2. Millised demokraatlikud ümberkorraldused teostati Hispaanias sõja ajal?

3. Nimetage Hispaania vabariigi lüüasaamise põhjused.

§ 15. 1925.—1927. a. revolutsioon Hiinas.

Hiina revolutsiooni eeldused ja ülesanded.

Välismaa imperialismi ülevõim ja feodalismi tuntavate jäänuste säilimine ei võimaldanud Hiinal üle saada majanduslikust mahajäämusest. Elanikkonna elatustase oli äärmiselt madal, imperialistide ja mõisnike rõhumise all kannatas kogu rahvas — proletariaat, talurahvas, rahvuslik kodanlus. Hiinas oli küpsemas revolutsioon, mis pidi likvideerima maa poliitilise kiltlустatuse ja poolkoloniaalse seisundi, muutma ta sõltumatuks demokraatlikuks riigiks, hävitama feodaalkorra külas ja lahendamata agrariküsimuse talurahva huvides. 1911. aasta revolutsiooni kogemused olid näidanud, et neid ülesandeid ei läinud korda lahendada kodanluse juhtimisel. Likvideerida imperialismi ja feodalismi ülevõim ning vabastada hiina rahvast võis ainult proletariaadi poolt juhitud rahvarevolutsioon.

Mõistnud, et läheneva revolutsiooni õnnestumiseks on tarvis ühendada kõik maa demokraatlikud jõud, asusid kommunistid koostööle Guomingdangiga — Sun Yat-xieni poolt juhitud kodanliku revolutsioonilis-demokraatliku parteiga. 1924. aastal võtsid nad osa Guomingdangi I ülehiinalisest kongressist, mis toimus Kantonis (Guangzhou). Kongress kinnitas võitlusprogrammi Hiina rahvuslikuks vabastamiseks ja võttis vastu Sun Yat-xieni poolt esitatud kolm põhiseisukohta: liit Nõukogude Venemaaga, liit Hiina Kommunistliku Parteiga ning liit tööliste ja talupoegadega. Nii moodustati *töölisklassi, talurahva ja rahvusliku kodanluse imperialismivastane revolutsiooniline ühisrinne.*

Hiina kõigi revolutsiooniliste jõudude külgetõmbekeskuseks sai Sun Yat-xieni poolt 1923. aastal Kantonis loodud revolutsioo-

niline valitsus. Sellel oli suhteid Moskvaga. Sun Yat-xieni palvel saatis Nõukogude valitsus Kantonisse sõjaväespetsialiste, kes aitasid luua revolutsioonilise Hiina relvastatud jõudusid.

1925. aasta märtsis tabas hiina rahvast raske kaotus — suri Sun Yat-xien. Tema testamendiks Guomingdangile oli jätkata võitlust rahvusliku vabanemise eest ja tugevdada sõprust Nõukogude Liiduga.

Revolutsiooni algus.

1925. aasta mais algas massistreik jaapanlastele kuuluvais Šanghai tekstiilivabrikuis. Võimud kasutasid streikijate vastu repressioone: paljud streigist osavõtjad peksti metsikult läbi, mõned koguni tapeti. Vastuseks sellele korraldasid Šanghai üliõpilased 30. mail suurejoonelise meelevalduse loosungite all: «Maha välismaa imperialistid! Hiina rahvas, ühine!» Tekstiilitöölise streik kasvas üle üldstreigiks, mis haaras Hiina suurima tööstuskeskuse Šanghai kõiki ettevõtteid. Töö katkestasid mitte üksnes tehased ja vabrikud, vaid ka kauplused, pangad ja asutused. Šanghai järel algasid poliitilised streigid ning revolutsioonilised meelevaldused teistes linnades.

Hongkongis avasid inglise ja prantsuse sõdurid demonstrantide pihta tule. Protesti ja meelepaha märgiks lahkus Hongkongist 250 000 töolist. Osa neist läks Kantonisse, osa oma kodukülla. Hongkongi jäänud töölised kuulutasid üldstreigi. Lõuna-Hiina suurim sadam suri välja.

Kantoni valitsus ja töölised toetasid streikijaid materiaalselt ning moraalselt. Üldstreik kestis 16 kuud — see oli pikemaid streike kogu maailma tööliikumise ajaloos.

Šanghai ja Hongkongi tööliste imperialismivastased streigid tähistasid revolutsiooni algust. Revolutsioon haaras peagi kogu Hiina.

Põhja-sõjaretk.

1926. aasta juulis kuulutas Kantoni valitsus enda Hiina vabariigi rahvuslikuks valitsuseks ja andis Rahvarevolutsioonilisele armeele käsu liikuda põhja poole, selleks et ühendada kogu Hiina revolutsioonilise valitsuse võimu alla. Niimoodi algas Rahvarevolutsioonilise armee Põhja-sõjaretk, mille teostamisel etendas suurt osa Hiina valitsuse sõjaline nõuandja, väljapaistev Nõukogude väejuht Vassili Konstantinovitš Blücher, keda Hiinas tunti Ga Lingi nime all.

Mõne kuuga vabastasid Rahvarevolutsioonilise armee väeosad Jangtse jõe basseinis laialdased territooriumid, kus elas ligi 250 miljonit inimest. Suurt abi andis Rahvarevolutsioonilise armee väeosadele kohalik elanikkond, talupojad tõusid üles mõisnike vastu. 1927. aastal tõusid üles Šanghai töölised, kellel läks korda võim linnas enda kätte haarata.

Põhja-sõjaretkedu löi soodsad tingimused Hiina rahvuslikuks ühendamiseks ning revolutsiooni edasiseks laiendamiseks ja süvendamiseks.

Sellises olukorras hakkas osa rahvuslikust kodanlusest, keda

tegi ärevaks rahvahulkade kasvav aktiivsus, revolutsioonist eemalduma ja otsima toetust välismaa imperialistide juurest. Kontr-revolutsiooni leeri läks salaja üle Guomingdangi parempoolse tiiva liider Jiang Jie-shi (sünd. 1887. a.), kes oli tähtsal, Rahva-revolutsioonilise armee ülemjuhataja kohal.

Jiang Jie-shi kontr-revolutsiooniline riigipööre.

Hiina sisemise reaktsiooniga liidus tegutsevad välismaa imperialistid mõistsid, et revolutsiooni jätkumine toob endaga kaasa nende mõjusfääride likvideerimise Hiinas, läksid üle avalikule interventsioonile. 1927. aasta märtsis, kui Rahvarevolutsioonilise armee väeosad jõudsid Nankingi, avasid Jangtse jõel seisvad Inglise, Ameerika Ühendriikide, Prantsuse ja Jaapani sõjalaevad linnale tule. Nankingi tulistamine oli Guomingdangi parempoolsele tiivale signaaliks välja astuda revolutsioonilise liikumise vastu. 12. aprillil 1927. aastal korraldasid Jiang Jie-shi väed Šanghais veresauna. Töölise hulgas oli ohvrite arv üle 5000. Tapeti palju kommuniste. Jiang Jie-shi moodustas Nankingis kontr-revolutsioonilise valitsuse. Kontr-revolutsioonilisi riigipööreid organiseerisid Guomingdangi pooldajad ka teistes Hiina linnades.

Juhtides Guomingdangi ja Hiina valitsust, ütles Jiang Jie-shi lahti Sun Yat-xieni õpetustest ning ajas revolutsioonilise liikumise mahasurumise ja Hiina välismaisele imperialismile allutamise poliitikat. Seda poliitikat põhjendades ütles Jiang Jie-shi: «Kui Hiinas peremehetsevad välismaalased, siis elame edasi orjadena. Kui aga võidavad kommunistid, siis pole meid enam üldse olemas.»

Revolutsioonilise liikumise ajutine lüüasaamine on seletatav kodanluse reetlikkusega, kes lõhkus ühtse imperialismivastase rinde. Töölisklassi ja talurahva liit ei olnud veel küllalt kindel. Hiina Kommunistlikul Parteil aga ei olnud veel küllaldaselt kogemusi ning ta ei suutnud revolutsiooni etteotsa asuda.

Küsimusi.

1. Millised otsused võttis vastu Guomingdangi I kongress?
2. Hiina Rahvarevolutsioonilise armee Põhja-sõjaretke eesmärgid ja tulemused.
3. Missugused olid Hiina 1925.—1927. a. revolutsiooni lüüasaamise põhjused?

§ 16. Kodusõda Hiinas aastail 1927—1937. Revolutsiooniline tõus Indias aastail 1928—1933.

Uus klassijõudude paigutus.

Pärast 1925.—1927. a. revolutsiooni lüüasaamist tugevnesid imperialistlike suurriikide positsioonid Hiinas. Sellistes tööstusharudes, nagu kivisöe-, metallurgia- ja tekstiilitööstus, suurenes välismaise kapitali osa järsult, moodustades 70—90%. Guomingdangi reaktioonäärid, kes aitasid kaasa Hiina orjastamisele välismaiste imperialistide poolt, haarasid samal ajal enda kätte ettevõtteid ja maad. Ülemaailmne majanduskriis andis Hiina nõrgale majandusele raske löögi ja suurendas rahva viletsust veelgi.

Faktiliselt ei saavutatud riigis poliitilist ühtsust. Nankingis asuva Jiang Jie-shi kuomingtangliku valitsuse võimu alla kuulus ainult viis provintsi. Ülejäänutes võimutsesid omavahel võitlevad militaristlikud kildkonnad.

Võitnud kontrrevolutsioon õiendas rahvaga julmalt arveid. Jiang Jie-shi ütles: «Pigem hukkugu kas või tuhat süütut, kui et pääseb ükski kommunist.» Üksnes aastail 1927—1928 tapsid ja piinasid kuomingtanglikud reaktioonäärid surnuks 337 000 inimest.

Kontrrevolutsiooni leer tugevnes tunduvalt osa rahvusliku kodanluse üleminekuga tema poolele. *Guomingdang hakkas muutuma kompradoorse kodanluse, mõisnike ja militaristide bloki parteiks.* Guomingdangi poliitika riivas sageli rahvusliku kodanluse huve. Seega puudus kontrrevolutsiooni leeris üksmeel.

Revolutsioonileeri jäid tööliklass, talurahvas ja väikekodanlus. Selle leeri jagamatu juhtimine kuulus 1927. aastast peale Kommunistliku Partei poolt juhitud proletariaadile.

Kodusõja algus. Ehkki revolutsiooniline liikumine Hiinas elas üle ajutise languse, jätkasid kommunistid vastupanu ja andsid kuomingtanglikule reaktsioonile lööke. 1. augustil 1927. aastal alustasid kommunistide juhtimisel kuomingtanglaste vastu ülestõusu Nanchangi linnas paiknevad Rahvarevolutsioonilise armee väeosad. Need väeosad moodustasid tulevase Hiina Punaarmee tuumiku.

1927. aasta detsembris tõusid kommunistide juhtimisel üles Guangzhou töölisel. Linnas läks võim ülestõusnute kätte. Vaatamata Guangzhou töötajate kangelaslikule kolmepäevasele võitlusele suruti ülestõus kuomingtanglaste poolt Ameerika ja Inglise sõjalaevade ning Jaapani merejalaväe toetusel julmalt maha.

Need ülestõusud näitasid, et suured linnad, kus välismaise imperialismi poolt toetatav kuomingtanglaste võim oli tugev, ei saanud revolutsiooni mõõna tingimustes olla revolutsioonilise võitluse tugibaasid.

Hiina Kommunistliku Partei VI kongress. Revolutsiooniliste baaside moodustamine.

1928. aasta juulis toimus Moskvas Hiina Kommunistliku Partei VI kongress. Kongress püstitas ülesande organiseerida külas revolutsioonilisi baase, läbi viia mõisamaade jaotamine talupoegadele ning luua Punaarmee.

Vastavalt neile otsustele loodi aastail 1928—1929 Lõuna- ja Kagu-Hiina maarajoonides revolutsioonikolled — revolutsioonilised baasid. Siin loodi uued võimuorganid — nõukogud. Need olid töölisklassi ja talurahva demokraatliku diktatuuri organid, kus juhtiv osa oli töölisklassil. Uus võim konfiskeeris mõisnike maa ja vara ning piiras talupoegade ekspuuteerimist kulakute poolt. 1930. aasta keskpaigaks oli Hiinas 15 nõukogude rajooni. Moodustati tööliste ja talupoegade keskvalitsus.

Punaarmee kasutas võitluses kuomingtanglaste vastu partisaanisõja taktikat.

Aastail 1931—1935 tuli Punaarmeel pidada pingelist võitlust Guomingdangi vägedega, kellele Jiang Jie-shi oli andnud käsu hävitada nõukogude rajoonid ja «teha lõpp kommunismile».

Jaapani agressioon Hiinas.

Esimene maailmasõda lõi tingimused Jaapani monopolistliku kapitali kiireks arenemiseks.

Sõja-aastail kasvas Jaapani tööstustoodang pea-aegu kahekordseks, kodanlus rikastus ja tema poliitiline mõju kasvas. Pärast sõja lõppu, olles üle saanud 1920.—1921. a. kriisist ja 1923. aastal toimunud erakordselt tugeva maavärisemise tagajärgedest (maavärisemine haaras riigi kõige tähtsamaid tööstus-rajone), jõudis Jaapan kapitalismi stabilisatsiooni perioodi. Valitsevad ringkonnad asusid ette valmistama ekspansiooni programmi, mis pidi kindlustama Jaapanile uued müügiturud.

1927. aastal oli valitsuse juhiks reaktioonilise sõjaväelise kliki käsilane kindral Tanaka. Tema töötas välja ja esitas keisrile Jaapani imperialismi agressiooniplaani. Algul kavatseti haarata Kirde-Hiina ja Mongoolia, seejärel alistada kogu Hiina, Kagu-, Kesk- ja Väike-Aasia, Nõukogude Primorje, Siber ning isegi Euroopa. Keiser kinnitas Tanaka avantüristliku plaani ja see võeti Jaapani välispoliitika aluseks.

Ülemaailmne majanduskriis aastail 1929—1933, mis andis Jaapanile valusa löögi, pani selle plaani teostamisele praktilise aluse.

1931. aasta septembris lasksid jaapanlased õhku Jaapanile kuuluva Lõuna-Mandžuuria raudtee tammi ning süüdistasid siis selles hiinlasi ja viisid jaapanlaste huvide kaitsmise ettekäändel oma väed Kirde-Hiinasse.

Jiang Jie-shi valitsus, kes pidas oma peaülesandeks võitlust oma rahva demokraatlike jõudude vastu, keda juhtis Kommunistlik Partei, ei avaldanud mingisugust vastupanu. Jaapanlased okupeerisid kiiresti kogu Kirde-Hiina ja moodustasid Manzhou-Gou marionetttriigi, kes sõlmis Jaapaniga sõjalise liidu.

Hiina pöördus kaebusega Rahvasteliitu. Kuid Inglismaa ja Prantsusmaa, kes etendasid Rahvasteliidus juhtivat osa, lootsid et Jaapani jõudmine NSV Liidu piiride juurde kutsub esile sõja Jaapani ja NSV Liidu vahel. Sellepärast ei rakendanudki Rahvasteliit mingisuguseid abinõusid Jaapani vastu. Alles poolteist aastat hiljem oli Rahvasteliidu Nõukogu sunnitud maailma üld-
suse survel Jaapani agressiooni hukka mõistma. Sellele vastu-
seks astus Jaapan demonstratiivselt Rahvasteliidust välja, hakkas
kiiresti relvastuma ja valmistus sõjaks maailma ümberjaotamise
pärast.

Järgnevate aastate jooksul allutasid jaapani militaristid oma
mõjule Sise-Mongoolia ja osa Põhja-Hiinat. *Kaug-Idas tekkis sõja-
kolle*. Jaapani imperialismi sissetung Hiinasse ärritas hiina rah-
vuslikku kodanlust, kes ei soovinud Hiina muutumist Jaapani
asumaaks. Kui Jaapani väed lähenesid Šanghaile, asusid seda
kaitsma mitte ainult töölisel, vaid ka üliõpilased, kaupmehed,
väike-ettevõtjad ja teised patrioodid. Linnas asuvad Guoming-
dangi väed astusid, vastupidi Jiang Jie-shi käsule, võitlusse jaa-
panlastega. Šanghai kangelaslik kaitsmine kestis kaks kuud. Jaa-
panlastel ei õnnestunud linna vallutada.

Kujunenud olukord avas võimaluse laialdase Jaapani-vastase
rinde moodustamiseks. Kuid Guomingdangi juhtkond pidas oma
peavaenlaseks mitte Jaapani imperialismi, vaid Hiina Puna-
armee. Jiang Jie-shi püstitas loosungi «Enne kui välja ajada
välismaalased, tuleb kord omas majas jalule seada!».

1933. aasta oktoobris organiseeris Jiang Jie-shi kõige suurema
sõjaretke revolutsiooniliste baaside vastu. Inglismaa ja Ameerika
Ühendriigid andsid talle laenu ning varustasid relvastusega. Puna-
armee vastu paisati miljonimeheline Guomingdangi armee, keda
juhatasid saksa sõjalised nõuandjad.

Sel ajal olid Hiina Kommunistliku Partei juhtkonnas «pahem-
poolsed» kallaklased, kes loobusid nii ühtse imperialismivastase
rinde ideest kui ka partisanisõjataktilast. Nad nõudsid regulaarse
sõja pidamist. Seetõttu sai Punaarmee suurte kaotuste osaliseks,
peaaegu kõik lõunas asuvad revolutsioonilised baasid kaotati.

Olukord muutus raskeks. Punaarmee ülemjuhatus võttis vastu
otsuse Punaarmee ülemineku kohta Hiina looderajoonidesse. Retk
algas 1934. aasta oktoobris. 12 kuu jooksul ületasid Punaarmee
väeosad raskeid, veriseid lahinguid pidades ja piiramisrõngastest
läbi murdes kõrgeid mäeharju, inimtühje steppe, soiseid lagen-
dikke. Nad läbisid 11 Hiina provintsi ja jõudsid välja tema loode-
piirile. Siin kujunes uus revolutsiooniline baas — Piiriäärne
rajoon. Punaarmee tõkestas Jaapani agressioonile tee Põhja-
Hiinas.

Selle sõjaretke ajal kõrvaldati «pahempoolsed» juhtimiselt.

**Ühtse Jaapani-
vastase rahvusriinde
moodustamine.**

kogu Hiina rahva poolt, kuid Jiang Jie-shi jätkas kommunismi-
vastast poliitikat.

1937. aasta juulis, kui Jaapan tungis kallale Põhja-Hiinalle, oli Guomingdang rahva survele sunnitud formaalselt kodusõja lõpetama ja nõustuma ühisriinde moodustamisega Hiina Kommunistliku Parteiga. Jaapani-vastane ühisrinne ühendas töölisi, talupoegi, linna väike- ja rahvuslikku kodanlust, samuti Ameerika- ja Euroopa-orientatsiooniga suurkodanlust. Hiina rahva võitlust Jaapani imperialismi vastu juhtis Hiina Kommunistlik Partei.

**Revolutsiooniline
tõus Indias aastail
1928—1933.**

1925. aastal moodustati India Kommunistlik Partei. Kommunistlikku Parteisse astusid töölisklassi, talurahva ja revolutsioonilise intelligentsi kõige teadlikumad esindajad.

1928. aastal algas Indias uus revolutsiooniline tõus. Majanduskriis tabas India nõrka majandust raskesti. Töölise, käsitöölise ja talupoegade olukord halvenes järsult, rahvuslik kodanlus ei kannatanud Inglise suurettevõtete konkurentsi välja ja laostus. Töötavad rahvahulgad ja rahvuslik kodanlus arendasid võitlust Inglise imperialismi vastu. Avangardis läksid Bombay, Kalkuta ja India teiste tööstuskeskuste töölised. Kõik suuremad linnad olid haaratud streikidest.

1930. aastal kuulutas India Rahvuskongress välja uue kampaania kodanlikuks mittealistumiseks, et saavutada India sõltumatus. Kampaaniat alustas Gandhi. Koos grupi oma pooldajatega suundus ta mererannale ja hakkas mereveest soola välja aurutama. See oli Inglise valitsuse soolamonopoli demonstratiivne rikkumine, sest indialastele müüdi soola hingehinna eest. Kodanlikust mittealistumise kampaaniast võtsid osa töölised, käsitöölised, talupojad ja rahvuslik kodanlus. Nad boikoteerisid Inglise asutusi, Inglise kaupu, rikkusid seadusi, keeldusid makse maksmast. Paljudes linnades toimusid demonstratsioonid loosungi all «Elagu vägivallata revolutsioon!». Liikumine võttis massilise iseloomu ja ületas kodanliku mittealistumise raamid. Mitmel pool puhkesid ülestõusud.

Inglise võimud püüdsid liikumist julmade repressioonidega maha suruda. Suur rühm kommuniste ja ametiühingutegelasi anti kohtu alla süüdistusega vandenõus valitsuse vastu. Kohtuprotsess Meeruti linnas kestis peaaegu neli aastat (1929—1932) ja lõppes karmide kohtuotsustega. Meeruti vangide kaitseks tõusis üles kogu India rahvas; nende vabastamist nõudsid ka inglise töölised. Selle liikumise survele olid võimud sunnitud 1933. aastal paljud vangistatud enne tähtaega vabastama. Meeruti protsess aitas kaasa kommunistlike ideede levimisele Indias.

Kongressi juhtkond, kartes klassivõitluse tugevnemist Indias ja lootes kokkuleppele inglise imperialistidega, lõpetas 1933. aastal kodanliku mittealistumise kampaania.

Revolutsiooniline liikumine Hiinas ja India rahvaste vabadusvõitlus kõigutasid Teise maailmasõja eelõhtul imperialismi koloniaalsüsteemi ja aitasid kaasa kapitalismi üldkriisi süvenemisele.

Küsimusi.

1. Missugune oli klassijõudude vahekord Hiinas kodusõja alguseks?
2. Kuidas viidi ellu Hiina Kommunistliku Partei VI kongressi otsuseid?
3. Missugust poliitikat arendas India Rahvuskongress revolutsioonilise tõusu aastail?

§ 17. Kommunistlik Internatsionaal võitluses ühtse töölis- ja rahvarinde eest fašismi ja uue maailmasõja ohu vastu.

Kommunistlike parteide bolševiseerimine.

Kapitalismi stabiliseerumise perioodil ühendas Sotsialistlik Töölisinternatsionaal kodanluse ja töölisaristokraatia toetusel üle 30 partei — 6,5 miljonit liiget. Sotsialistliku Töölisinternatsionaali liidrid kinnitasid koos kodanlusega, et kapitalismi stabilisatsioon on püsiv, ning kutsusid töölisi üles koostööle temaga, kõnelesid klassivõitluse vaibumisest. Nad võtsid osa reaktsionistidest valitsustest, aitasid kodanlusel tugevdada tööraha ekspluaateerimist ja lüüa rahvuslikku vabadusliikumist.

Sel perioodil oli välisriikide kommunistlike parteide liikmete arv väiksem kui revolutsioonilise tõusu aastail. Kuid ka pärast V. I. Lenini surma jätkasid kommunistid leninlikku teed. Kritisereides reformiste, selgitasid nad kapitalismi stabilisatsiooni eba-püsivust ja ajutist iseloomu. Töölisklassi peamiseks ülesandeks pidas Kommunistlik Internatsionaal ettevalmistust uuteks revolutsioonilisteks lahinguteks. Erilist tähelepanu pöörati välisriikide kommunistlike parteide bolševiseerimisele. «Parteide bolševiseerimine,» öeldi 1924. aastal toimunud Kominterni V kongressi otsustes, «tähendab kanda meie sektsioonidesse üle see, mis vene bolševismis oli ja on rahvusvahelist, kõigile tähtsat.»

Kommunistlikes parteides tuli marksistidel-leninlastel pidada sisevõitlust kahel rindel: parempoolse ja «pahempoolse» oportunistliku kallaku vastu. «Pahempoolsed» väitsid, et kapitalismi stabilisatsiooni ei ole, nad kutsusid töölisi üles otsekohe võimu haarama ja tõukasid neid avantüüride teele. Parempoolsed pidasid kapitalismi stabilisatsiooni püsivaks ja tahtsid loobuda ettevalmistustest uuteks revolutsioonilisteks lahinguteks, nõrgendada võitlust oportunismi vastu. Mõlemad kallakud astusid välja leninismi vastu ja takistasid bolševiseerumist. Nende lüüasaamises etendas eriti tähtsat osa ÜK(b)P.

Vastavalt Kommunistliku Internatsionaali otsustele tugevdasid kommunistid vabrikutes ja ametiühingutes oma rakukesi, võitlesid vabriku- ja tehasekomiteede loomise eest ning olid streikide ja demonstratsioonide algatajaks. Kommunistlikud parteid püüdsid laiendada oma sidemeid talurahvaga ja toetasid rahvuslikku vabadusliikumist; miljonid töötajad võtsid omaks nende loosungi «Käed eemale Hiinast!». Kommunistid juhtisid liikumist Sacco ja Vanzetti kaitseks, toetasid üldstreigist osavõtjaid Inglismaal. Nende initsiatiivil külastasid Nõukogude Liitu kümned tööliste delegatsioonid. Komintern oli seisukohal, et «Kommunistliku Internatsionaali kõigi seksioonide tingimusteta toetus ÜK(b)P õigele poliitikale on kutsutud abistama ÜK(b)P-d tema töös sotsialismi ülesehitamisel».

1928. a. võttis VI kongress vastu Kommunistliku Internatsionaali programmi, milles oli märgitud, et tööliklassi lõppeesmärgiks on kapitalismi maailmasüsteemi asendamine kommunismisüsteemiga. Kongress konstateeris, et on alanud revolutsioonilise liikumise uus tõus.

Kuid Kommunistlik Internatsionaal hindas ekslikult sotsiaaldemokraatiat «sotsiaal-fašismina» ja arvas, et kolooniate rahvuslik kodanlus ei saa pidada võitlust imperialismi vastu. See ei aidanud kaasa kõigi fašismi ja kolonialismi vastu ning demokraatia, rahvusliku sõltumatuse ja rahu eest väljaastuvate jõudude ühendamisele.

**Kommunistlik
Internatsionaal
aastail 1929—1934.**

Ülemaailmse majanduskriisi ajal oli kommunistlike parteide esmajärgulisteks ülesanneteks võitlus fašismi ja imperialistlike agressorite vastu, demokraatia ja rahu eest, samuti töörahva olukorra parandamise eest. Neil tuli tegutseda rasketes tingimustes — $\frac{2}{3}$ kommunistlikest parteidest töötas pöranda all. Kommunistid olid enamiku streikide innustajad ja organiseerijad. Kriisiaastail võttis kõigis kapitalistlikes maades streikidest osa 17 miljonit inimest. Kommunistid korraldasid rahvusvahelisi töötute päevi, «näljamarsse», moodustasid töötute komiteesid. Selle tulemusena saavutasid töölisel mitmel maal töötutele abirahade maksmise. Kommunistlike parteide poolele tõmmati uusi töörahvakihte.

Kommunistlik Internatsionaal oli esimene, kes selgitas rahvahulkadele fašismi kui suurkodanluse kõige reaktioonilisemate ja agressiivsemate ringkondade tööriista olemust. Kommunistid tegid sotsialistidele mitmel korral ettepaneku töötada üheskoos, kuid Sotsialistliku Töölisinternatsionaali parempoolsed liidrid olid ühtsuse vastu.

Pärast fašistide võimuletulekut Saksamaal läks Prantsusmaa, Itaalia, Hispaania ja Kreeka kommunistidel 1934. aastal korda saavutada tegevusühtsus sotsialistidega. Tänu sellele tegevusüht-

susele ajasid prantsuse töölised nurja fašistide katse võimu haarata. Selleks ajaks oli kommunistlike parteide mõju ja liikmete arv tunduvalt kasvanud.

**Kommunistliku
Internatsionaali
VII kongress.**

1935. a. suvel toimus Moskvas Kommunistliku Internatsionaali järjekordne, VII ülemaailmne kongress, mis parandas varem esinenud vigu ja töötas välja kommunistide uue poliitika.

G. Dimitrovi ettekandes ja selle põhjal vastuvõetud resolutsioonis oli näidatud fašismi olemus ja vajadus kaitsta kapitalistlikes maades kodanlikku demokraatiat. Kongress selgitas, et edukat võitlust fašismiga on võimalik pidada tingimusel, kui kehtestatakse töölisklassi tegevusühtsus ja luuakse rahvarinne, mis ühendaks kõik antifaašistlikud jõud — töölised, talupojad, väike- ja isegi keskkodanluse.

Otsustav osa võitluses ühtsuse eest kuulus töölisklassile ja kommunistlikele parteidele. Neil soovitati välja töötada rahvarinde konkreetset programme vastavalt iga maa tingimustele ja taotleda rahvarinde valitsuste moodustamist. Asumaades ja sõltuvates maades pidid kommunistlikud parteid püüdma luua ühtset imperialismivastast rinnet, see tähendab ühendada töölisklassi, talurahva, käsitöölise ja rahvusliku kodanluse vabadusliikumist.

Kongress näitas kätte teed töölisklassi lõhestatuse likvideerimiseks ja töölisklassi ühtse poliitilise partei loomiseks kõigis maades, see tähendab kommunistide ja sotsialistide partei ühendamiseks. Niisugune ühendumine oli võimalik vaid rangelt määratletud tingimustel: eelnevalt pidid sotsialistid kehtestama tegevusühtsuse kommunistidega, täielikult katkestama sidemed kodanlusega, tunnustama sotsialistlikku revolutsiooni ja proletariaadi diktatuuri vajalikkust, asuma proletarise internatsionalismi seisukohtadele ning nõustuma ühtse partei moodustamisega vastavalt demokraatliku tsentralismi põhimõttele. Ühtlasi rõhutati vajadust likvideerida lõhe ülemaailmses ametiühinguliikumises.

Seoses uue maailmasõja puhkemise ohuga püstitas kongress P. Togliatti (1893—1964) ettekande alusel rahu eest võitlemise loosungi kui kommunistliku ja demokraatliku liikumise peamise sõjavastase loosungi. See võimaldas mobiliseerida võitluseks agressorite vastu kõige laiemaid rahvahulki, leida liitlasi ausate kodanlike patsifistide (rahupooldajate) ja teiste progressiivsete voolude näol ning saavutada kõigi rahuarmastavate jõudude koonduimine peamise rahukantsi — NSV Liidu ümber.

Kavandanud laialdase programmi rahvahulkade mobiliseerimiseks võitlusele rahu, demokraatia ja rahvusliku sõltumatuse eest, näitas VII kongress kommunistlikele parteidele kätte teed rahva enamiku oma poolele võitmiseks, mis oleks võimaldanud asuda sotsialistlike ülesannete lahendamisele. Seejuures jättis

kongress neile, arvestades enamiku kommunistlike parteide küpsust, suure iseseisvuse oma poliitika väljatöötamisel. VII kongressi peamised otsused pole kaotanud oma väärtust ka tänapäeval.

**Kommunistlik
Internatsionaal
Teise maailmasõja
eelõhtul.**

Kõigi maade kommunistid võitlesid visalt Kommunistliku Internatsionaali VII kongressi otsuste täitmise eest. Kominterni Täitevkomitee pöördus korduvalt ettepanekutega tegevusühtsuse kohta Sotsialistliku Töölisinternatsionaali poole. Kuid parempoolsed sotsialistid ei pidanud oma peamisteks vaenlasteks mitte fašiste, vaid kommuniste, ja keeldusid tegevusühtsusest. Ainult rahvahulkade, eriti reasotsialistide nõudmiste tõttu võtsid mõned sotsialistlikud parteid osa rahvarindest. Kommunistide initsiatiivil loodi aastail 1935—1936 rahvarinne Tšiilis, Prantsusmaal, Mehhikos ja Hispaanias. Prantsusmaal moodustati Rahvarindele toetuv valitsus ja Hispaanias Rahvarinde valitsus. 1937. a. läks Hiina Kommunistlikul Parteil korda saavutada imperialismivastase rinde loomine. Hispaania Rahvarinde tegevuse tulemuseks oli selle maa muutumine rahvavabariigiks.

Kui fašistlikud agressorid Saksamaa ja Itaalia tungisid kallale Hispaania vabariigile, andis hispaania rahvale suurt abi Komintern. Võitluses fašistliku agressiooni vastu püüdis Komintern luua ühtset antifašistlikku rinnet kõigis maades ja ühendada neisse progressiivseid jõude. Tähtsaks sammuks selles suunas oli kõigi Ametiühingute Internatsionaali organisatsioonide astumine Rahvusvahelisse Ametiühingute Föderatsiooni.

Üha rohkem inimesi kiitis heaks kommunistide — kõige otsustavamate fašismi ja sõja vastu võitlejate poliitika. Enne maailmasõda olemas olnud 59 kommunistliku partei liikmete arv ületas 4,2 miljonit. Kuid parempoolsetel sotsialistidel ja väikekodanlike parteide liidritel, kes kartsid kommunistide mõju tugevnemist, läks korda takistada kõigi antifašistlike jõudude tegevusühtsuse loomist. Nad purustasid Rahvarinde Prantsusmaal. Nad *takistasid rahvaste võitlust rahu ja demokraatia eest.*

Sotsialistlik Töölisinternatsionaal pankrotistus nii ideeliselt kui ka poliitiliselt. Varsti pärast Teise maailmasõja puhkemist ta lagunes.

Küsimusi.

1. Mida tähendab kommunistlike parteide bolševiseerimine?
2. Missugused ülesanded seisid kommunistlike parteide ees ülemaailmse majanduskriisi ajal?
3. Missugused otsused võttis vastu Kommunistliku Internatsionaali VII kongress? Milles seisab nende ajalooline tähtsus?

I. SAKSAMAA KOMMUNISTLIKU PARTEI ÜLESKUTSE
30. JAANUARIST 1933. a.

Üldstreik fašistliku terrori võimutsemise vastu!

Hitler — riigikantsler... See uus, avaliku fašistliku diktatuuri valitsus on kõige toorem ja otsesem sõjakuulutus saksa töölisklassile, töörahvale... Töötasu jultunud röövimine ja pruuni katku piiramatu terror hävitavad töölisklassi viimasedki tühised õigused. Takistamatu kurs imperialistlikule sõjale. Kõik see seisab otse meie ees. Saksa töölisklassi partei, töötasu kaitseks korraldatavate streikide partei, kõigi töötajate huve kaitsev partei, töölisklassi vabaduse ja sotsialismi eest võitlev partei — Saksamaa Kommunistlik Partei — keelatakse...

Fašismi verine, barbaarne terrorirežiim ähvardab Saksamaad.

Rahvahulgad! Ärge laske saksa rahva verivaenlasel, tööliste ja kehviktalupoegade, linna ja maa töörahva verivaenlasel korda saata kuritegusid. Haarake relvad fašistliku kontrrevolutsiooni loosungite ja terrori vastu, kaitske end fašistliku diktatuuri sotsiaalse reaktsiooni eest...

Koonduge Kommunistliku Partei, Saksamaa Kommunistliku Noorsooühingu ja Punaste Ametiühingute Koondise ümber, kes on ohus. Mõistke, et hoop revolutsioonilisele proletariaadile on hoop kõgu saksa töölisklassile.

Elagu proletaarne ühisrinne Hitleri fašistliku diktatuuri vastu!

II. FAŠISMI KLASSIISELOOM.

(G. Dimitrovi ettekandest Kommunistliku Internatsionaali VII kongressil.)

...Fašismi kõige reaktsioonilisem variant on saksa tüüpi fašism. Ta nimetab end jultunult rahvussotsialismiks, omamata sotsialismiga midagi ühist. Saksa fašism pole mitte ainult kodanlik natsionalism. Ta on elajalik šovinism. Ta on poliitilise banditismi valitsussüsteem, provokatsioonide ja piinamiste süsteem töölisklassi ning talurahva, väikekodanluse ja intelligentsi revolutsiooniliste elementide suhtes. Ta on keskaegne barbaarsus ja metsikus. Ta on ohjeldamatu agressioon teiste rahvaste ja maade suhtes.

Saksa fašism on rahvusvahelise kontrrevolutsiooni löögirusikas, imperialistliku sõja peamine õhutaja, ristsõja algataja Nõukogude Liidu — kogu maailma töörahva suure isamaa vastu...

Fašism on finantskapitali enda võim. Ta on terroristlik organisatsioon arveteõiendamiseks töölisklassiga ning talurahva ja intelligentsi revolutsioonilise osaga. Fašism välispoliitikas on šovinism kõige jõhkramal kujul, mis kultiveerib zooloogilist vihkamist teiste rahvaste vastu.

Seda fašismi tõelist iseloomu on tarvis eriti tugevasti rõhutada, sest sotsiaalse demagoogiaga maskeerimine on võimaldanud fašismil mitmel maal endaga kaasa kiskuda kriisi tõttu rööpast väljalöödud väikekodanluse hulki ja isegi teatavat osa proletariaadi kõige mahajäänumatest kihtidest, kes kunagi poleks fašismiga kaasa läinud, kui nad oleksid tema tegelikku klassiiseloому, tema tõelist olemust mõistnud...

Fašismi võimuletulek pole mitte harilik ühe kodanliku valitsuse asendamine teisega, vaid kodanluse klassivõimude ühe riigivormi — kodanliku demokraatia — vahetamine teise vormiga — avaliku terroristliku diktatuuriga...

Fašism tuleb võimule löögiparteina proletariaadi revolutsioonilise liikumise vastu, juba käärivate rahvahulkade vastu; kuid oma võimuletulekut laseb ta paista «revolutsioonilise» liikumisena kodanluse vastu «kogu rahvuse» nimel ja rahvuse «päästmiseks»...

Ent ükskõik missuguse maski fašism ka endale näo ette paneks, ükskõik missugustes vormides ta ka esineb, ükskõik missuguseid teid mööda ta ka

võimule tuleb, ikkagi on fašism ohjeldamatu šovinism ja vallutussõda; ikkagi on fašism hullunud reaktsoon ja kontrrevolutsioon; ikkagi on fašism töölisklassi ja kõigi töötajate kõige kurjem vaenlane!

III. SEADUS RAHVUSLIKU TÖÖ KORRA KOHTA.

(20. jaanuarist 1934. a.)

(Väljavõte.)

Ettevõtte *führer*¹ on antud ettevõtte tööliste jaoks kõrgeimaks instant-siks kõige tootmisküsimuste lahendamisel.

Töölised on kohustatud ilmutama tema suhtes ustavust, mis rajaneb tootmishuvide ühtsusel... Ettevõtte *führer* töötab välja instruksiooni töö korra kohta ettevõttes. See instruksioon määrab kindlaks:

- 1) tööpäeva alguse ja lõpu ning töovaheajad;
- 2) töötasu liigid ja selle väljamaksmise aja;
- 3) tükitöötasu määrustiku;
- 4) trahvide suuruse, nende liigid ja trahvimise korra;
- 5) määrustiku üleastumiste kohta, mis toovad endaga kaasa viivitamatu vallandamise ilma hoiatuseta.

IV. SUURBRITANNIA KOMMUNISTLIKU PARTEI MANIFESTIST ÜLDSTREIGI PUHUL 6. MAIL 1926. a.

Britannia töölisel!

Te alustasite laiaulatuslikku üldstreiki söekaevurite elatustaseme kaitseks, teades väga hästi, et söekaevurite elutingimuste edasine halvenemine tähendab viivitamatut pealetungi kõigi teiste töötasule ja tööpäevale. Üldstreik pole ainult vennaliku solidaarsuse suurejooneline avaldus söekaevurite suhtes, vaid enesekaitseakt töölisklassi poolt, kes moodustab koos proletaarsete perekondadega rahva paremiku ja enamiku.

Seepärast olid ja jäävad ka nüüd üldstreigi esimesteks loosungiteks?

«Kõik üheskoos appi söekaevuritele: mitte pennigi maha töötasust, mitte sekunditki juurde tööpäevale!»

Kuid nüüd, kui võitlus on alanud, võivad töölisel teha igaveseks lõpu sellele pidevale ohule, mis ripub nende töötasu ja töötingimuste kohal. Kui lüüa lihtsalt tagasi praegune ettevõtjate rünnak, siis tähendab see ainult seda, et hiljem alustavad nad uuesti pealetungi, nagu nad tegid möödunud aastal pärast «punast reedet». Ainus garantii kaevanduseomanike täitmatu ja jultunud apluse vastu seisab selles, et murda nende majanduslik võimsus.

Vastaku seepärast töölisel peremeeste väljakutsele omapoolse väljakutsega:

«Kaevanduste natsionaliseerimine ilma kompensatsiooni maksmiseta kaevanduseomanikele tööliste kontrolli all, mida teostatakse komiteede kaudu!»

Selles konfliktis loobus valitsus oma väitest, nagu seisaks ta kõigist klassidest kõrgemal. Valitsus ei esitanud mingisuguseid vastuväiteid kaevanduseomanike otsusele alustada pealetungi töötasule hoolimata kahjust, mida see pealetung ühiskonnale tekitab, ent samal ajal vastas ta jultunud ja provokatsioonilise ultimaatumiga treidjuunionide kongressi otsusele, mida neil oli kaheldamatu õigus teha, kaitsta söekaevureid näljapalgale panemise ja orjastavate töötingimuste eest... Käiku on lastud sõjavägi, lennukid ja soomuslaevad, et purustada töölisel, kui see osutub võimalikuks, ja üldstreik maha suruda. Kui aga streik lõpeb kaevanduseomanike lüüasaa-

¹ Niimoodi nimetati seaduses ettevõtjat.

misega, kuid valitsuse võim jääb seejuures kõigutamatuks, siis hellitavad kapitalistid ikka veel lootust alustada oma pealetungi uuesti.

Seepärast peab olema üldstreigi kolmandaks tähtsaks loosungiks:

«Valitsuse lahkumine... Töölisvalitsuse moodustamine!»

V. BARTOLOMEO VANZETTI VIIMASEST SÖNAST.

(9. aprillil 1927. a.).

...Nüüd tahaksin ma öelda, et ma mitte ainult... pole kunagi toime pannud tegelikku kuritegu... et ma mitte ainult kogu oma elu olen võidelnud kuritegude kaotamise eest, mida ametlik seadusandlus jälitab ja ametlik moraal hukka mõistab, vaid ma olen võidelnud ka kuritegude vastu, mida ametlik moraal ja ametlik seadusandlus sanktsioneerivad ning pühitsevad. Ma räägin siinkohal inimese ekspluateerimisest ja rõhumisest teise inimese poolt. Ja kui üldse on olemas põhjus, miks ma kohtualusena siin olen, kui on olemas põhjus, mille pärast te mõne minuti pärast võite mind surma mõista, siis on niisuguseks põhjuseks ainult see ega mitte midagi muud...

Kuid ma olen oma õigsuses niivõrd veendunud, et kui te saaksite mind kaks korda hukata ja kui ma saaksin uuesti sündida, siis pühendaksin ma oma elu jälle sellele, millele ma ta juba pühendanud olen...

VI. W. FOSTER F. ROOSEVELTI «UUEST KURSIST».

«Uue kursi» programmis ei olnud midagi sotsialistlikku ega revolutsioonilist. Suurkapitalistid säilitasid täielikult kontrolli maa pankade, tööstuse ja transpordi üle. Ei tehtud ka vähimatki katset rikkuda... «päha» kapitalistlikku õigust võtta töolistelt nende töö vili. Kogu «uue kursi» poliitika peaesmärgiks oli kapitalistliku süsteemi kindlustamine, millesse Roosevelt kindlalt uskus. Roosevelt püüdis kaasa aidata kapitalistliku süsteemi normaalsele taastumisprotsessile pärast majanduskriisi ja võimalust mööda ära hoida tööstuskriiside kordumist. Selle peamiseks vahendiks oli riigikapitalismi tugevdamine.

VII. F. ROOSEVELT «UUEST KURSIST».

...Mõned arad inimesed, kes kardavad progressi, püüavad uusi ja tundmatuid nimetusi anda sellele, mida me teeme. Kord nimetavad nad seda «fašismiks», kord «kommunismiks», kord «reglementeerimiseks», kord «sotsialismiks». Mina usun praktilistesse seletustesse ja praktilisse poliitikasse. Olen arvamusel, et see, mida me praegu teeme, on ameeriklaste igavese missiooni — vanade ja äraproovitud amerikanismi ideede elluviimise hädavajalik täitmine...

(Esinemisest raadios 1934. a. juunis.)

Teie, kes te mind esmakordselt näete, olete ajalehtedest lugenud ja raadiost kuulnud, et ma olen vähemalt inimesesõja — lepin kokku kommunistidega, hävitan rikkaid, lammutan iidseid traditsioone. Mõned teist võibolla arvavad, et mina olen välja mõtelnud majandusrojalistid, kahjulikud kompaniid, liigkasuvõtjad. Kuus aastat olete te kuulnud: ma tegevat kõik selleks, et tõugata meie maa sõtta, saata teid ja teie nooremad vendi Euroopa veristele lahinguväljadele, et ma viin maa pankrotti ja süön iga päev hommikueineks praetud miljonäri. Tegelikult olen ma mõõdukas kõiges — seistes rahu eest sise- ja välismaal, usun ma kapitalistlikusse süsteemisse ning hommikueineks süön pehmekeedatud mune.

(Kõnest üliõpilastele 1938. a. detsembris.)

VIII. RAHVARINDE PROGRAMM.

Poliitilised nõudmised.

I. Vabaduse kaitsmine.

§ 1. Üldine amnestia.

§ 2. Fašistlike liitude vastu:

- a) efektiivne desarmeerimine ja poolsõjaväeliste formeeringute laiialisaatmine vastavalt seadusele.
- b) seadusega ettenähtud abinõude rakendamine provokatsiooni, tapmise või riigi julgeoleku ohustamise korral...

II. Rahu kaitsmine.

§ 1. Üleskutse kogu rahva ja eriti töötavate hulkade koostöökaks rahu säilitamisel ja korraldamisel.

§ 2. Rahvusvaheline koostöö Rahvasteliidu raamides eesmärgiga tagada kollektiivset julgeolekut agressori määratluse ning sanktsioonide automaatse ja solidaarse rakendamise abil agressiooni korral...

§ 4. Sõjatööstuse natsionaliseerimine ja relvadega erakauplemise kaotamine...

Majanduslikud nõudmised.

I. Kriisi poolt hävitatud või nõrgendatud ostujõu taastamine.

Tööpuuduse ja tööstuskriisi vastu.

Töönädala lühendamine ilma töötasu vähendamiseta.

Noorsoo tõmbamine tööprotsessi, luues süsteemi vanade töötajate minekuks pensionile, mis oleks küllaldane elatumiseks.

Laiaulatuslike ühiskondliku tähtsusega tööde plaani kiire teostamine maal ja linnas; sel eesmärgil ühendada riigi ja üksikute kollektiivide jõupingutustega kohalikke ressursse.

Kriisi vastu põllumajanduses ja kaubanduses.

Teravilja müümise rahvusliku vahendusbüroo loomine eesmärgiga kaotada vahekasu, mida spekulandid võtavad tootjailt ja tarbijailt.

Põllumajanduslike kooperatiivide toetamine, omahinna eest müüdavate väetistega varustamine lämmastik- ja kaaliväetiste müügi rahvusliku büroo kaudu. Kontroll superfosfaatide ja teiste väetiste müügi üle ning selle ratiitseerimine, põllumajandusliku krediidi arendamine, rendimaksu alandamine.

Vara sundusliku üleskirjutamise kaotamine ja võlakoorma kergendamine.

II. Hoiuste röövimise vastu. Krediidi parema organiseerimise eest.

...Selleks et vabastada krediidid ja hoiused majandusoligarhia võimu alt, muuta Prantsuse Pank, mis on praegu erapank, Prantsusmaa Pangaks...

IX. SUN YAT-XIENI LÄKITUS NSV LIIDU KESKTÄITEVKOMITEELE. (1925. a. märts.)

Kallid seltsimehed! Samal ajal, kui ma laman siin haiguse võimuses, mille vastu inimesed on võimetud, mõtlen ma Teile ning minu partei ja minu kodumaa saatusele.

Teie seisate vabade riikide liidu eesotsas — see on käegakatsutav pärand, mille jättis kogu maailma rõhutatud rahvastele surematu Lenin. Selle päranduse abil saavutatud imperialismi ohvrid möödapääsmatult vabanemise sellest rahvusvahelisest korrast, mis rajaneb juba ammust ajast orjapidamisel, sõdadel ja ebaõiglusel.

Minust jääb maha partei, kes, nagu ma alati lootnud olen, on Teiega seotud ajaloolises töös Hiina ja teiste ekspluateeritavate maade lõplikul vabastamisel sellest imperialistlikust korrast. Saatuse tahtel pean ma jätma oma ürituse lõpuleviimata ja andma ta üle neile, kes, jäädes ustavaks partei alustele ja õpetusele, ongi seega minu tõelised järelkäijad.

Seejärest on minu testamendiks Guomingdangile jätkata rahvuslik-revolutsioonilist liikumist, selleks et imperialistide poolt poolkoloniaalseks maaks muudetud Hiina võiks saada vabaks.

Sel eesmärgil tegin ma parteile ülesandeks olla Teiega pidevas kontaktis. Ma usun kindlasti, et toetus, mida Te tänini minu maale olete andnud, jääb alatiseks hüvita.

Jättes Teiega hüvasti, kallid seltsimehed, tahan ma väljendada lootust, et peagi saabub päev, mil NSV Liit tervitab Hiinat võimsa ja vaba sõbrana ning liitlasena ja et suures võitluses maailma rõhutatud rahvaste vabastamise eest sammuvad mõlemad liitlased käsikäes võidule.

Vennaliku tervitusega *Sun Yat-xien.*

X. HIINA KOMMUNISTLIKU PARTEI VI KONGRESS HIINA REVOLUTSIOONI ISELOOMUST JA LIIKUMAPANEVATEST JÕUDEDEST.

Hiina revolutsiooni käesolev etapp on oma iseloomult kodanlik-demokraatlik. Ekslik on arvata, et Hiina revolutsiooni käesolev etapp on juba muutunud sotsialistlikuks, samuti pidada Hiina revolutsiooni «permanentseks», sest: a) ei ole veel lõpule viidud maa tõeline ühendamine, ta ei ole veel vabastatud imperialismi ikkest; b) ei ole veel hävitatud mõisnike maavalduse süsteem, ei ole välja juuritud kõik feodaalsed igandid; c) praegune võim on mõisnike, militaristide, kompradoorse ja rahvusliku kodanluse reaktioonilise bloki võim, mis toetub rahvusvahelise imperialismi majanduslikule ja poliitilisele võimsusele. Revolutsiooni praeguse etapi ülesanne seisab nimetatud probleemide lahendamises.

Seejärest on Hiina revolutsiooni praeguseks raskuspunktiks, tema põhilisteks ja kesksseteks ülesanneteks: a) imperialistide minemakihutamine ja Hiina tõelise ühendamise lõpuleviimine; b) mõisnike maavalduse süsteemi järkjärguline ja täielik plebeilik kaotamine, agraarrevolutsiooni teostamine, maakasutussüsteemi täielik puhastamine kõigist teda aheldavatest poolfeodaalsetest kammitsatest hiina talupoegade (väikeomanike) poolt.

Mõlemaid neid ülesandeid, mis ei välju veel kapitalistliku tootmisviisi raamidest, saab lahendada ainult relvastatud ülestõusu revolutsiooniliste meetoditega, imperialismi valitsemise ning mõisnike, militaristide ja kodanluse Guomingdangi poliitilise võimu kukutamise teel, tööliste ja talurahva demokraatliku diktatuuri loomise teel proletariaadi juhtimisel.

Seejärest on Hiina revolutsiooni kolmandaks ülesandeks käesoleval kodanlik-demokraatlikul etapil võitlus tööliste, talupoegade ja soldatite esindajate kogude (nõukogude) võimu kehtestamise eest, mis on parim vorm laiade töörahvahulkade kaasatõmbamiseks riigijuhtimisele, parim vorm tööliste ja talupoegade demokraatliku diktatuuri teostamiseks...

XI. GANDHI ÕPETUSSÕNAD TALURAHVALE.

1. Me ei tohi kellelegi kahju teha. Me ei tohi mitte kellegi vastu keppe ega vikateid kasutada.
2. Me oleme kohustatud vallutama oma vastaste südameid sõpruse ja kuulekusega, mitte aga sellega, et rikume niisutussüsteeme ja keeldume renti maksmast või andmast mõisnikule ettenähtud saadusi ja kandmast kindlaksmääratud kohustusi.
3. Me ei tohi röövida zemindari mõisaid. Me ei tohi võõrast maad endale võtta.
4. Me oleme ka edaspidi kohustatud renti ja maksusid maksma.
5. Me peame meeles pidama, et mõisnikud on meie parimad sõbrad.

XII. TÖOTUS SÕLTUMATUSE PÄEVAL.

(26. jaanuaril 1930. a.)

Me peame india rahva, nagu iga teiseigi rahva võõrandamatuks õiguseks õigust vabadusele, õigust kasutada oma töö vilja ja õigust hädatarvilikele elatusvahendeile. Need õigused on rahvale vajalikud selleks, et tal oleksid olemas kõik arenemisvõimalused. Me oleme samuti seisukohal, et kui mingi valitsus jätab rahva neist õigustest ilma ja rõhub teda, siis on rahval õigus niisugune valitsus asendada või laiali saata. Inglise valitsus Indias on võtnud india rahvalt vabaduse ning lisaks sellele, rajades oma poliitika rahvahulkade ekspluateerimisele, on õõnestanud India majanduslikku, poliitilist, kultuurilist ja vaimset elu. Me oleme seepärast seisukohal, et India peab puruks rebima köidikud, mis seovad teda Inglismaaga, ja saavutama Purna Svaradža, see tähendab täieliku sõltumatuse.

India on majanduslikult laostatud. Meie rahvalt võetavad maksud ei vasta sugugi meie tuludele. Keskmine tulu ühe inimese kohta on seitse paisi (vähem kui kaks penni) päevas. 20% makstavaist maksudest on maa-maksud, mida võetakse talurahvalt, 3% moodustab soolamaks; vaeste õlul lasuvad need maksud eriti raske koormana.

Talurahva tööndusharud, nagu käsitsi kudumine, on täielikult laostatud, mille tagajärjel vähemalt neli kuud aastas on talupojad tööta. Et neil pole võimalust käsitööga tegelda, siis nüristub nende mõistus. Hävitatud kodutööndusharuid ei ole millegagi asendatud, nagu seda tehti teistes maades...

Poliitiliselt ei ole India veel kunagi viidud niisugusesse õigusteta seisundisse nagu Inglise võimu all. Mitte ükski reform pole andnud rahvale tõelisi poliitilisi õigusi. Kõige väärrikamad meist peavad kummardama võõramaise võimu ees. Me oleme jäetud ilma sõnavabadusest ja organisatsioonide loomise vabadusest, paljud meie kaasmaalased on sunnitud võõrsil pagenduses elama ega saa koju tagasi tulla. Inimesi, kellel on annet administratiivalal töötamiseks, ei edutata, ja inimesed rahva hulgast peavad lep-pima tühiste ametitega maal ning kantsleitööga.

Kultuurilises mõttes on haridussüsteem meid lahti kiskunud meie traditsioonidest ning meile õpetatakse, kuidas me peaksime armastusega suhtuma ahelatesse, mis meid seovad...

XIII. JOZÉ DIAZI ARTIKLIST «HISPAANIA RAHVA SÕJA ÕPPETUNDIDEST».

Hispaania, mis oli enne võitluse algust kodanlik-demokraatlikku tüüpi vabariiki, muutus sõja jooksul rahvavabariigiks ilma suurkapalistide, mõisnike ja reaktioonärideta, vabariigiks, mis toetus rahvahulkadele ja regulaarsele rahvaarmeele...

See oli vabariik, kus eraomanduse säilimise kõrval toimus suurte töös-

tusettevõtete, pankade ja transpordi natsionaliseerimine, teostati suurmõisnike maade konfiskeerimist ning tööliste ja talupoegade vabatahtlikkuse alusel loodud kooperatiivid ja kollektiivid said riigi poolt suurt abi.

Kaitstes omaenda huvisid, kaitstes hispaania rahvas seega ühtlasi ka kõigi rahvaste huvisid ülemaailmse reaktsiooni eest...

Millised on siis õppetunnid, mida hispaania rahvas sai sõjas oma sõltumatuse eest? Selle sõja ja Kommunistliku Partei tegevuse kogemused kõnelevad sellest, et töölisklassi jõud kasvavad sajakordseks, kui tema avan gardis sammub ühtne, monoliitne revolutsiooniline partei ja ühtne ametiühinguorganisatsioon, keda see partei juhib.

Peamine tingimus töölisklassi liidu tagamiseks talurahvaga ja keskihtidega on proletariaadi revolutsiooniline ühtsus eesotsas Kommunistliku Parteiga.

Hispaania rahva sõda näitas, et raskest ja ohtlikus olukorras, milles otsustati võitluse tulemus, kõik ülejäänud parteid ja organisatsioonid peale Kommunistliku Partei passisid, kapituleerusid ning nende poliitika ja tegevus desorganiseerisid rahvahulki...

Kommunistliku Partei tugevnemine kõigis tema lülides, tema initsiatiiv, tema kindel side rahvahulkadega ja eriti tema sõltumatu tegevus — need on tingimused, mis on vajalikud selleks, et viia miinimumini liitlaste kõikumised ja vältida võimalikku reetmist.

Selleks et võita välisvaenlast, on tarvis samaaegselt hävitada sisevaenlane.

Selleks et rahvarevolutsioonis vaenlast lüüa, on tarvis lammutada vana riigiaparaat, mis teenib reaktsiooni, ja asendada see uue aparaadiga, mis teenib töölisklassi.

Selleks et saavutada võitu niisuguses võitluses, mida pidas hispaania rahvas, on tarvis omada kindlat valitsust, keda innustab ühtne tahe, kes on võimeline ületama kõik takistused ja kontsentreerima kõik ressursid ja jõud ühtse eesmärgi saavutamiseks: vaenlase hävitamiseks raudse käega.

XIV. KOMMUNISTLIKU INTERNATSIONAALI VII ÜLEMAAILMSE KONGRESSI RESOLUTSIOONIST.

(1935. a.)

Selles olukorras otsib valitsev kodanlus üha enam pääsemist fašismis, finantskapitali kõige reaktsioonilisemate, kõige šovinistlikumate ja kõige imperialistlikumate elementide *avaliku terroridiktatuuri* kehtestamises, et teostada erakordseid röövabinõusid töörahva vastu, valmistada ette kiskjalikku imperialistlikku sõda, tungida kallale NSV Liidule, orjastada ja jaotada Hiina ning kõige selle alusel ära hoida revolutsioon. Finantskapital püüab pidurdada väikekodanlike hulkade meelepaha kapitalismi vastu oma fašistliku agentuuri kaudu, kes kohandab demagoogiliselt oma loosungeid nende kihtide meeoludega. Luues sel viisil endale massilist baasi ja suunates neid kihte reaktsioonilise jõuna töölisklassi vastu, toob fašism kaasa kõigi töötajate veelgi suurema orjastamise finantskapitali poolt. Mitmetes maades on fašism juba võimul...

Selle tohutu suure ohu ees, mida fašism kujutab endast töölisklassile ja kõigile tema saavutustele, kõigile töötajatele ja nende elementaarsetele õigustele, rahule ja rahvaste vabadusele, kuulutab Kommunistliku Internatsionaali VII kongress, et *töölisklassi ühtse võitlusrind*e loomine kujutab endast käesoleval ajaloolisel etapil rahvusvahelise töölisliikumise peamist ning lähimat ülesannet... See ülesanne kohustab kommunistlike parteisid arvestama muutunud olukorda ja rakendama ühisrindede taktikat uut moodi, taotledes kokkulepet ühise tegevuse kohta erinevate poliitiliste suundadega töötajate organisatsioonidega tehase, kohalikus, piirkonna, üldrahvalikus ja rahvusvahelises mastaabis...

Püüdes ühendada proletariaadi juhtimisel töötava talurahva, linna- väikekodanluse ja rõhutatud rahvuste töötavaid hulki, peavad kommunistid taotlema laialdase *antifašistliku rahvarinde* loomist proletaarse ühisrindede baasil, astudes välja töörahvakihtide kõigi nende spetsiifiliste nõudmiste poolt, mis langevad kokku proletariaadi põhiliste huvidega... Kui massilise rahvaliidumise niisuguse tõusu olukorras osutub võimalikuks ja proletariaadi huvides vajalikuks *proletaarse ühisrindede või antifašistliku rahvarinde valitsuse* loomine, mis ei ole veel proletariaadi diktatuuri valitsus, kuid võtab enda peale otsustavate abinõude teostamise fašismi ja reaktiooni vastu, siis peab kommunistlik partei taotlema niisuguse valitsuse loomist...

Küsimusi kordamiseks.

1. Mille poolest erines kapitalistlike maade majanduslik arenemine stabilisatsiooniperioodil Nõukogude Liidu majanduslikust arenemisest?

2. Mille poolest erines Hiina kodanliku demokraatia (Sun Yat-xien) taktika India kodanliku demokraatia (Gandhi) omast?

3. Fašismi võimuletuleku põhjused Saksamaal. Saksa fašistide sise- ja välispoliitika.

4. President Roosevelti «uue kursi» olemus.

5. Mida saavutas prantsuse töörahvas tänu Rahvarinde loomisele?

6. Milline on hispaania rahva rahvarevolutsioonilise sõja olemus ja ajalooline tähtsus?

7. Kuidas võitles Kommunistlik Internatsionaal fašismi ja agressiooni vastu?

TEEMASID AJALOORINGI JAOKS.

1. Saksa kommunistid võitluses fašismi vastu.

2. 1926. aasta üldstreik Inglismaal.

3. Sacco ja Vanzetti protsess ning hukkamine.

4. Kuidas Prantsuse töörahvas purustas 1934. aastal fašistid.

5. G. Dimitrov — tulihingeline võitleja fašismi vastu.

6. Internatsionaalsed brigaadid Hispaanias.

KRONOLOOGILINE TABEL.

1917, 7. november Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võit Venemaal.

1917—1939. Uusima aja esimene periood.

1918—1923 Revolutsiooniline tõus välismaal.
1918, november Kodanlik-demokraatlik revolutsioon Saksamaal.
1918—1920 Amerika Ühendriigid, Inglismaa, Prantsusmaa.
Liikumine «Käed eemale Nõukogude Venemaast!».
1919, märts Kommunistliku Internatsionaali loomine.
1919, 21. märts — 1. august Nõukogude vabariik Ungaris.
1919, mai Imperialismivastase liikumise tõusu algus Hiinas.
1919, juuni Versailles' lepingu allakirjutamine.
1923 Revolutsiooniline kriis Bulgaarias ja Saksamaal.
1924—1929 Kapitalismi ajutine ja osaline stabilisatsioon.
1924, jaanuar-november Esimene leiboristlik valitsus Inglismaal.
1925—1927 Revolutsioon Hiinas.
1926 Üldstreik Inglismaal.
1927—1937 Kodusõda Hiinas.
1929—1933 Ülemaailmne majanduskriis.
1933 Fašistliku diktatuuri kehtestamine Saksamaal.
1935 Kommunistliku Internatsionaali VII ülemaailmne kongress.
1936 Rahvarinde võit Hispaanias ja Prantsusmaal.
1936, juuli — 1939, märts Rahvuslik-revolutsiooniline sõda Hispaanias.
1937 Uue ülemaailmse majanduskriisi algus.
1937 Jaapani agressiooni uus etapp Hiina vastu. Hiina rahva Jaapani-vastase sõja algus.

NIMEDE HÄÄLDAMINE.

- Amiens — am`jä(n)
 Anshan — anšan
 Baotou — pauthou
 Bastille — bas`ti
 Birmingham — `börminghäm
 Blum, Léon — blüm le`o(n)
 Bordeaux — bor`do
 Cachin, Marcel — ka`šä(n),
 mar`sel
 Cádiz — `kadis
 Cassado — kas`sado
 Ceuta — `seuta
 Chamberlain, Neville — `tsämberlin,
 `nevil
 Cherbourg — šer`buur
 Churchill, Winston — `tšöötšil,
 `uinston
 Clemenceau, Georges — klöma(n)-
 `so, žorž
 Compiègne —ko(n)p`jeen
 Córdoba — `kordova
 Daladier, Édouard — dalad`je, edu-
 `aar
 Dawes — `daues
 Dayton — `deiton
 Debrecen — `däbrätsen
 Diaz, José — `diias,
 ho`se
 Eden, Anthony — `iidn
 `äntoni
 Eisenhower, Dwight — `eizenhauer,
 duait
 Foch — foš
 Galicia — ga`lissia
 Gallacher — `gäletšer
 Galsworthy, John — `goolsuo(r)ti,
 džon
 Gandhi, Mohandas Karamtšand —
 `gandi
 Gaulle, Charles de — gool, šarl dö
 Goebbels — `göbels
 Gollan, John — `golän, džon
 Gramsci, Antonio — `gramši, an-
 `tonio
 Guadalajara — guadaläh`hara
 Guadalquivir — guadalki`vir
 Guadiana — guadi`ana
 Guangzhou — kuantšou
 Guomingdang — kuomingtang
 Halifax — `hälifäks
 Hlučín — `hluštšiin
 Hoover, Herbert — `huuver,
 `hööbert
 Horthy — `horti
 Humanité — ümani`te
 Ibarruri, Dolores — ibar`ruri, do-
 `lores
 Jiang Jie-shi — tsjangtsješi
 Johnson — `džonson
 Ku-Klux-Klan — kjuuklaks`klän
 Kun, Béla — kun, `beela
 La Coruña — lako`runja
 La Manche — la`ma(n)š
 Le Havre — lö`aavr
 León — le`on
 Leviné, Eugene — levi`ne,
 ö`žeen
 Liebknecht, Karl — `liibkneht
 Lloyd George, David — loid`džoodž,
 `deivid
 MacDonald, Ramsay — mäk`donald,
 `rämzi
 Maginot — maži`no
 Malmédy — malme`di
 Manchester — `mäntšester
 Marseille — mar`sei
 Missouri — mis`suuri
 Montgomery — mon`gomeri
 Moresnet — more`ne
 Murcia — `murssia
 Orléans — orle`a(n)
 Oviedo — ovi`edo

Péri, Gabriel — p`eri,
gabri`el
Pieck, Wilhelm — piik
Reed, John — riid, džon
Rio de Janeiro — rio de ža`neiro
Roosevelt, Franklin Delano — `ruuz-
velt, `fränklin de`lano
Rote Fahne — `roote `faane
Schacht — šaht
Scopes, John — skoups, džon
Seine — seen
Semart, Pierre — sō`maar, pjeer
Szczecin — `štšetsin
Sun Yat-xien — sunjatsjen
Taft — täft
Tajo — `tahho

Tanger — ta(n)`žeer
Teruel — teru`el
Thälmann, Ernst — `teelmann
Thorez, Maurice — to`rees,
mo`ris
Tianjin — thjentsin
Togliatti, Palmiro — tol`jatti, pal-
`miro
Truman, Harry — `trumän,
`häri
Versailles — ver`sai
Wanxiang — vansjang
Washington — `uosington
Wilson, Woodrow — `uilson,
`uudrou
Wuhan — uhan

Rõhumärk `asub rõhulise silbi ees, (n) näitab, et eelnevat täishäälikut tuleb hääldada ninahäälikuna.

SISUKORD.

<i>Sissejuhatus</i>	3
§ 1. Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni maailmaajalooline tähtsus	3

I osa.

KAPITALISTLIK MAAILM KAHE MAAILMASÕJA VAHELISEL PERIOODIL.

<i>I peatükk. Revolutsioonilise liikumise tõus kapitalistlikes maades ning rahvusliku vabadusliikumise kasv asumaades ja sõltuvates maades pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrerevolutsiooni. Versailles' süsteem</i>	7
§ 2. Novembrerevolutsioon ja 1919. aasta klassisõjad Saksamaal ..	8
§ 3. Ungari Nõukogude Vabariik. Revolutsiooniline tõus Itaalias ..	12
§ 4. Revolutsiooniline liikumine Prantsusmaal, Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides	16
§ 5. Imperialismi koloniaalsüsteemi kriisi algus	20
§ 6. Versailles' süsteem	24
§ 7. Kommunistliku Internatsionaali loomine ja esimesed tegevusaastad. 1923. aasta revolutsiooniline kriis	29
Dokumendid	34

II peatükk. Välisriigid aastail 1924—1939.

§ 8. Kapitalistlike maade arenemine aastail 1924—1939	37
§ 9. Saksamaa aastail 1924—1932	40
§ 10. Saksamaa fašismi ikke all (1933—1939)	44
§ 11. Ameerika Ühendriigid aastail 1924—1939	48
§ 12. Inglismaa aastail 1924—1939	52
§ 13. Prantsusmaa aastail 1924—1939	56
§ 14. Hispaania aastail 1930—1939	60
§ 15. 1925.—1927. a. revolutsioon Hiinas	65
§ 16. Kodusõda Hiinas aastail 1927—1937. Revolutsiooniline tõus Indias aastail 1928—1933	68
§ 17. Kommunistlik Internatsionaal võitluses ühtse töölis- ja rahvarinde eest fašismi ja uue maailmasõja ohu vastu	72
Dokumendid	76
<i>Kronoloogiline tabel</i>	84
<i>Nimede hääldamine</i>	85

Игорь Михайлович Кривогуз
Давид Петрович Прицкер
Станислав Михайлович Стецкевич
Новейшая история
Учебное пособие для X класса средней школы
Издание 5-е
На эстонском языке
Перевела с русского Э. Каарде
Художественное оформление Л. Круузмаа
Издательство «Валгус»
Таллин, Пярнуское шоссе, 10.

Toimetaja H. Liiv. Kunstiline toimetaja H. Keigo.
Tehniline toimetaja T. Linkvist. Korrektor S. Kõiv.
Laduda antud 27. I 1967. Trükkida antud 31. VIII 1967.
Paber 60×90/16. Trükipaber nr. 2 — Kohila Paberivabrik. Trükipoognaid 5,5. Arvestuspoognaid 6,12.
Trükiarv 7000. Tellimuse nr. 339. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58. Hind 8 kop.

8 kop.

A
28711

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00815455 3